

Aalto-yliopisto
Kauppakorkeakoulu

ERITYISTARKASTUKSEN HINNOITTELUUN VAIKUT- TAVAT TEKIJÄT

Maisterin tutkielma

Riku Jaakkola

Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu

Accounting

Kevät 2020

Tekijä Riku Jaakkola

Työn nimi Erityistarkastuksen hinnoitteluun vaikuttavat tekijät

Tutkinto Kauppatieteiden maisteri

Koulutusohjelma Laskentatoimi

Työn ohjaaja(t) Lasse Niemi

Hyväksymisvuosi 2020

Sivumäärä 79

Kieli suomi

Tiivistelmä

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää tekijöitä, jotka vaikuttavat erityistarkastuspalkkion määräytymiseen. Lisäksi tavoitteena oli muodostaa ennustemalli erityistarkastuspalkkion muodostumisesta. Selittäviä tekijöitä malliin valittiin aiempien tilintarkastuspalkkioihin kohdistuneiden tutkimusten perusteella.

Tutkimus on määrällinen tutkimus, joka toteutettiin regressioanalyysin avulla. Tutkimusaineistona oli konkurssiasiamiehen toimiston maksamat erityistarkastuspalkkiot vuosilta 2017–2018. Muuttujatiedot haettiin konkurssiasiakirjoista ja julkisista tilinpäätösasiakirjoista. Malleissa käytetty aineisto koostui yhteensä 111 erityistarkastuksesta. Muuttujien vaikuttavuutta tilintarkastuspalkkioon tutkittiin t-testin avulla ja mallien ennustuskykyä mallin selitysasteen ja F-testin avulla.

Tutkimuksen perusteella havaittiin, että useat tilintarkastuspalkkioihin vaikuttavat tekijät olivat merkitseviä vaikuttajia myös erityistarkastuspalkkioihin. Merkitystä erityistarkastuspalkkion suuruuteen havaittiin olevan muun muassa yhtiön koolla, tarkastuksen tekijällä ja erityistarkastushankinnan kilpailuttamisella. Lisäksi havaittiin, että mallia muodostettaessa on, aivan kuten tilintarkastuspalkkiotutkimuksissakin, syytä logaritmoida selitettävä hintamuuttuja ja mallin kokomuuttujat.

Avainsanat palkkiotutkimus, erityistarkastus

Author Riku Jaakkola		
Title of thesis Variables affecting the price of a special audit		
Degree Master of Science in Economics and Business Administration		
Degree programme Accounting		
Thesis advisor(s) Lasse Niemi		
Year of approval 2020	Number of pages 79	Language Finnish

Abstract

The goal of the study was to find variables that affect the fee for a special audit in a bankruptcy estate. Another goal was to construct a forecasting model for a special audit fee. For the purpose of the study, variables were chosen on the basis of previous audit fee studies.

The study is a quantitative study which applies regression analysis. The data consists of a list of special audit fees paid by the bankruptcy ombudsmans office during the years 2017–2018. The data concerning the explanatory variables was gathered from bankruptcy files and public financial reports. The data consisted of 111 special audits. The effect of variables was studied with a t test and the predictive ability of the models was studied with a coefficient of determination and a F test.

The results suggest that several variables that affect the audit fee also affect the special audit fee. A statistically significant effect on special audit fees was found for example on company size, the auditor and competitive bidding procurement. In addition, the results suggest that when constructing a predictive model for a special audit fee, one should use logarithmized variables of the fee and size variables.

Keywords audit fee, special audit

Sisällys

Luettelo lyhenteistä	II
Taulukkoluetelo.....	III
1 Johdanto	1
1.1 Aihealue ja motivaatio tutkimukselle.....	1
1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja rajaus	2
1.3 Tutkielman rakenne.....	2
2 Konkurssimenettely ja erityistarkastus.....	4
2.1 Erityistarkastuksen tekijä	6
2.2 Erityistarkastuspäätös.....	9
2.3 Tarkastustoimeksianto ja veloitus	11
2.4 Erityistarkastusraportti ja sen julkisuus.....	12
3 Hinta ja hinnoittelu.....	17
3.1 Palveluiden hinnoittelu.....	20
3.2 Tilintarkastuspalkkiotutkimus.....	23
3.2.1 Tilintarkastuksen kysyntää koskevat teoriat	23
3.2.2 Palkkiomallit	26
3.3 Palkkiotutkimusten soveltuminen erityistarkastuksiin.....	31
3.3.1 Erityistarkastusmarkkina.....	31
3.3.2 Erityistarkastustoimeksiannon erot tilintarkastustoimeksiannosta.....	32
3.3.3 Tilintarkastuspalkkiotutkimusten soveltuminen erityistarkastuksiin	35
4 Tutkimuksen kuvailu.....	40
4.1 Tutkimusmenetelmä.....	40
4.2 Muuttujat	42
4.2.1 Koko	42

4.2.2 Riski	44
4.2.3 Kilpailutus	44
4.2.4 Saattohoito ja bulvaani	47
4.2.5 Verotarkastus.....	49
4.2.6 Tarkastuksen tekijä.....	49
4.3 Vaihtoehtoiset mallit	50
4.4 Aineisto	53
4.4.1 Aineistolähteet.....	53
4.4.2 Aineiston kuvaus	54
5 Tulokset.....	57
5.1 Malli (2).....	57
5.2 Malli (3).....	60
5.3 Malli (4).....	63
5.4 Malli (5).....	65
5.5 Yhteenvedo	67
6 Johtopäätökset	69
6.1 Johtopäätökset ja pohdinta	69
6.2 Tutkimuksen pätevyys ja luotettavuus	71
6.3 Jatkotutkimuskohteita.....	72
Lähteet	74

Luettelo lyhenteistä

Hankintalaki	Laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista
KonkL	Konkurssilaki
Kosti	Konkurssi- ja yrityssaneerausasioiden asianhallintajärjestelmä

OLS	Pienimmän neliösumman menetelmä
OYL	Osakeyhtiölaki
TILA	Tilintarkastuslautakunta
TTL	Tilintarkastuslaki
Valvontalaki	Laki konkurssipesien hallinnon valvonnasta

Taulukkoluetelo

Taulukko 1 Muuttujien jakaumien kuvaus, koko aineisto	54
Taulukko 2 Muuttujien jakaumien kuvaus, outlier pois.....	55
Taulukko 3 Muunnettujen muuttujien jakaumien kuvaus, koko aineisto	55
Taulukko 4 Muunnettujen muuttujien jakaumien kuvaus, outlier pois.....	55
Taulukko 5 Pearsonin korrelaatiomatriisi	57
Taulukko 6 OLS-regressiotulokset mallista (2)	58
Taulukko 7 OLS-regressiotulokset alaspäin askeltavalla mallin muodostuksella, malli (2)	59
Taulukko 8 Pearsonin korrelaatiomatriisi	60
Taulukko 9 OLS-regressiotulokset mallista (3)	61
Taulukko 10 OLS-regressiotulokset alaspäin askeltavalla mallin muodostuksella, malli (3)	62
Taulukko 11 Pearsonin korrelaatiomatriisi	63
Taulukko 12 OLS-regressiotulokset mallista (4)	64
Taulukko 13 OLS-regressiotulokset alaspäin askeltavalla mallin muodostuksella, malli (4)	65
Taulukko 14 Pearsonin korrelaatiomatriisi	66
Taulukko 15 OLS-regressiotulokset mallista (5)	66
Taulukko 16 OLS-regressiotulokset alaspäin askeltavalla mallin muodostuksella, malli (5)	67

1 Johdanto

1.1 Aihealue ja motivaatio tutkimukselle

Hinta ja tuotteen hinnoittelu ovat laskentatoimen ydinkysymyksiä. Liian korkea hinnoittelu johtaa siihen, ettei tuotetta osteta. Toisaalta taas liian matala hinta johtaa katteen pienenemiseen tai jopa tuotteen tappiollisuuteen. Tuotteen hinta on siten avainasemassa yhtiön menestyksekkäässä liiketoiminnassa.

Työskentelen tätä tutkimusta kirjoittaessani konkurssiasiamiehen toimistossa konkurssiylitarkastajana. Virkatehtävissäni olen mukana prosesseissa, joissa konkurssivelallisiin kohdistetaan erityistarkastuksia valtion varoilla. Tarkastusta teettäessä saadaan tarkastajaehdokkailta tarjouksia suoritettavan tarkastuksen hinnaksi. Olen työssäni havainnut, että tarjousten hinnat voivat vaihdella huomattavasti. Yksittäisessä tarjouskilpailussa on ollut tilanteita, joissa alimman tarjouksen hinta on ollut selvästi alle puolet muiden tarjoajien hinnasta. Tästä syystä kiinnostuin tutkimaan, onko mahdollista luoda sellaista taloustieteellistä mallia, joka ennustaisi erityistarkastuspalkkion määrän yhtiön taloustietojen perusteella.

Erityistarkastuksen tekijät ovat pääsääntöisesti tilintarkastajia. Tilintarkastuspalkkioiden osalta tutkimustraditio ulottuu 1970-luvulle, jolloin tutkimuksia palkkion määräytymisestä alkoi ilmestyä. Tutkimusta oli tätä ennen tehty melko vähän ja näissäkin tapauksissa oli usein kyse tilintarkastusyhteisöiden omaan käyttöönsä tekemistä tutkimuksista. Tilintarkastuspalkkioiden osalta tutkimuksia on sittemmin tullut merkittävästi lisää ja niissä on päästy melko hyviin selitystasoteisiin palkkioiden määräytymisen osalta.¹

Tässä tutkimuksessa käsiteltävät erityistarkastukset liittyvät insolvenssimenettelyihin eli konkurssiin ja yrityssaneeraukseen. Erityistarkastusmarkkina on tilintarkastusmarkkinaan verrattuna hyvin pieni ja toimijoita on melko vähän. Erityistarkastusten hinnoittelua koskien ei käsitykseni mukaan ole aiemmin tehty lainkaan akateemista tutkimusta. Tämän vuoksi tämä tutkimus täyttää aihealuetta koskevaa tutkimusaukkoa.

¹ Niemi, 2000, s. 8–9.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja raja

Tutkimuksen tavoitteena on pyrkiä muodostamaan ennustemalli erityistarkastuspalkkion suuruudesta yhtiötä ja tarkastajaa koskevien tietojen perusteella. Mallilla pyritään täyttämään tutkimusaukkoa ja lisäksi mallista voi olla hyötyä erityistarkastusmarkkinoilla toimiville osapuolille, niin tilaajille kuin tarkastajillekin. Lisäksi tavoitteena on selvittää, mitkä muuttujat ovat merkitseviä palkkion muodostumisen kannalta.

Tutkimuksessa pyrin hyödyntämään aiempaa tilintarkastuspalkkioita koskevaa tutkimusta ja pohtimaan, miltä osin kyseinen tutkimustraditio voisi soveltua erityistarkastuspalkkioiden mallintamiseen. Tämän lisäksi pyrin itse havaitsemaan mahdollisia palkkioon vaikuttavia muuttujia omien kokemusteni avulla.

Koska aihealueesta ei ole aiempaa akateemista tutkimusta, ei tutkimuksessa aseteta hypoteeseja. Kyse on sen sijaan eksploratiivisesta tutkimuksesta, jossa pyritään selvittämään aiemmin tutkimattomaan ilmiöön liittyviä seikkoja ja muuttujia. Eksploratiivisessa tutkimuksessa ei aina ole selvää, millaisia mahdollisia haasteita tutkimusta tehtäessä tulee eteen. Siten tutkimuksen malli, muoto ja tekotapa kehittyvät tutkimuksen edetessä.²

Tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena ovat tekijät, jotka vaikuttavat positiivisesti tai negatiivisesti erityistarkastuspalkkion suuruuteen. Tällaisia tekijöitä on todennäköisesti todella paljon ja niistä suuri osa jää tässä tutkimuksessa tunnistamatta, mutta lähtökohtaisesti sellaiset seikat, jotka lisäävät tehtävän erityistarkastustyön määrää, on pyritty tunnistamaan tätä tutkimusta varten.

Tutkimuksessa ei pyritä selvittämään sitä, missä tilanteissa erityistarkastus teetetään konkurssipesissä. Toisin kuin tilintarkastuksessa, erityistarkastuksen osalta ei ole erikseen määritelty erityistarkastuksen sisältöä ja laajuutta, vaan se määräytyy tapauskohtaisesti. Tutkittavaksi ei tule myöskään se, missä laajuudessa tarkastuksia teetetään.

1.3 Tutkielman rakenne

Tutkielma on jaoteltu johdantoluvun lisäksi viiteen muuhun päälukuun. Toisessa luvussa esitellään konkurssimenettely pääpiirteittäin ja tutustutaan erityistarkastuksen sisältöön. Luvussa tutustutaan

² Cooper – Schindler, 2014, s. 129.

erityisesti menettelyjä koskeviin säännöksiin ja ohjeistuksiin sekä konkurssimenettelyn ja erityistarkastuksen tarkoitukseen ja tavoitteisiin.

Kolmannessa luvussa esitellään hintaa ja hinnoittelua laskentatoimen käsitteinä sekä tutustutaan tilintarkastuspalkkioita koskevaan aiempaan tutkimukseen. Palkkiotutkimusten osalta käydään läpi tutkimusta koskeva teoreettinen tausta ja palkkioita koskevia aiempia empiirisiä malleja. Tämän lisäksi arvioidaan, missä määrin tilintarkastuspalkkiotutkimus soveltuu erityistarkastuspalkkioiden määräytymisen tutkimukseen.

Tutkimuksen neljännessä luvussa kuvataan varsinainen empiirinen tutkimus erityistarkastuspalkkioita koskien. Luvussa esitellään tutkimuksen metodologia, tutkimukseen käytetty aineisto sekä tutkimuksessa muodostetut palkkiomallit muuttujineen. Tutkimuksen viidennessä luvussa esitellään empiirisessä osassa havaitut tutkimustulokset ja kuudennessa osassa todetaan tulosten perusteella tehdyt johtopäätökset.

2 Konkurssimenettely ja erityistarkastus

Konkurssin tarkoituksena on maksukyvyttömän yritystoiminnan lopettaminen ja siitä jäljelle jääneiden varojen jakaminen velkojille. Kyse on yleistäytöntöönpanosta ja niin sanotusta likvidaatiomenettelystä, jossa pyrkimyksenä ei ole liiketoiminnan tervehdyttäminen ja jatkaminen, vaan mahdollisimman suuren jako-osuuden kerryttäminen velkojille. Konkurssi ei itsessään sisällä sanktioita konkurssiin asetetulle. Konkurssi, johon ei liity väärinkäytöksiä, voidaan nähdä luonnollisena osana markkinoiden toimintaa. Liiketoiminta voi alun perin olla ajatukseltaan hyvä, mutta tuotekehityksen aikana sen huomataan olevan kannattamatonta esimerkiksi teknologisen kehityksen vuoksi. Myös taloussuhdanteiden vaihtelut voivat olla syynä konkurssille.³

Likvidaatiotarkoituksesta huolimatta velkojille ei kerry käytännössä täyttä suoritusta saatavastaan juuri milloinkaan. Omassa työssäni olen havainnut täysimittaisten konkurssien jako-osuusprosentin jäävän useimmiten alle kahdenkymmenen. Lisäksi noin kaksi kolmasosaa konkurseista raukeaa varojen puutteessa, eikä niistä kerry jako-osuutta. Saatava, joka jää maksamatta, jää velallisen vastattavaksi, eikä konkurssilla Suomessa ole velkoja anteeksiantavaa vaikutusta. Yhtiömuotoinen velallinen purkautuu yleensä konkurssimenettelyn vuoksi ja kertymättä jäänyt osa saatavasta jää siten velkojalle luottotappioksi.⁴

Suomen 1990-luvun alun taloudellinen tilanne johti huomattavaan kasvuun konkurssien määrässä. Tämä nosti esiin konkurssipesässä suoritettavan erityistarkastuksen tarpeen. Konkurssien määrä oli enimmillään vuonna 1992 yli 7 391 kappaletta, kun taas vuonna 2018 konkurseja pantiin vireille 2 534 kappaletta.⁵ Samanaikainen taloudellisen rikollisuuden kasvu toi esille omalla tavallaan tarvetta velallisen toimien jälkikäteiseen tarkasteluun tilintarkastajan keinoin. Konkurssipesien erityistarkastuskäytännön kehittyminen ajoittuu tähän ajanjaksoon. Erityistarkastuskäytäntöä kehitti konkurssiasiamiehen viran perustaminen vuonna 1995. Erityisesti konkurssiasiamiehen toimiston perustaminen mahdollisti erityistarkastusten teettämisen myös konkurssipesissä, jotka olisivat raukeamassa varojen puutteessa, ja joissa ei siten olisi ollut itsellään varoja tarkastuksen teettämiseen.⁶

³ Könkkölä – Linna, 2013, s. 4.

⁴ Könkkölä – Linna, 2013, s. 5.

⁵ Tilastokeskus: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_oik_konk, viitattu 20.11.2019.

⁶ Laine – Tuokko 2000, s. 10.

Konkurssiasiamies on viranomainen, joka valvoo konkurssijärjestelmän toimintaa. Konkurssiasiamiesjärjestelmän luominen perustui epäilyksiin yksityisten pesänhoitajien väärinkäytöksistä. Konkurssiasiamiehen tehtävät on määritelty konkurssipesien hallinnon valvonnasta annetun lain (109/1995, valvontalaki) 1 §:ssä. Päätehtävänä on sen valvominen, että konkurssipesiä hoidetaan lain ja hyvän pesänhoitotavan mukaisesti. Tehtävänsä suorittamiseksi konkurssiasiamiehellä on oikeus saada pesänhoitajalta valvonnan kannalta tarpeelliset tiedot ja teettää tarkastuksia velallisyhtiöihin ja konkurssipesiin. Konkurssiasiamies voi myös hakea pesän asettamista julkisselvitykseen. Konkurssiasiamies saa ottaa osaa velkojien päätöksentekoon, tosin ilman äänivaltaa. Valvontatehtävien lisäksi konkurssiasiamies antaa lausuntoja tuomioistuinten pyynnöstä.⁷

Konkurssin yhteydessä velkojat voivat konkurssilain (120/2004, KonkL) 9:4:n nojalla päättää velallisen tilien ja toiminnan erityistarkastuksesta, jos velallisen kirjanpito tai muut seikat antavat siihen aihetta. Valvontalain 5 §:n nojalla myös konkurssiasiamies voi määrätä suoritettavaksi velallisen tai konkurssipesän hallinnon, tilien ja toiminnan erityistarkastuksen. Yrityksen saneerauksesta annetun lain (47/1994) 3:8:n mukaan selvittäjän tehtävänä on huolehtia tarpeellisessa laajuudessa velallisen ennen menettelyn alkamista harjoittaman toiminnan tarkastuksesta. Kyseisessä laissa ei ole suoraa mainintaa erityistarkastuksesta, mutta käytännössä erityistarkastuksia teetetään saneerausyhtiöissä kyseisen pykälän perusteella.

Säännöksiä erityistarkastuksesta poikkeavaa erityistä tarkastusta koskien ovat osakeyhtiölain (624/2006, OYL) 7:7 ja osuuskuntalain (421/2013) 7:15. Nämä tarkastukset on tarkoitettu suoritettaviksi yhtiön toiminnan aikana, mutta konkurssin alkaminen ei varsinaisesti estä niiden suorittamista. Tarkastus tapahtuu tällöin osakkaiden intressissä, eikä konkurssipesä vastaa tarkastuksen kuluista.⁸ Tässä tutkielmassa yhtiöoikeudellisiin säännöksiin ja yrityssaneerauksiin perustuvat tarkastukset on rajattu tarkastelun ulkopuolelle.

Konkurssimenettelyyn kuuluu olennaisena pesän selvittäminen. Pesän selvittämisellä voidaan tarkoittaa laajassa mielessä pesän valmistelemista sellaiseen kuntoon, että omaisuus voidaan myydä ja varat jakaa velkojille. Suppeammassa mielessä selvityksen voidaan katsoa tarkoittavan KonkL 9 luvun mukaisia selvityksiä eli pesäluetteloa ja velallisselvitystä.⁹

⁷ Koulu ym., 2009, s. 235–236.

⁸ HE 26/2003, s. 104.

⁹ Könkkölä – Linna 2013, s. 226.

Jotta konkurssipesän varallisuus voidaan jakaa, tulee pesän varallisuus ensin selvittää. Pesäluettelon avulla pyritään antamaan havainnollinen ja todenmukainen kuva velallisen taloudellisesta tilanteesta konkurssin alkaessa. Pesäluettelon tiedot ovat tärkeässä osassa, kun mietitään konkurssimenettelyn jatkamista. Pesäluetteloon merkitään konkurssivelallisen varat ja velat konkurssin alkamisen hetkellä. Varat merkitään käypään arvoon pesänhoitajan arvion mukaan. Pesäluetteloon merkityt saatavien määrät toimivat myös velkojen äänimäärinä, kunnes ne ovat täsmentyneet valvonnan yhteydessä.¹⁰

KonkL 9:2:n mukaan pesänhoitajan on laadittava velallisesta ja velallisen konkurssia edeltäneestä toiminnasta selvitys. Siitä tulee käydä ilmi muun muassa velallisen omistussuhteet, konkurssin pääasialliset syyt ja havainnot sellaisista seikoista, joilla voi olla merkitystä konkurssin jatkumisen kannalta.

Velallisselvityksellä on suuri merkitys konkurssivelkojen päätöksenteon kannalta konkurssin jatkumista ja mahdollista kuluvastuun ottoa koskien. Lisäksi selvitys auttaa tarvittaessa esitutkintaviranomaisia ja konkurssiasiamiestä päättämään omista mahdollisista jatkotoimistaan. Velallisselvityksen tietoja tarkasteltaessa on olennaista huomioda, että velallisella on oikeus itsekriminointisuojaan nojalla jättää antamatta tietoja, jotka liittyvät tekoon, josta hän on rikoksesta epäiltynä tai syytteessä.¹¹

Erityistarkastuksella pyritään selvittämään velallisyhtiön konkurssia edeltänyttä toimintaa velkojen edun suojaamista varten. Tarkoituksena on saada selville, onko velallinen tai velallisen edustaja tehnyt velkoja kohtaan sopimattomia toimia ja onko konkurssipesään mahdollista saada varoja takaisinsaannin kautta tai jollain muulla perusteella. Erityistarkastuskertomuksen tarkoitus on auttaa pesänhoitajaa ja velkoja päätöksenteossa koskien mahdollisesti nostettavia takaisinsääntöjä tai tehtäviä tutkintapyyntöjä. Tarkastuksella pyritään syventämään pesänhoitajan velallisselvitystä varten keräämää tietoa velallisen aiemmasta toiminnasta.¹²

2.1 Erityistarkastuksen tekijä

Erityistarkastuksen tekijän tulee olla toimeksiannon laatu ja laajuus nähden riittävän perehtynyt asiaa koskevaan lainsäädäntöön. Käytännössä tarkastajalla tulee olla riittävä tietämys yhtiölainsäädännöstä sekä konkurssi-, takaisinsaanti- ja rikoslainsäädännöstä. Yksittäisissä

¹⁰ Konkurssiasian neuvottelukunta, suositus 2, s. 3 ja 7–8.

¹¹ Konkurssiasian neuvottelukunta, suositus 3, s. 3.

¹² Konkurssiasian neuvottelukunta, suositus 8, s. 1.

tilanteissa tarkastajalle voi olla tarpeen myös muun lainsäädännön, kuten ympäristölainsäädännön osaaminen. Konkurssiasiaain neuvottelukunta on suosittanut, että erityistarkastuksen tekijänä käytettäisiin tilintarkastuslain (1141/2015, TTL) mukaisia tilintarkastajia sekä tilintarkastusyhteisöjä.¹³ Konkurssiasiamies voi antaa toimeksiannon yksityiselle tilintarkastajalle, tilintarkastustoimistolle tai tehtävään perehtyneelle viranomaiselle tai virkamiehelle.¹⁴ Käytännössä erityistarkastuksen tekijöinä valtion kustantamissa erityistarkastuksissa toimii ainoastaan TTL:n tarkoittamia tilintarkastajia. Myös konkurssiasiamiehen toimiston virkamiehet tekevät jonkin verran konkurssipesien hallinnon ja tilien tarkastuksia.

Erityistarkastuksen sisällöstä ja kohdistumisesta ei ole olemassa lainsäädäntöä. Käytännössä erityistarkastuksen suorittamista määrittää hyvä tilintarkastustapa ja sitä koskevat tilintarkastajien valvontajärjestelmän ratkaisut. TTL 7:4:ssä säädetään tilintarkastuslautakunnasta ja TTL 7:5:ssä säädetään sen ratkaisuvallasta. Tilintarkastuslautakunnan ja sitä ennen toimineen Keskuskauppakamarin tilintarkastuslautakunnan päätökset ohjaavat käytännössä hyvää tilintarkastustapaa. Erityistarkastuksen tekeminen on TTL 1:1.4:ssä tarkoitettua tilintarkastajan muuta toimintaa, johon sovelletaan TTL:a soveltuvilta osin muun muassa hyvän tilintarkastustavan osalta. Kyseessä ei ole TTL 1:1.1:n 2 kohdassa tarkoitettu tilintarkastajan tehtävä, koska konkurssilaissa ei ole määritetty erityisesti, että tekijän tulisi olla tilintarkastaja. Konkurssiasiamiehen toimeksiannosta tehtävän konkurssipesän erityistarkastuksen voidaan katsoa olevan TTL 1:1.1:n mukainen toimeksianto, koska siinä tilintarkastaja antaa raporttinsa viranomaisen käyttöön.¹⁵

Konkurssipesän hallinnon tarkastuksesta voivat päättää myös velkojat KonkL 16:1:n mukaisesti. Tämä työ on TTL 1:1.4:n mukainen tehtävä, koska tällöin raporttia ei anneta viranomaiselle. On jossain määrin epäselvää, onko konkurssiasiamiehen toimeksiannosta valvontalain 5 §:n mukaan tehty velallisen toiminnan erityistarkastus sellainen tehtävä, josta annetaan kirjallinen lausunto viranomaisen käyttöön. Tarjouspyyntö tehdään näissä tilanteissa pesänhoitajan toimesta ja raportti on ensisijaisesti konkurssipesää varten. Toisaalta raportti myös luovutetaan konkurssiasiamiehelle ja toimeksiantajana voidaan pitää konkurssiasiamiestä, jonka määräyksestä erityistarkastustyö tehdään. Olen työssäni havainnut, että tilintarkastajat esittävät tarjouksissaan työn olevan TTL 1:1.4:ssä tarkoitettua tilintarkastajan muuta työtä.

¹³ Konkurssiasiaain neuvottelukunta, suositus 8, s. 2.

¹⁴ HE 249/1994, s. 14.

¹⁵ Horsmanheimo – Kaisanlahti – Steiner, 2017, s. 24–25.

Tilintarkastuslautakunta on katsonut, että konkurssiasiamiehen toimeksiannosta tehty erityistarkastus on ollut tuolloin voimassa olleen tilintarkastuslain (459/2007) 1.1,2 §:ssä tarkoitettu tilintarkastajan tehtävä, josta tilintarkastaja antaa kirjallisen lausunnon viranomaisen käyttöön, ja tähän toimintaan sovellettiin tilintarkastuslakia kokonaisuudessaan. Konkurssipesän toimeksiannosta tehty lisäselvitys on ollut puolestaan voimassa olleen tilintarkastuslain 1.2 §:ssä tarkoitettua muuta toimintaa, johon tilintarkastuslakia on sovellettu ainoastaan soveltuvilta osin.¹⁶

Kuten edellä on todettu, erityistarkastuksen tekeminen on yleensä TTL 1:1.4:n mukaista tilintarkastajan muuta työtä, eivätkä siihen siten soveltu TTL 4:6 ja 4:7 mukaiset riippumattomuus- ja esteettömyysvaatimukset. Työhön soveltuu kuitenkin TTL 4:1:n vaatimus tehtävien suorittamisesta ammattitaitoisesti, rehellisesti, objektiivisesti ja huolellisesti yleinen etu huomioon ottaen ja TTL 4:3:n vaatimus hyvän tilintarkastustavan noudattamisesta. Jotta kyseisten pykälien vaatimukset voidaan saavuttaa, tilintarkastajan tulee nähdäkseni harkita mahdollista esteellisyyttään ennen erityistarkastustehtävän vastaanottamista. Onkin nähdäkseni ristiriitaista, että soveltamisasalapykälä ilmoittaa, ettei esteellisyysspykälä soveltu tilintarkastajan muuhun työhön, mutta kuitenkin hyvän tilintarkastajataidan on katsottu sisältävän muun muassa riippumattomuus- ja objektiivisuusvelvoitteet.¹⁷ Tämä johtaa epäselvyyteen siinä, minkä säännösten mukaan tilintarkastajan riippumattomuus ja esteellisyys tulee näissä tilanteissa arvioida.

Pesänhoitajan tehtävänä on varmistaa, että tarkastuksen tekijä pystyy suorittamaan tarkastuksen objektiivisesti ja hyvän tilintarkastustavan mukaisesti ja ettei tämä ole esteellinen tehtävään. Velallisen toiminnan aikainen tilintarkastaja on esteellinen toimimaan erityistarkastuksen tekijänä. Tämä on luonnollista, koska tässä tilanteessa tarkastaja tarkastaisi omaa työtään. Sen sijaan esimerkiksi pesänhoitajan tai velkojan tilintarkastajana toimiminen ei luo automaattisesti esteellisyyttä. Mikäli tarkastaja havaitsee työn edetessä jotain, joka voisi vaarantaa hänen esteettömyytensä, tulee tämä tieto saattaa pesänhoitajan tiedoksi esteettömyyden uudelleen arviointia varten. Konkurssiasiaain neuvottelukunnan suosituksen 8 liitteessä on malli tarkastajan vakuutukselle omasta riippumattomuudestaan ja esteettömyydestään.¹⁸

Hallituksen esityksessä on katsottu konkurssiasiamiehen toimeksiannosta tapahtuvan erityistarkastustyön olevan julkisen vallan käyttöä ja siten tarkastajaan sovelletaan rikoslain 40 luvun mukaisia virkarikossäännöksiä. Tarkastajien esteellisyys näissä tilanteissa määrittyy

¹⁶ TILA 2/2014.

¹⁷ Horsmanheimo – Kaisanlahti – Steiner 2017, s. 179.

¹⁸ Konkurssiasiaain neuvottelukunta, suositus 8, s. 2 ja liite 1.

puolestaan hallintolain mukaan.¹⁹ Hallintolaissa esteellisyydestä säädetään 27–30 §:ssä. Hallintolain mukainen esteellisyys on säädetty melko tiukaksi, koska julkinen luottamus viranomaisten puolueettomaan toimintaan on hallinnon hyväksyttävyyden perusedellytys. Tämän vuoksi esteellisyyden yleislausekkeessa on tarkastaja katsottu esteelliseksi, jos luottamus puolueettomuuteen vaarantuu muusta erityisestä syystä.²⁰

Erityisiä esteellisyysperusteita ovat hallintolain 28 §:n mukaan asianosaisjäävi, avustajan- ja edustajanjäävi, intressijäävi, palvelussuhde- ja toimeksiantojäävi, yhteisöjäävi sekä virasto- ja laitosjäävi. Käytännössä muuna yleislausekkeen mukaisen esteellisyyden aiheuttavana erityisenä syynä tulee kyseeseen useista seikoista muodostuva kokonaisuus, joka yhteisvaikutukseltaan aiheuttaa esteellisyyden. Yksittäisinä erityisinä syinä on oikeuskirjallisuudessa esitetty muun muassa kiinteä ystävyys-, kiista- tai yhteistyösuhde asiaan osalliseen.²¹

2.2 Erityistarkastuspäätös

Erityistarkastuksen teettäminen ei ole konkurssimenettelyssä pakollista, mutta se teetetään usein varsinkin suurissa konkurssipesissä. Päätös tarkastuksesta voidaan tehdä joko ennen velallisselvityksen ja pesäluettelon valmistumista tai sen jälkeen. Useimmiten päätös tarkastuksesta tehdään ensimmäisen velkojainkokouksen yhteydessä. Tarkastuspäätöstä tehtäessä tulee harkita, onko tilintarkastuksenomaisella tarkastuksella löydettävissä sellaisia seikkoja, jotka voisivat auttaa konkurssihallinnon toimintaa. Esimerkiksi tilanteessa, jossa kirjanpitoaineistoa ei löydy, ei erityistarkastuksella voida saavuttaa lisätietoja. Lisäksi tarkastuspäätöstä tehtäessä on otettava huomioon tarkastuksesta aiheutuvan kustannuksen suhde siitä mahdollisesti saatavaan hyötyyn. Tämän vuoksi kaikkein pienimmissä konkurssipesissä erityistarkastuksen teettäminen ei ole usein velkojien näkökulmasta tarkoituksenmukaista.

Perustilanteessa päätöksen erityistarkastuksen tekemisestä tekevät velkojat. Tarkastuksen teettämisestä päätetään useimmiten ensimmäisessä velkojainkokouksessa. Tarkastuspäätös on mahdollista tehdä erityisestä syystä myös ilman velkojainkokouksen päätöstä. Tällöin pesänhoitajan tulee kuulla asiasta suurimpia velkojia. Erityistarkastuksen teosta päättäessä velkojat voivat päättää samalla myös tarkastuksen suorittajan. Velkojainkokouksen päätöksellä tehtävän erityistarkastuksen maksaa konkurssipesä. Mikäli velkojainkokous päättää olla teettämättä erityistarkastusta, on yksittäisellä velkojalla myös mahdollisuus teettää erityistarkastus

¹⁹ HE 249/1994, s. 14.

²⁰ Mäenpää 2017, s. 32–33.

²¹ Kuusikko, 2018, s. 276, 343.

omalla kustannuksellaan. Erityistarkastuspäätöksen tekeminen ei vaadi selkeää objektiivista aihetta sen tekemiselle. Pelkkä epäily siitä, että tarkastuksen teettämisellä voidaan saada hyötyä riittää.^{22 23}

Käytännössä pienemmissä konkurssipesissä velkojainkokous tekee usein päätöksen erityistarkastuksen suorittamisesta, mutta jättää käytännön järjestelyt pesänhoitajan hoidettaviksi. Velkojat käyttävät päätösvaltaansa erityistarkastuksen kohdennuksesta ja tarkastajasta yleensä vain suuremmissa pesissä, joissa intressit ovat euromääräisesti suurempia.

Konkurssiasiamies voi määrätä erityistarkastuksen suoritettavaksi kaikissa tilanteissa. Valvontalain 8 §:n perusteella konkurssiasiamies voi määrätä erityistarkastuksen suorittamisesta myös, kun konkurssi on rauennut. Tätä mahdollisuutta ei velkojilla ole, sillä konkurssin alkamisen oikeusvaikutukset lakkaavat konkurssilain 3:11:n mukaan konkurssin rautessa.

Erityistarkastusmahdollisuuden tarvetta perusteltiin alun perin tilanteilla, joissa konkurssiasiamiehen käsityksen mukaan ei olisi selvitetty velallisen aiempaa toimintaa riittävässä määrin konkurssihallinnon toimesta. Erityisesti tarkastuksen katsottiin tulevan kyseeseen jo rauenneissa konkurssissa. Varojen puutteeseen raukeavissa konkurssipesissä nähtiin olevan erityisen suuri väärinkäytösten riski ennen konkurssiasiamiehen viran perustamista.²⁴

Konkurssiasiamiehen päätös konkurssivelallisen erityistarkastuksen teettämisestä tehdään useimmiten pesänhoitajan esityksestä. Tällöin pesänhoitaja on havainnut velallisen toiminnassa joitain sellaisia seikkoja, joiden lisäselvittämiseen erityistarkastus voisi olla tarpeen. Useimmiten kyseessä on varaton konkurssipesä, joka ei pysty itse vastaamaan tarkastuksen kustannuksista. Konkurssiasiamies harkitsee erityistarkastuksen teettämisen tarpeellisuutta kustannuksiin nähden pesänhoitajan antamisen tietojen perusteella. Velallisen toiminnan tarkastus voidaan tehdä myös jatkuvassa konkurssipesässä ja julkisselvityksen yhteydessä. Tarkastus tehdään valtion varoilla, kun konkurssipesässä ei ole ainakaan sillä hetkellä siihen riittäviä varoja. Jos tarkastus on ollut konkurssipesän kannalta tarpeen, konkurssipesän tulee maksaa tarkastuksesta aiheutuneet kustannukset takaisin valtiolle.

Tarkastuksen voidaan katsoa olleen tarpeen konkurssipesälle, kun tarkastuksessa on havaittu omaisuutta, joka kuuluu konkurssipesään tai sellainen takaisinsaantiperuste, jolla varoja saadaan peräytettyä konkurssipesään. Tarkastusta voidaan pitää tarpeellisena myös tilanteessa, jossa

²² Konkurssiasiaain neuvottelukunta, suositus 8, s. 3.

²³ Koulu 2009, s. 198.

²⁴ HE 249/1994, s. 12.

konkurssihallinto on jättänyt tarkastuksen teettämättä, vaikka sille olisi pesän laajuus ja laatu huomioiden ollut tarvetta. Tarkastuksen voidaan katsoa olleen myös vain osittain tarpeellinen, jolloin pesällä on takaisinmaksuvelvollisuus vain osasta kustannuksia.²⁵

2.3 Tarkastustoimeksianto ja veloitus

Erityistarkastustyön tarkoitus ja tavoitteet määritellään tarkastustoimeksiannossa. Toimeksiannossa sovitaan tarkastuksen laajuudesta ja aikataulusta sekä tarkastajan veloituserusteesta. Toimeksianto on hyvä tehdä kirjallisena, jotta on jälkeenpäin todettavissa, mitä tarkastuksen oli määrä käsittää. Veloituserusteena voi olla joko tuntilaskutus tai etukäteen sovittu urakkahinta. Tuntiveloitusta käytettäessä on hyvän pesänhoitotavan mukaista pyytää etukäteen arvio tarkastuksen kokonaiskustannuksesta.²⁶

Valtion varoilla maksettavissa erityistarkastuksissa käytetään pääasiassa etukäteistä kokonaishintaa. Usein tarkastuksen yhteydessä käy kuitenkin ilmi seikkoja, joiden perusteella tarkastusta on syytä laajentaa toimeksiannon mukaisesta. Tällöin tarkastuksen hinta voi ylittää alun perin sovitun. Tuntiveloitusta käytetään pääasiassa tilanteissa, joissa tarkastusmateriaalin määrä ei ole tiedossa tarjousta pyydetessä.

Tarkastustoimeksiantojen laajuus vaihtelee suuresti. Tarkastus voi koskea vain jotain tiettyä takaisinsaantiperustetta tai se voi olla laaja kaikkiin erityistarkastuksessa tavanomaisesti selvitettäviin seikkoihin kohdistuva tarkastus. Tarkastuksen laajuus ja käyttötarkoitus vaikuttavat myös olennaisesti siihen, miltä ajalta tarkastus tehdään. Takaisinsaantitarkoituksessa tehty tarkastus on usein tarkoituksenmukaista rajata koskemaan takaisinsaannista konkurssipesään annetun lain (758/1991, takaisinsaantilaki) 10 §:n mukaisesti kahta vuotta ennen takaisinsaannin määräpäivää. Tämä siitäkkin huolimatta, että takaisinsaantilain 5 §:n mukainen yleinen takaisinsaantiperuste ulottuu kahta vuotta pidemmälle ajalle. Toimeksiannon aikataulu voi olla merkityksellinen esimerkiksi takaisinsaantilain 24 §:n mukaisen kanteen vireillepanon määräajan vuoksi. Myös muut vanhenemisajat on oleellista ottaa huomioon tarkastusaikataulusta päätettäessä.²⁷

Velkojien päätöksellä tehtävässä erityistarkastuksessa on usein tärkeimpänä kiinnostuksen kohteena takaisinsaantiperusteiden olemassaolo. Näillä on suora vaikutus velkojille tulevaan jako-

²⁵ HE 249/1994, s. 14.

²⁶ Konkurssiasian neuvottelukunta, suositus 8, s. 4.

²⁷ Konkurssiasian neuvottelukunta, suositus 8, s. 4.

osuuteen. Velkojilla ei itsellään ole välttämättä yhtä suuri kiinnostus mahdollisten rikosepäilyjen selvittämiseen. Toisaalta esitutkintaviranomaisen saaminen mukaan tarkastukseen voi tuoda siihen merkittävästi lisää voimavaroja ja mahdollisuuksia. Hyvin toteutetun ja oikein kohdistetun erityistarkastuksen raportista voi olla kuitenkin suuri hyöty mahdollisessa rikosoikeudenkäynnissä. Siksi mahdolliset rikosasiat tulisi ottaa huomioon jo toimeksiantoa tehtäessä. Erityistarkastuksen käyttökelpoisuus talousrikosasian käsittelyssä riippuu olennaisesti tarkastustoimeksiannon sisällöstä. Tarkempi kysymyksenasettelu tuottaa todennäköisesti tarpeellisempia havaintoja eli rikostunnusmerkistötekijöiden olemassaoloon ja puuttumiseen liittyviä havaintoja tutkittavan asian kannalta.²⁸

Konkurssiasiamiehen valtion varoilla teettämässä erityistarkastuksissa kiinnostuksen kohde poikkeaa usein velkojien teettämistä tarkastuksista. Harmaan talouden ja talousrikollisuuden torjunta on merkittävä osa konkurssiasiamiehen toimintaa.²⁹ Konkurssiasiamiehen tehtäviin kuuluu valvontalain 1 §:n mukaan huolehtia tarvittaessa velallisen toimien tarkastuksista. Näissä tarkastuksissa on usein kyse rikosepäilyistä. Tämän vuoksi jo toimeksiannon yhteydessä on otettava huomioon konkurssipesän tarpeiden lisäksi myös esitutkintaviranomaisten tarpeet. Hyvin suoritettu erityistarkastus varmistaa sen, ettei poliisin tarvitse teettää samasta asiasta uutta rikosperusteista tilintarkastusta valtion kustannuksella. Tällainen kahdenkertainen tarkastus olisi resurssien tuhlausta. Konkurssiasiamiehen teettämässä erityistarkastuksissa on tämän vuoksi tärkeää huomioida jo toimeksiantovaiheessa mahdolliset rikosepäilyt ja tarvittaessa suorittaa tarkastustyötä yhteistyössä esitutkintaviranomaisten kanssa harmaan talouden torjunnan toimenpideohjelman mukaisesti kehitetyn toimintamallin avulla.³⁰

Tarkastajan tulee huolehtia, että toimeksianto toteutetaan riittävin resurssein ja riittävällä asiantuntemuksella. Tarkastusmenetelmien tulee olla tarkoituksenmukaisia ja ammattimaisia tehtävän hoitamisen kannalta.³¹

2.4 Erityistarkastusraportti ja sen julkisuus

Erityistarkastus on tilintarkastuslain mukaista muuta tilintarkastajan toimintaa. Tarkastajan erityistarkastusraportissa esittämien päätelmien tulee perustua vain todennettavissa oleviin tarkastushavaintoihin. Tämän vuoksi tilintarkastajan ei tule raportissaan ottaa vahvoja kantoja

²⁸ Vannela, 2011, s. 166–168.

²⁹ <https://www.vero.fi/harmaa-talous-rikollisuus/tietoa-sivustosta/viranomaiset/>, viitattu 1.3.20.

³⁰ Konkurssiasiaain neuvottelukunta, suositus 8, s. 3–4.

³¹ TILA 2/2014.

epävarmoihin asioihin, vaan ainoastaan todeta jonkin asian jäävän epäselväksi. Pesähoitajan ja velkojien tulisi kyetä tarkastuskertomuksen perusteella tekemään tarpeellinen arviointi erilaisten vastuuperusteiden ja takaisinsaantimahdollisuuksien olemassaolosta.³²

Tilintarkastuslautakunnan (TILA) ratkaisukäytännössä on katsottu, että erityistarkastusraportissa tilintarkastajan tulee raportoida tekemänsä havainnot, mutta jättää ottamatta kantaa siihen, kuinka vakuuttunut hän on itse esittämänsä kannanoton luotettavuudesta. Tällöin tarkempi arvioiminen jää pesähoitajan tehtäväksi. Vaikka tarkastaja tutkii asiaa toimeksiantajan tarpeiden mukaan tämän näkökulmasta, tarkastajan tulee kuitenkin varmistaa huolellinen ja objektiivinen raportointi. Tarkastushavainnot tulee dokumentoida huolellisesti ja raportissa esitettyjen päätelmien tulee olla oikeassa suhteessa tarkastustapaan, -aikaan ja -olosuhteisiin nähden. Esimerkiksi tapauksessa TILA 10/2013 tilintarkastajien tekemät havainnot eivät olleet oikeassa suhteessa dokumentoituihin havaintoihin, kun he olivat esittäneet ajankohdan yhtiön ylivelkaisuudelle ja maksukyvyttömyydelle. Raportista ei ilmennyt tapauksessa perusteltuja havaintoja, joiden perusteella ylivelkaisuus olisi voitu määritellä alkaneeksi tarkastajien esittämänä ajankohtana. Vaikka hyvän tilintarkastustavan mukaan ehdottomien päätelmien tekeminen ei kuulu yleensä tilintarkastajalle, neuvottelukunnan suosituksen mukaan tarkastajan tulisi pyrkiä tosiseikkojen luetteloinnin lisäksi esittämään parhaan käsityksensä mukainen johtopäätös ja yhteenveto asiasta. Mikäli johtopäätösten tekeminen ei tarkastusaineiston perusteella ole mahdollista, tulisi tarkastajan perustella tämä raportissaan.^{33 34}

Tarkastusraportista tulee ilmetä tarkastustyön toimeksianto, tarkoitus, tavoitteet, tarkastustapa ja tarkastettu aineisto. Myös mahdolliset puutteet aineistossa tulee ilmetä raportista. Koska erityistarkastus tehdään toimeksiantajan määrittämän aineiston perusteella, on raportin käytön kannalta olennaista tietää, mitä aineistoa on ollut käytettävissä. Mikäli toimeksiantaja antaa siihen luvan, voi tarkastaja hankkia lisämateriaalia raporttia varten myös itse. Tämä voi vaikuttaa raportin luotettavuuteen jälkikäteisessä arvioinnissa. Myös raportointitavan tulee olla mahdollisimman objektiivinen, jotta raportti olisi käyttökelpoinen ulkopuolisille tarvittaessa myös viranomaisissa tai tuomioistuimissa. Tieto raportin mahdollisesta käytöstä viranomaisessa korostaa tilintarkastajan huolellisuus- ja objektiivisuusvelvoitetta.^{35 36}

³² KHT-yhdistys, 2010, s. 63.

³³ TILA 2/2014.

³⁴ Konkurssiasian neuvottelukunta, suositus 8, s. 5–6.

³⁵ TILA 2/2014.

³⁶ TILA 10/2013.

Velallisen oikeusturvan vuoksi tarkastuskertomukseen on yleensä syytä pyytää velallisen kannanotto. Näin ei synny väärinkäsityksiä ja velallisen edustajalla on tällöin mahdollisuus kommentoida välittömästi raportissa mahdollisesti olevia virheitä. Lausuman pyyntöä voidaan lykätä tarvittaessa salassapitosyistä. Tarkastajan tulee pyytää pesähoitajan lupa, ennen kuin hän lähettää raporttinsa kommentoitavaksi. Kuulemisen yhteydessä on usein tarkoituksenmukaista esittää velallisen edustajalle tarkentavia kysymyksiä niistä asioista, joista kannanottoa erityisesti kaivataan.³⁷

Erityistarkastuksen julkisuus voidaan jaotella kolmeen osaan: kuka saa tarkastuskertomuksen sen tekijältä, kenelle pesähoitajalla on oikeus antaa kertomus ja millainen salassapitovelvollisuus kertomuksen tiedoista on kolmansiin nähden. Tarkastuksen tekijän tulee antaa raportti joko pesähoitajalle tai konkurssiasiamiehelle riippuen tarkastuksen teettäjästä. Pesähoitajalla on aina oikeus saada raportti itselleen myös konkurssiasiamiehen teettämässä erityistarkastuksissa. Velallisen tietojensaantioikeudesta säädetään KonkL 4:2:ssä, pesähoitajan tietojensaantioikeudesta KonkL 8:9:ssä, konkurssiasiamiehen tietojensaantioikeudesta valvontalain 4 §:ssä ja velkojien osalta pesähoitajan tietojenantovelvollisuudesta KonkL 14:11:ssä. Näissä pykälissä ei ole suoraan säännöstä siitä, kenelle pesähoitaja saa luovuttaa erityistarkastuskertomuksen.³⁸

Pesähoitajaa, tarkastuksen tekijää, velkojaa ja velallista koskevasta salassapitovelvollisuudesta säädetään KonkL 14:13:ssä. Mikäli tarkastaja on tilintarkastaja, häntä koskee myös TTL 4:8:n mukainen salassapitovelvollisuus. Konkurssiasiamiehen toimiston henkilöstön salassapitovelvollisuus tulee puolestaan viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain perusteella heidän virkavelvollisuutenaan. Salassapitovelvollisuuden vuoksi pesähoitaja tai kukaan muu toimija ei saa luovuttaa erityistarkastuskertomusta sivulliselle ilman perustetta. Kertomuksen voi kuitenkin luovuttaa esimerkiksi toisen konserniyhtiön pesähoitajalle, mikäli tälle on perusteltu syy. Mahdollisten kolmansien osapuolten liikesalaisuuksien ja yksityishenkilöiden arkaluontoisten tietojen luovuttamisen suhteen tulee olla erityisen tarkka, eikä niitä tule paljastaa ilman painavaa perustetta. Salassapitovelvoitteen rikkomisesta voidaan tuomita rikoslain 38 luvun mukaisesti salassapitorikoksesta tai salassapitorikkomuksesta.³⁹

Pesähoitajalla, velkojilla ja velallisella on oikeus saada erityistarkastuskertomus itselleen. Konkurssiasiamiehellä on oikeus tarkastuskertomukseen valvontalain 4 §:n perusteella.

³⁷ Konkurssiasiaain neuvottelukunta, suositus 8, s. 6.

³⁸ Könkkölä – Linna, 2013, s. 261–263.

³⁹ Konkurssiasiaain neuvottelukunta, suositus 8, s. 5.

Tarkastuksen teettäjällä ei ole tämän oikeuden osalta merkitystä. Velallisen tai velkojan tiedonsaantia voidaan kuitenkin lykätä, mikäli raporttiin sisältyy sellaisia seikkoja, joiden perusteella heitä kohtaan voitaisiin esittää vaatimuksia. Tiedonsaannin lykkääminen on mahdollista joko koko raportin osalta tai vain asianomaista henkilöä koskevien asioiden osalta ja lykkäämiselle tulee olla pesänselvitykseen tai oikeudenkäyntiin liittyvät painavat syyt. Lykkääminen on mahdollista myös, mikäli on vaarana, että asianosaiset ryhtyvät hävittämään tai piilottamaan omaisuuttaan raportin tietojen perusteella.⁴⁰

Konkurssipesän toiminta ei ole julkista vaan yksityistä, velkojien keskinäistä itsehallintoa. Julkisuuslakia ei sovelleta pesän hallussa olevaan erityistarkastuskertomukseen edes silloin, kun konkurssiasiamies on maksanut sen teettämisen. Konkurssiasiamiehellä on oikeus tarkastella kaikkia pesän asiakirjoja, ja vaikka erityistarkastuskertomusta ei lain mukaan tarvitse tallentaa Kostiin, tallennetaan se kuitenkin samassa yhteydessä, kun se annetaan tiedoksi velkojille ja velalliselle. Tällöin tämän asiakirjan julkisuus konkurssiasiamiehen hallussa määrittyy viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain perusteella (621/1999, julkisuuslaki). Julkisuuslain keskeisenä tarkoituksena on sen 3 §:n mukaan toteuttaa avoimuutta viranomaisten toiminnassa sekä antaa yksilöille ja yhteisöille mahdollisuus valvoa julkisen vallan ja julkisten varojen käyttöä, muodostaa vapaasti mielipiteensä sekä vaikuttaa julkisen vallan käyttöön ja valvoa oikeuksiaan ja etujaan. Julkisuusperiaatteen tarkoituksena on turvata mahdollisuus viranomaisen toiminnan asianmukaisuuden arviointiin. Kaikkien konkurssipesän hallintoasiakirjojen sisältö ei liity tähän arviointiin, sillä ne ovat aiemmin mainitusti osa yksityistä pesänhoitoa.⁴¹

Julkisuuslain 1 § sisältää perustuslain 12 §:ään perustuvan julkisuusperiaatteen, jonka mukaan viranomaisten asiakirjat ovat julkisia, jollei toisin säädetä. Julkisuuslain 22 §:ssä säädetään puolestaan asiakirjasalaisuudesta. Sen mukaan viranomaisen asiakirja on pidettävä salassa, jos se on julkisuuslaissa tai muussa laissa säädetty salassa pidettäväksi tai jos se sisältää tietoja, joista on lailla säädetty vaitiolovelvollisuus. Tällainen määräys salassapidosta on KonkL 14:13:ssä. Vaikka konkurssiasiamiehellä on oikeus saada konkurssipesän salassa pidettävä asiakirja, kuten erityistarkastuskertomus, asiakirja on kuitenkin julkisuuslain mukaan edelleen salassa pidettävä. Tämä onkin tarkoituksenmukaista, sillä salassapitosäännöksen tarkoituksena on nähdäkseni suojata konkurssivelallisen ja konkurssipesän taloudellisia intressejä ja estää tietojen paljastuminen ennenaikaisesti. Olisi tämän tarkoituksen vastaista, mikäli tiedot tulisivat julkisiksi

⁴⁰ Konkurssiasiaain neuvottelukunta, suositus 8, s. 5.

⁴¹ Mäenpää, 2016, s. 11.

tulleessaan konkurssiasiamiehen haltuun. Tarkastuskertomuksen voisi katsoa olevan salassa pidettävä myös julkisuuslain 24 §:n 1 momentin 20 kohdan perusteella, sillä se sisältää tietoja yksityisestä liikesalaisuudesta ja siitä tiedon antaminen voisi aiheuttaa elinkeinonharjoittajalle taloudellista vahinkoa. Toisaalta Korkein hallinto-oikeus on katsonut tapauksessa KHO 24.5.2002 T 1229 että liikesalaisuuden suojaa koskevaa säännöstä voidaan soveltaa konkurssiin asetetun yrityksen tietoihin ainoastaan silloin, kun yrityksen liike- ja ammattitoimintaa jatketaan edelleen.

3 Hinta ja hinnoittelu

” The real price of everything, what everything really costs to the man who wants to acquire it, is the toil and trouble of acquiring it.” – Adam Smith, Wealth of Nations, 1776⁴²

Taloustieteissä katsotaan hinnan muodostuvan tuotteen kysynnän ja tarjonnan perusteella. Markkinoilla toimijoiden oletetaan kysyvän ja tarjoavan tuotetta tai palvelua sellaisen määrän, että se maksimoi heidän hyötynsä. Hyöty on yksilöllinen ominaisuus ja toimijoiden preferenssejä voidaan kuvata sen avulla. Kilpailluilla markkinoilla toimijat oletetaan hinnanottajiksi. Tämä tarkoittaa, että yksittäinen ostaja tai myyjä ei pysty vaikuttamaan markkinahintaan. Kilpailullisilla markkinoilla hinnaksi tulee tasapainohinta, joka on hinta, jossa kysyntä- ja tarjontakäyrät leikkaavat. Tasapainohinta muodostuu kohtaan, jossa kaikki markkinoilla toimijat valitsevat omalta kannaltaan optimaalisen toiminnan, jolla he saavuttavat itselleen korkeimman hyödyn. Kaikissa muissa hintatasoissa voitaisiin joidenkin toimijoiden olettaa muuttavan toimintaansa parantaakseen saamaansa hyötyä. Tasapainohinta voi siten muuttua kysynnän tai tarjonnan määrän muuttuessa.⁴³

Kilpailullisilla markkinoilla on useita verrattain pieniä toimijoita, joista yksittäisillä ei ole määräävää asemaa markkinoilla. Erityistarkastusmarkkina on verrattain pieni, eikä toimijoita ole kovinkaan paljoa. Kyseessä ei kuitenkaan ole monopoli, sillä markkinoilla ei ole yhtä määräävää toimijaa. Oligopoliksi kutsutaan tilannetta, jossa markkinoilla on jonkin verran toimijoita, mutta ei niin paljoa, että heillä ei voitaisi todeta olevan vaikutusta markkinan hinnoitteluun. Nähdäkseni erityistarkastusmarkkina voisi olla taloustieteellisesti tarkasteltuna tulkinnasta riippuen joko kilpailullinen tai oligopolimarkkina. Tilintarkastusmarkkinoiden osalta tutkimusta on tehty koskien muun muassa Big 4 -yhtiöiden markkinavoimaa. Oligopolitilanteessa hinnoitteluun soveltuvat puolestaan erilaiset peliteoriat, kuten Nashin tasapaino.⁴⁴

Hinnoittelussa on kyse tuotteen hinnanasetannasta ja siinä voi olla useita erilaisia tavoitteita. Hinnoittelu on erittäin merkityksellinen osa yhtiön toimintaa, koska sillä on suora vaikutus tuotteen kysyntään ja sitä kautta yhtiön tulokseen. Korkeampi hinta johtaa heikompaan kysyntään, mutta toisaalta matalampi hinta vähentää yhtiön katetta tuotteesta. Yhtiö voi pyrkiä tuotteen

⁴² Smith, 2007, s. 28.

⁴³ Varian, 2014, s. 54, 293–294.

⁴⁴ Varian, 2014, s. 515, 542.

kysyntäkäyrän arviointiin käyttämällä esimerkiksi asiantuntija-arvioita, kyselyjä tai tilastotietoja samankaltaisista tuotteista.⁴⁵

Yhtiöllä on mahdollisuus käyttää useita erilaisia hinnoittelumenetelmiä. Kustannuslaskennan tietojen perusteella tehtävät hinnoittelumenetelmät ovat kustannusperusteisia. Vallitsevan markkinahintatason perusteella tapahtuvaa hinnoittelua kutsutaan markkinaperusteiseksi. Kannattavuusperusteinen hinnoittelu puolestaan vastaa osittain kustannusperusteista, mutta siinä otetaan huomioon kustannusten lisäksi myös palvelun kannattavuustavoite.⁴⁶

Markkinaperusteinen hinnoittelu soveltuu parhaiten tuotteille, joissa markkinat ovat selkeät ja samankaltaisia kilpailevia tuotteita on jo valmiiksi markkinoilla. Esimerkkinä markkinaperusteisesta hinnoittelusta käyvät päivittäistavarakaupat. Kustannusperusteisessa hinnoittelussa tuote hinnoitellaan siten, että hinta kattaa tuotteen valmistamisen kustannukset ja lähtökohtaisesti tuottaa myös jonkin kannattavuustavoitteen kustannusten päälle. Näilläkin tuotteilla on ainakin piilevä markkinahinta, joka tulee myös ottaa huomioon hinnoittelussa. Kustannusperusteinen laskenta soveltuu paremmin esimerkiksi projektiluontoisiin tuotteisiin.⁴⁷

Mikäli tuotteen hinnan nostaminen vaikuttaa kysyntään ylisuhteisesti, voidaan kysynnän todeta olevan hinnan suhteen joustava. Toisaalta, jos hinnan nostaminen ei vaikuta merkittävästi kysyntään, on kysyntä joustamaton. Mikäli hintajouston arvo on yksi, on kysyntä yksikköjoustavaa. Hyödykkeen kysyntä on usein joustamaton tuotteen alkuvaiheessa, kun tuotteita on markkinoilla vähän. Tuotteiden yleistyessä hintajousto voi muuttua joustavammaksi. Hintajousto ei siten ole stabiili vaan muuttuva suure.⁴⁸

Yhtiön hinnoittelun kannalta hintajouston tunteminen tai ainakin arviointi on tärkeää. Hintajoustoon vaikuttavat muun muassa asiakkaan tarve tuotteelle ja markkinoilla oleva kilpailutilanne. Yrityksen pyrkiessä voiton maksimointiin voidaan optimaalinen hinta teoriassa määrittää Amoroso-Robinsonin säännön perusteella. Käytännössä yritykset kuitenkin harvoin käyttävät tämän teorian mukaista hinnoittelua.⁴⁹

Tuotteen kysyntään ja tarjontaan vaikuttavina tekijöinä voidaan nähdä asiakkaat, kilpailijat ja tuotteen tekemisen tai tarjoamisen kustannukset. Asiakkaat vaikuttavat kysynnän kautta päättämällä millaisia tuotteita he haluavat ja millaista laatua he tuotteilta vaativat. Kilpailijat

⁴⁵ Ikäheimo ym., 2011, s. 117.

⁴⁶ Neilimo – Uusi-Rauva, 2005, s. 185.

⁴⁷ Neilimo – Uusi-Rauva, 2005, s. 190–192.

⁴⁸ Pohjola, 2012, s. 57–60.

⁴⁹ Ikäheimo ym., 2011, s. 118–119.

vaikuttavat kysyntään ja tarjontaan toisaalta tarjoamalla vaihtoehtoisia tuotteita, jolloin kyseistä tuotetta halutaan vähemmän, tai tarjoamalla korvaavaa tai samankaltaista tuotetta, jolloin tarjonta kasvaa. Myös kansainvälinen taloudellinen kehitys voi vaikuttaa olennaisesti, jos kilpailija on toisesta maasta tai toimii toisen valuutan alueella. Tuotantokustannukset vaikuttavat hintoihin tarjonnan kautta. Mitä matalampi tuotantokustannus on, sitä enemmän yhtiö voi tuotetta tarjota. Lähtökohtaisesti yrityksen kannattaa tuottaa tuotetta lisää aina, kun lisätuotteista saatava hinta on korkeampi kuin niiden tuottamisen kustannus.⁵⁰

Yhtiöiden on havaittu painottavan asiakkaiden, kilpailijoiden ja tuotantokustannusten vaikutusta hinnoitteluunsa kovin eri tavoin. Täysin kilpailluilla markkinoilla, joissa hintaan ei juurikaan voi vaikuttaa, kustannustieto vaikuttaa ainoastaan päätökseen tuotannon määrästä. Sen sijaan vähemmän kilpailluilla markkinoilla, joissa tuotteilla pyritään erottautumaan kilpailijoista, kuten televisioiden ja kameroiden myynissä, kaikkien kolmen tekijän voidaan nähdä vaikuttavan hintaan. Asiakkaiden näkemys tuotteesta ja kilpailevat tuotteet vaikuttavat kysyntään ja tuotantokustannukset puolestaan tarjontaan. Mitä vähäisemmäksi kilpailu markkinoilla käy, sitä enemmän hinnoittelupäätökseen vaikuttaa asiakkaan maksuhalukkuus. Äärimmillään tämä tilanne käy ilmi monopolissa, jolloin kilpailijoita ei ole, ja hinnan ainoana rajana, jos kilpailulainsäädännön rajoituksia ei oteta huomioon, on asiakkaan maksuhalu.⁵¹

Yhtiö voi laskentatoimen näkökulmasta asettaa hintaa joko lyhyellä tähtäimellä tai pitkällä tähtäimellä. Lyhyen tähtäimen hinnoittelussa asiaa pohditaan alle vuoden jaksolle ja kyse voi olla yksittäisestä tarjouksesta. Pitkällä tähtäimellä otetaan huomioon tuotteen elinkaarikustannukset ja pyritään usein luomaan pitkäkestoisia asiakassuhteita. Lyhyen tähtäimen yksittäisessä tarjouksessa olennaisia ovat useimmiten vain muuttuvat kustannukset, eikä esimerkiksi sisäänheittohinnoittelulle ole lähtökohtaisesti tarvetta. Olennaista on myös se, vaikuttaako tuote jonkin muun saman yhtiön tuotteen menekkiin. Voidaankin erottaa kaksi erityyppistä tarjoamis- ja hinnoittelutilannetta: jatkuva asiakassuhde ja yksittäiseen transaktioon perustuva asiakassuhde.⁵²

Hinnoittelu on myös oleellinen väline tuotteen markkinoinnin kannalta. Asiakas ei aina tulkitse halvinta hintaa parhaaksi vaihtoehdoksi itselleen. Asiakkaat vertaavat tuotteen hintaa usein siihen, mikä hinta heidän mielestään tulisi olla. Tämän hinnan alle jäävät hinnat saattavat antaa asiakkaalle viestin, jonka mukaan tuote olisi jotenkin heikkolaatuinen. Toisaalta vertailuhintaa

⁵⁰ Horngren – Datar – Rajan, 2012, s. 434.

⁵¹ Horngren – Datar – Rajan, 2012, s. 434.

⁵² Horngren – Datar – Rajan, 2012, s. 434–436.

kalliimman tuotteen ei usein ajatella olevan hintansa arvoinen. Täten samanlainen tuote voi mennä kaupaksi hyvinkin erilaiseen hintaan mielikuvasta riippuen. Usein tuote tähdätäänkin johonkin tiettyyn hinta- ja laatukategoriaan. Markkinoinnilla voidaan pyrkiä vaikuttamaan asiakkaan omaan vertailuhintaan, jota hän käyttää ostopäätöstä tehdessään. Hinnoitteluun vaikuttaa olennaisesti myös yhtiön strategia ja tähtäin. Onko tarkoituksena vain selviytyä, maksimoida tuotot vai vaikkapa maksimoida markkinaosuus?⁵³

3.1 Palveluiden hinnoittelu

Yhä suurempi osuus maailmantaloudesta koostuu palveluiden myynnistä. Suomen bruttokansantuotteesta noin 70 prosenttia koostuu palveluista.⁵⁴ Yli kaksi kolmasosaa eurooppalaisista työntekijöistä työskentelee palveluiden parissa. Merkittävä osa palveluista on yrityksiltä toisille kohdistuvia b2b-palveluita, joiden osuus Euroopan työllisyydestä on yli 55 prosenttia. Palvelut erottuvat tavaroista siinä, että ne ovat usein paljon henkilötyötä vaativia, kustomoituja, aineettomia ja ne tuotetaan usein yhteistyössä asiakkaan kanssa. Toisaalta ero tavarat ja palvelun välillä ei aina ole selvä. Nykymarkkinoilla on yleistä tuotteen yhteyteen lisättävien palvelujen tarjoaminen. Esimerkiksi autoihin lisätään ominaisuuksia, jotka muistuttavat palveluja. Tuotteen mukana saatetaan myös myydä vaikkapa määräaikaishuollot siten, että ne tulevat samassa hinnassa. Tällöin on vaikeaa erottaa, mikä osa tuotteesta ja sen hinnasta muodostuu itse tavarasta ja mikä liitännäispalvelusta.^{55 56}

Palveluiden hinnanmuodostuksen tarkastelu on haastavampaa kuin tavaroiden, sillä palvelu on aineetonta, eikä sitä voida enakkoon kovinkaan tehokkaasti esitellä. Lisäksi palveluiden laadun ja niistä saavutettavan hyödyn vertailu on haastavaa niin etu- kuin jälkikäteen. Palveluiden luonteen vuoksi palveluntarjoajan maine on usein merkittävä tekijä palvelun hinnan suhteen ja hinnoittelun osalta markkinoinnin merkitys voi siten olla suurempi kuin laskentatoimen.⁵⁷

Palvelut voidaan jakaa kolmeen luokkaan. Ensimmäisenä ovat ennakkotutkimukseen perustuvat tuotteet (search goods), joiden ominaisuudet asiakas voi varmistaa jo etukäteen tutkimalla asiaa riittävästi. Tällöin ostajan ja myyjän välille ei jää informaation epäsymmetriaa. Toisena luokkana ovat kokemuseräiset tuotteet (experience goods), joiden laatu ja sopivuus asiakkaalle voidaan todeta vasta käytön jälkeen. Kolmantena luokkana ovat luottamukseen perustuvat tuotteet

⁵³ Kotler ym., 2009, s. 578–579, 582–583.

⁵⁴ http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_kansantalous.html, viitattu 15.2.2020.

⁵⁵ Anderson – Fornell – Rust, 1997, s. 136.

⁵⁶ Kotler ym., 2009, s. 8–9.

⁵⁷ Sipilä, 2003, s. 19–21.

(credence goods), joiden arvon määrittäminen ei välttämättä onnistu edes tuotteen käytön tai haltuun saamisen jälkeen. Niiden arvon määrittäminen vaatii usein sellaista lisätietoa, jonka hankkiminen tulisi kalliiksi.⁵⁸

Tutkijat ovat usein pitäneet tilintarkastusta kokemuseräisenä tuotteena, jonka laatua asiakas pystyy arvioimaan sen suorittamisen jälkeen. Tämän ajatuksen mukaan asiakkaat pystyvät itse arvioimaan heidän tarkastustarpeensa ja päättämään, ovatko ne tulleet täytetyiksi. Toisaalta tilintarkastus on monimutkainen prosessi, joka on aina yksilöllinen. Tämän vuoksi tilintarkastuksen laadun arviointi onkin jälkikäteen hankalaa lukuun ottamatta tilanteita, joissa laadun puute on ilmeinen. Lisäksi asiakkaat eivät usein ole tietoisia omista tarkastustarpeistaan ja joutuvat siten luottamaan tilintarkastajiin niiden määrittämisessä. Tämän vuoksi tilintarkastusta voitaisiin pitää myös luottamukseen perustuvana tuotteena.⁵⁹

Causholli ja Knechel esittävät tutkimuksessaan mallin tilintarkastajan toiminnasta hinnoittelun ja tehdyn työmäärän suhteen riippuen palvelun luokittelusta edellä esitellyn kolmen palvelutyypin mukaan. Kokemushyödykkeessä asiakas pystyy jälkikäteen arvioimaan, onko työn määrä ollut esitetyn mukainen. Tällöin tilintarkastajalla on maineriski tulevien toimeksiantojen osalta ja sama asiakas ei todennäköisesti käytä samaa tarkastajaa uudestaan, mikäli tämä ei ole toimittanut tarkastusta lupaamallaan tasolla. Luottamukseen perustuvien tuotteiden osalta asiakas ei pysty jälkikäteenkään varmistamaan, onko tehdyn suorituksen määrä vastannut luvattua. Tällöin tarkastajalla on kannustin ilmoittaa tarvittavan työn määrä korkeaksi, laskuttaa sen mukaan ja tehdä sitä vähäisempi työn määrä. Tilintarkastus ei kuitenkaan ole täysin puhdas luottamukseen perustuva tuote, joten todellisuudessa mainehaitta tai jälkikäteinen tarkastus voi paljastaa tällaisen toiminnan. Voidaan kuitenkin olettaa, että tilintarkastajilla on vahva kannustin esittää tarvittavan työn määrä korkeampana kuin se todellisuudessa on ja saada sitä kautta nostettua palkkiotasoaan.⁶⁰

Tilintarkastustoimintaa on vakiintuneesti pidetty palveluna. Vastaavalla tavalla erityistarkastuksessa katsotaan olevan kyse palvelusta huolimatta siitä, että palvelun perusteella ostaja saa käyttöönsä erityistarkastusraportin. Tuote, joka ostetaan, on kuitenkin selkeästi itse tarkastuspalvelu ja raportti on vain sen oheistuote. Erityistarkastuspalvelussa on kyse asiantuntijapalvelusta ja tuotteesta, josta saavutettavan hyödyn arviointi on vaikeaa ennen palvelun suorittamista ja usein jopa palvelun suorittamisen jälkeen. Asiantuntijapalvelun laadun arviointi on haastavaa, sillä palvelun tuottaminen vaatii sellaisia taitoja, joita tilaajalla ei usein ole. Edes

⁵⁸ Darby – Karni, 1973, s. 68–69.

⁵⁹ Causholli ym., 2010, s. 1–2.

⁶⁰ Causholli – Knechel, 2012, s. 637–642.

konkurssialan ammattilaisia edustavat pesänhoitajat eivät välttämättä pysty jälkikäteen arvioimaan luotettavasti suoritettun erityistarkastustyön laatua. Toisaalta pesänhoitajien oma ammattitaito auttaa usein kohdistamaan erityistarkastuksen, ja tarkastustarjouspyynnössä esitetään lähtökohtaisesti ne seikat, joihin tarkastajan halutaan keskittyvän.

Erityistarkastuksen luottamukseen perustuva luonne voi näkyä erityistarkastuksen hinnoittelussa ostajan ja myyjän välisen informaation epätasapainon vuoksi. Palkkio toimii signaalina siitä, paljonko työtä tarkastaja uskoo toimeksiannon vaativan. Tarkastaja saattaa käyttää enemmän resursseja yksittäiseen tarkastukseen kuin olisi ollut tarpeen ja laskuttaa tunnit ostajalta. Toisaalta myyjällä on myös kannustin laskuttaa työtä, jota ei ole lainkaan tehty tai joka ei ole ollut tarpeellinen kyseisen toimeksiannon kannalta. Kolmanneksi kiinteän tarjouksen yhteydessä tarkastaja saattaa jättää tarpeellisia toimia tekemättä. Ostajan on vaikea huomata, milloin toimet ovat todella olleet tarpeellisia ja mitä toimia olisi mahdollisesti vielä tarvittu.⁶¹

Julkiset organisaatiot ovat oma erityinen asiakasryhmänsä palvelujen ostajana. Julkisen organisaationa konkurssiasiamiehen toimiston on noudatettava hankintasäännöksiä. Usein julkisissa hankinnoissa alin hinta on ollut ainoa tekijä, joka otetaan huomioon. Myös tarjoajien nimet ja tarjousten suuruudet ovat lähtökohtaisesti julkista tietoa, elleivät ne sisällä esimerkiksi salassa pidettäviä liikesalaisuuksia. Julkisen puolen palvelujen hinnoittelussa on otettava huomioon myös budjettikulttuuri. Jokin hankinta saatetaan jättää tekemättä, mikäli varoja sitä varten ei saada budjettiin. Rahat on myös korvamerkitty tiettyjä asioita varten, jolloin uutta hankintaa saattaa olla vaikea saada rahoitettua. Kaikki nämä julkisen puolen erityisyydet tulee huomioida julkiselle sektorille myytävän palvelun hinnanasetannassa.⁶²

Konkurssiasiamiehen valvontalain 5 §:n perusteella tekemät hankinnat ovat jossain määrin julkisen hankinnan ja yrityshankinnan hybridejä. Tämä johtuu siitä, että vaikka ostajana on virallisesti valtio, erityistarkastus menee ensisijaisesti konkurssipesän hyödyksi. Lisäksi, mikäli erityistarkastus on ollut konkurssipesän kannalta hyödyllinen, on valtiolla mahdollisuus takaisinperiä tarkastukseen käytetty summa konkurssipesältä. Tällöin voi käydä niin, että lopulta kustannus tulee ainoastaan konkurssipesän maksettavaksi. Erityistarkastuskustannuksista on vuosina 2013–2017 peritty takaisin valtiolle 14,6–28,6 prosenttia.⁶³ Toisaalta hankinnat ovat julkisia hankintoja ja niissä tulee ottaa huomioon asiaa koskeva lainsäädäntö. Käytännössä hankinta toteutetaan siten, että konkurssipesän pesänhoitaja pyytää yhden tai useamman

⁶¹ Causholli – Knechel, 2012, s. 632, 635.

⁶² Sipilä, 2003, s. 116–118.

⁶³ Konkurssiasiamiehen toimisto, 2017, s. 6.

tarjouksen erityistarkastuksen suorittamisesta, minkä jälkeen hän antaa oman suosituksensa valittavaksi palveluntarjoajaksi. Näiden tarjousten perusteella konkurssiasiamiehen toimistossa tehdään päätös erityistarkastuksen suorittamisesta.

3.2 Tilintarkastuspalkkiotutkimus

Tilintarkastusmarkkinoiden toimintaan liittyen yksi olennainen kysymys on tilintarkastuksen hinnoittelu. Tilintarkastuspalkkioiden hinnoittelua koskevan tutkimuksen tavoitteena voidaan katsoa olevan sen hahmottaminen, mitkä asiakkaan ominaisuudet vaikuttavat merkittävästi suoritettavan tilintarkastuksen laajuuteen ja sitä kautta tilintarkastuspalkkion määrään. Tavoitteeseen on pyritty pyrkimällä sellaisen mallin rakentamiseen, jonka avulla tilintarkastuspalkkion suuruuden ennustaminen olisi mahdollista asiakkaan taloudellisten tietojen perusteella. Erilaisia ennustemalleja on saatu muodostettua melko hyvin ja näiden mallien selitysasteet ovat nousseet usein hyvin korkeiksi.⁶⁴

Tilintarkastuspalkkioiden tutkimiselle voidaan nähdä kaksi tärkeää syytä. Ensimmäiseksi pyritään arvioimaan ovatko tilintarkastusmarkkinat kilpailulliset. Tämä arvio on tarpeen erityisesti, kun otetaan huomioon, kuinka vähän toimijoita erityisesti kansainvälisillä markkinoilla on. Toisena seikkana pyritään tutkimaan erilaisia tilintarkastajan itsenäisyyteen ja sopimusten tekoon liittyviä asioita, kuten low balling ja tilintarkastajan tarjoamat tilintarkastukseen liittymättömät palvelut.⁶⁵

Tutkimusalue on suhteellisen tuore. Yksi ensimmäisistä ja keskeisimpinä pidetyistä tilintarkastuspalkkiotutkimuksen tekijöistä on Dan Simunic, joka tutki aihetta ensimmäisen kerran 1980-luvun taitteessa. Hän tutki hypoteesia, jonka mukaan pörssiyhtiöiden tilintarkastusmarkkinat ovat kilpaillut huolimatta Big 8 -yritysten markkinaosuudesta. Tutkimus toteutettiin kyselytutkimuksen avulla vuonna 1977. Datan analysointiin käytettiin empiiriseksi malliksi luotua regressiomallia pienimmän neliösumman menetelmällä.⁶⁶

3.2.1 Tilintarkastuksen kysyntää koskevat teoriat

Empiirisen mallin lisäksi Simunic esitti tutkimuksessaan teoreettisen viitekehyksen palkkiotutkimukselle. Tämä viitekehys on tilintarkastuksen kysynnän tasapainomalli. Mallin mukaan asiakas saa välitöntä hyötyä tilintarkastuksesta. Asiakkaana puolestaan on yhtiön johto. Yhtiön johdolla on tiettyjä velvollisuuksia raportoinnin suhteen. Nämä velvollisuudet täyttääkseen

⁶⁴ Niemi, 2000 s. 9.

⁶⁵ Hay – Knechel – Wong, 2006, s. 146.

⁶⁶ Simunic 1980, s. 161–162.

johdon tulee muodostaa luotettava menettely. Puutteista yhtiön johto voi joutua korvausvastuuseen. Johdon saama hyöty tilintarkastuksesta on siten tämän korvausvastuun suuruuden ja todennäköisyyden pieneneminen. Tasapainomallissa kysyntä tilintarkastukselle muodostuu siten, että kokonaisuudessaan raportointijärjestelmä tulee mahdollisimman edulliseksi yhtiölle, kuitenkin täyttäen tarvittavan laatutason. Tämä järjestelmä muodostaa kustannuksia kolmella eri tavalla: tilintarkastuksen hinnan kautta, yhtiön oman sisäisen tarkastuksen kustannusten kautta ja todennäköisten vahinkojen nykyarvon kautta. Vahingon osalta on huomattava, että yhtiön johdolle aiheutuvan korvausvastuun lisäksi korvausvastuu voi kohdistua myös tilintarkastajaan, joka huomioi tämän tilintarkastuksen hinnassa.⁶⁷

Tilintarkastuksen kysynnän tasapainomalliin sisältyy useita oletuksia. Yhtiö ja tarkastaja oletetaan riskineutraaleiksi ja heidän oletetaan pyrkivän maksimoimaan voittonsa. Markkinat oletetaan kilpailullisiksi. Yhtiön ja tarkastajan oletetaan olevan yhteisvastuullisia mahdollisista vahingoista, ja raportointijärjestelmän hyötynä nähdään ainoastaan näiden vahinkojen vähentäminen. Yhteisvastuullisuudesta huolimatta korvauksista aiheutuvat tappiot jakautuvat satunnaisesti yhtiön ja tarkastajan välillä.⁶⁸

Koska raportointijärjestelmän ainoa hyöty syntyy odotetun korvausvastuun pienenemisestä, on yhtiön kannalta olennaista pyrkiä mahdollisimman pieneen kustannukseen tämän saavuttamiseksi. Tilintarkastuspalvelujen hankinnan määrän määrittää se kohta, jossa vahinkojen odotusarvon pienenemisen rajahyödyn suuruus on sama kuin raportointijärjestelmän kustannusten rajakustannus. Tarkoitus ei ole saada korvausvastuita poistettua kokonaan tai mahdollisimman pieniksi, vaan optimoida järjestelmä siten, että korvausvastuun ja järjestelmäkustannuksen odotusarvo yhteensä on mahdollisimman pieni.⁶⁹

Koska vahinkojen määrän odotusarvo on riippuvainen yhtiöstä ja on kaikilla yhtiöllä erisuuruinen, tilintarkastajan tulee ottaa tämä huomioon tilintarkastuksen hintaa määritettäessä. Oletusarvoisesti toimeksiannon vaativuus selittää tilintarkastuksen määrän kysyntää. Vaativuus taas puolestaan määrittäytyy yhtiön tiettyjen ominaisuuksien kautta, joita on pyritty palkkiotutkimuksessa määrittelemään. Vaativuus vaikuttaa mallissa vain tilintarkastuksen kysyntään, ja riskinjako yhtiön ja tarkastajan välillä vaikuttaa puolestaan tarkastajan tarjoamaan yksikköhintaan eli

⁶⁷ Simunic, 1980, s. 163–169.

⁶⁸ Simunic, 1980, s. 163–164.

⁶⁹ Niemi, 2000, s. 22–23.

tuntihintaan. Tämän teorian perusteella tarkastajan tulisi laskuttaa riskilisää asiakkaalta, jonka taloudelliset vaikeudet hän kokee todennäköisenä.⁷⁰

Tilintarkastuksen kysyntää on pyritty selittämään myös agentti- ja signaalointiteorioiden avulla. Kysynnän tasapainomallista poiketen näissä teorioissa yhtiön hyöty tilintarkastuksesta syntyy tilintarkastuksen uskottavuudesta. Hyödyt syntyvät siten omistajien ja johdon tai johdon ja rahoittajien välisen luottamuksen lisäämisen avulla säästetyistä kustannuksista. Epäsymmetrinen informaatio johdon ja muiden tahojen välillä aiheuttaa kustannuksia siten, etteivät rahoittajat ole valmiita sijoittamaan varojaan optimaalisesti yhtiöön, koska eivät voi olla varmoja, puuttuuko heiltä jotain tietoa. Toisaalta omistajien tarvitsee valvoa yhtiön johtoa, ja tämän valvontajärjestelmän luominen aiheuttaa kustannuksia.⁷¹

Agenttiteoriaa on käytetty useilla aloilla kuten laskentatoimessa, rahoituksessa, markkinoinnissa ja sosiologiassa. Teoria pohjaa riskin jakamiseen. Agenttiongelman syntyy, kun yhteistoimintaa harjoittavilla osapuolilla on toisistaan eriäviä tavoitteita tai tehtäviä. Agenttitilanteessa päämies delegoi tehtävät agentille. Tässä voidaan nähdä kaksi ongelmaa: Ensiksi päämiehen ja agentin tavoitteet ja riskipreferenssit eroavat toisistaan. Toiseksi agentin ja päämiehen välillä vallitsee epäsymmetrisen informaation tilanne, ja päämiehen on haastavaa tai kallista valvoa agentin todellisia toimia.⁷²

Nikkinen ja Sahlström tutkivat agenttiteorian toimivuutta tilintarkastuspalkkiotutkimuksessa. Heidän mukaansa, mikäli agenttiteoria soveltuu tilintarkastuspalkkiotutkimukseen, agenttiteorian mukaiset palkkion tekijät ovat riippumattomia ulkoisesta ympäristöstä. Muun tyyppiset muuttujat voivat olla riippuvaisia testausympäristöstä. Tutkimuksessaan he esittivät hypoteesina, että agenttiteorian mukaisesti palkkioiden määrän tulisi olla pienempi, kun yhtiön johtajat ovat myös sen merkittäviä omistajia. Toisena hypoteesina esitettiin, että vapaan kassavirran ja palkkion suuruuden tulisi korreloida, sillä johdolla on enemmän mahdollisuuksia käyttää varoja omistajaintressin vastaisesti, kun vapaata kassavirtaa on enemmän. Nikkisen ja Sahlströmin tutkimuksen mukaan heidän hypoteesinsa saivat vahvistuksen ja agenttiteorian voitaisiin siten nähdä osaltaan selittävän tilintarkastuspalkkion määrää.⁷³

Nikkinen ja Sahlström pohjasivat hypoteesinsa Jensenin ja Mecklingin agenttiteoriaa koskevaan artikkeliin, jonka mukaan agenttikustannukset syntyvät valvontakustannuksista (monitoring costs)

⁷⁰ Niemi, 2000, s. 23–24.

⁷¹ Niemi 2000, s. 16–19.

⁷² Eisenhardt, 1989, s. 57–58.

⁷³ Nikkinen – Sahlström, 2004, s. 253–255, 260–261.

ja päämiehen vakuuttamisesta (bonding costs) ja jäännöstappiosta, joka johtuu johdon omaa etua tavoittelevista toimista, joita ei saada estettyä (residual loss). Valvonnan ja päämiehen vakuuttamisen on tarkoitus poistaa osa agenttiongelman kustannuksista. Kustannuksia jää kuitenkin jäljelle, koska valvontaan ja päämiehen vakuuttamiseen ei ole taloudellisesti tehokasta panostaa niin paljon, että ne kattaisivat kaiken. Tilintarkastuspalkkiot voidaan nähdä valvontakustannusten ja vakuuttamiskustannusten merkittävänä osana, sillä pätevän tilintarkastuksen avulla johto voi pyrkiä vakuuttamaan toimivansa sovitulla tavalla ja luotettavan tilinpäätöstiedon avulla omistajat ja rahoittajat voivat toteuttaa seurantaansa.⁷⁴

Signalointiteoria pohjaa Spencen artikkeliin, jossa hän käsitteli koulutuksen vaikutusta signalointinäkökulmasta työmarkkinoilla. Informaation epäsymmetrian poistamiseksi työntekijät hankkivat koulutusta. Tämä signaloi sitä, että kyseinen henkilö on ollut kykenevä suorittamaan kyseisen koulutuksen ja on siten paremman laatuinen työntekijä.⁷⁵

Vastaavasti tilintarkastuksen kysyntää voi selittää yhtiön signalointitarpeella. Tilintarkastettu tilinpäätös viestii markkinoille tilinpäätösinformaation ja yhtiön luotettavuutta. Signaali voi toteutua myös tilintarkastajan valinnan kautta. Esimerkiksi Big 4 -yhtiöiden voidaan nähdä edustavan korkeampaa tilintarkastuksen laatua ja siten signaloivan luotettavuutta paremmin markkinoille.

3.2.2 Palkkiomallit

Aiemmissa tilintarkastuspalkkiotutkimuksissa on pyritty estimoimaan malli, joka ennustaa tilintarkastuspalkkion suuruuden. Malli on tutkimuksessa yleensä kirjoitettu seuraavan kaltaiseksi:

$$\ln f_i = b_0 + b_1 \ln A_i + \sum b_k g_{ik} + \sum b_e g_{ie} + e_i \quad (1)$$

Mallissa $\ln f_i$ on tilintarkastuspalkkion luonnollinen logaritmi. $\ln A_i$ on mallissa kokomuuttujan luonnollinen logaritmi. Kokomuuttujana toimii useimmiten taseen loppusumma, mutta muuttuja voi olla joissain tutkimuksissa esimerkiksi liikevaihto. Mallissa g_{ik} ja g_{ie} ovat puolestaan kaksi ryhmää mahdollisia tilintarkastuspalkkioon vaikuttavia muuttujia. Useimmissa tutkimuksissa on pyritty selvittämään yksittäisten muuttujien vaikutusta tilintarkastuspalkkioon, jolloin regressiomallissa on esitetty kontrollimuuttujia (g_{ik}), jotka on osoitettu tilastollisesti merkitseviksi jo aiemmissa tutkimuksissa sekä tutkimusmuuttujia (g_{ie}), joita malliin on pyritty lisäämään. Mikäli malliin lisättyjen tutkimusmuuttujien kertoimet ovat olleet tilastollisesti merkitseviä, on hypoteesissa esitetty korrelaatio tilintarkastuspalkkion kanssa katsottu olevan olemassa. Tällä

⁷⁴ Jensen – Meckling, 1976, s. 308–309.

⁷⁵ Spence, 1973, s. 358.

tutkimustraditiolla selittävien muuttujien määrä on kasvanut merkittävästi Simunicin 1980 tekemästä alkuperäisestä mallista.⁷⁶

Hay on tutkinut tilintarkastuspalkkiotutkimusta vuoden 2007 loppuun saakka. Hänen havaintojensa mukaan lähes kaikissa palkkiomalleissa on ollut yhtenä muuttujana asiakkaan koko ja lähes kaikissa näissä tutkimuksissa asiakkaan koolla on nähty olevan merkitystä palkkion suuruuteen. Myös asiakkaan toiminnan kompleksisuuden on tutkimuksissa havaittu olevan positiivisesti merkityksellinen palkkion suhteen. Myös muun muassa satunnaisilla erillä, varaston koolla, saamisten määrällä, jonkin liiketoiminnan päättämällä sekä yhtiön markkina-arvon erolla sen kirja-arvoon on havaittu olevan positiivinen vaikutus palkkion kokoon.⁷⁷

Muuttujat

Tarkastettavan yhtiön ominaisuudet

Tarkastettavan yhtiön koko on ollut muuttujana lähes kaikissa aiemmissa palkkiotutkimuksissa. Yhtiön koolla oletetaan olevan positiivinen korrelaatio palkkion suuruuteen. Kokomuuttujana tutkimuksissa on tyypillisesti käytetty taseen loppusummaa, mutta jonkin verran tutkimuksia on tehty myös käyttäen kokomittarina liikevaihtoa.⁷⁸ Pelkästään kokomuuttuja selittää tyypillisesti yli 70 prosenttia palkkion suuruudesta. Kokomuuttujan on tutkimuksissa säännönmukaisesti nähty korreloivan positiivisesti ja tilastollisesti merkitsevästi palkkion kanssa.⁷⁹

Toinen usein käytetty tekijä on tarkastettavan yhtiön kompleksisuus. Kompleksisemman yhtiön tarkastamisen oletetaan vaativan enemmän työtä ja olevan tämän vuoksi kalliimpaa. Kompleksisuuden voi nähdä muodostuvan organisationaalisesta kompleksisuudesta sekä maantieteellisestä kompleksisuudesta. Kompleksisuuden mittaamiseen käytetyt muuttujat ovat olleet jonkin verran moninaisempia kuin koon mittaamiseen käytetyt muuttujat. Yleisimpinä voidaan mainita tytäryhtiöiden määrä, liiketoimintasegmenttien määrä, SIC-koodien⁸⁰ mukaisten toimialojen määrä sekä ulkomaisten tytäryhtiöiden määrä. Kompleksisuuden on havaittu korreloivan positiivisesti ja tilastollisesti merkitsevästi palkkioiden suuruuden kanssa.⁸¹

Palkkiotutkimuksessa on havaittu yhteys tarkastettavan yhtiön riskisyyden ja palkkion suuruuden välillä. Tilintarkastajan riskin voidaan katsoa muodostuvan kahdesta tekijästä: tilintarkastajan

⁷⁶ Hay – Knechel – Wong, 2006, s. 146–147.

⁷⁷ Hay, 2013, s. 169.

⁷⁸ Esim. Chan – Ezzamel – Gwilliam, 1993, s. 766.

⁷⁹ Hay – Knechel – Wong, 2006, s. 169.

⁸⁰ Standard Industrial Classification. Järjestelmässä luokitellaan toimialat nelinumeroisten koodien mukaan.

⁸¹ Hay, 2013, s. 169–170.

liikeriskistä (auditors' business risk) ja tilintarkastusriskistä (audit risk). Liikeriskissä on kyse tilintarkastajan todennäköisyydestä joutua korvausvelvolliseksi liittyen tekemäänsä tarkastustyöhön. Tilintarkastusriskissä on puolestaan kyse todennäköisyydestä antaa puhdas tarkastuskertomus huolimatta aineellisesti virheellisestä tilinpäätöksestä. Tilintarkastajalla on mahdollisuus vaikuttaa tilintarkastusriskiin tekemällä enemmän tilintarkastustyötä. Toisaalta kompensoidakseen riskiä korvausvastuusta, tilintarkastajat voivat laskuttaa korkeampaa tuntihintaa. Voidaan kuitenkin pitää todennäköisenä, että ilman parempia palkkioita tilintarkastajat haluaisivat tarkastaa ainoastaan vähäriskisiä kohteita, joissa oman korvausvastuun todennäköisyys olisi matalampi.⁸²

Riskiä koskevana muuttujana on käytetty usein haastavia tarkastuseriä, kuten varastoa ja saatavia, joihin kohdistuu paljon arvostuskysymyksiä. Näiden on tutkimuksissa havaittu korreloivan positiivisesti palkkion suuruuden kanssa. Erityisen vahvana yhteys on havaittu silloin, kun muuttujana on käytetty saatavien ja varaston suhdetta kaikkiin varoihin. Asiakasriskiä on mitattu usein myös asiakkaan kannattavuuden avulla. Tämä johtuu siitä, että korvausvastuutilanteessa tilintarkastajan korvattava osuus voi kasvaa, jos asiakas on maksukyvytön. Yleisesti ottaen riskitason voidaan katsoa olevan sitä suurempi, mitä huonompi asiakkaan taloudellinen tilanne on.⁸³ ⁸⁴ Toisaalta suomalaisella aineistolla tehdyssä tutkimuksessa tappiota tehneet yritykset maksoivat matalampia tilintarkastuspalkkioita kuin voittoa tehneet.⁸⁵

Myös yhtiön omistajuuden vaikutusta palkkion suuruuteen on tutkittu. Muuttujina on käytetty yrityksen listautumista, eri yhtiömuotoja kuten osakeyhtiö ja henkilöyhtiö sekä suuren yksittäisen osakkeenomistajan olemassaoloa. Näistä listautuneiden yritysten kohdalla on havaittu korkeampia palkkiota. Omistajuusmuodon lisäksi kansallisilla erityispiirteillä voi olla merkitystä näiden seikkojen vaikuttavuuteen.⁸⁶

Sisäisen tarkastuksen laatua ja corporate governancea on tutkittu palkkioon vaikuttavina tekijöinä. Sisäisen tarkastuksen määrän on oletettu laskevan palkkioita, koska tarvetta tarkastukselle ei olisi yhtä paljon. Toisaalta sen on ajateltu myös nostavan palkkioiden määrää, koska yhtiö lisää investointejaan taloudellisen tilanteen kontrolliin kokonaisuudessaan. Myös corporate governancen on oletettu vaikuttavan palkkioon. Vuoden 2006 meta-analyysissä sisäisen tarkastuksen vaikutuksen ei todettu olevan tilastollisesti merkitsevä ja corporate governancen

⁸² Thornton – Moore, 1993, s. 334.

⁸³ Hay, 2013, s. 170.

⁸⁴ Simunic 1980, s. 173.

⁸⁵ Niemi 2002, s. 45.

⁸⁶ Hay – Knechel – Wong, 2006, s. 175.

osalta tutkimuksen määrän katsottiin olevan vähäinen.⁸⁷ Myöhemmässä meta-analyysissaan, johon oli saatu lisää aihetta koskevia tutkimuksia, Hay pääsi tilastollisesti merkitsevään positiiviseen korrelaatioon sisäisen tarkastuksen ja palkkioiden osalta. Myös useimpien corporate governance -muuttujien on havaittu olevan positiivisesti korreloivia palkkion kanssa. Tämän on oletettu johtuvan siitä, että itsenäisemmille johtajille tilinpäätöksen laatu merkitsee enemmän ja siten he vaativat parempaa laatua myös tilintarkastajilta.⁸⁸

Jo Simunic havaitsi toimialan olevan mahdollinen vaikuttava tekijä palkkion suhteen. Toiset toimialat voivat olla haastavampia tarkastettavia ja vaatia siten enemmän resursseja. Esimerkiksi teollisuudessa on usein suuret vaihto-omaisuuserät, myyntisaamiset ja varastot. Toisaalta tietyt toimialat voivat olla riskisempiä ja korvausvastuuseen joutumisen todennäköisyys voi siten kasvaa yhtiön toimialan vaihtuessa. Matalampia palkkioita on havaittu olevan esimerkiksi finanssialan ja välttämättömyyshyödykeyhtiöissä, kuten veden- ja sähköjakeluyhtiöissä.^{89 90}

Tarkastajan ominaisuudet

Tarkastajan vaikutus palkkioihin on ollut paljon tutkittu kysymys palkkiotutkimuksessa. Jo Simunicin tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, onko tilintarkastusmarkkina kilpailullinen ja pystyvätkö silloiset Big 8 -yhtiöt harjoittamaan monopolihinnoittelua.⁹¹

Tarkastuspalkkion voidaan olettaa olevan korkeampi tilanteissa, joissa tarkastajan katsotaan olevan laadukkaampi vaihtoehto. Taloustieteessä on katsottu, että tuotteen laatua on hyvin vaikea arvioida markkinoilla, joilla erottautuminen tapahtuu tuotteen laadulla. Tätä varten on pyritty luomaan menettelyjä tai tunnisteita laadulle. Usein esitetään, että laatu voisi olla liitännäinen tarkastajayhtiön kokoon. Laadun muuttujana on käytetty usein Big 4-muuttujaa. Muun muassa Palmrose on havainnut muuttujan suhteen palkkioon positiiviseksi.⁹²

Tilintarkastuksen laatua koskien on käytetty tutkimuksissa useita erilaisia muuttujia, mutta eniten käytetty muuttuja on ollut Big 4 -muuttuja. Myös pelkkää Price Waterhousea koskevaa muuttujaa on käytetty jonkin verran. Toimialaan kohdistuvan erikoistumisen on myös ajateltu toimivan laadusta viestivänä muuttujana. Price Waterhousen on havaittu saavan korkeampia palkkioita kuin muiden yhtiöiden. Myös Big 4 -yhtiöiden on useissa tutkimuksissa havaittu saavan korkeamman

⁸⁷ Hay – Knechel – Wong, 2006, s. 175.

⁸⁸ Hay, 2013, s. 169–170.

⁸⁹ Simunic, 1980, s. 172-173.

⁹⁰ Hay – Knechel – Wong, 2006, s. 175-176.

⁹¹ Simunic, 1980, s. 161.

⁹² Palmrose, 1986, s. 98.

palkkiotason. Toisaalta on myös useita tutkimuksia, joissa yhteys ei ole ollut tilastollisesti merkitsevä.^{93 94}

Koko tilintarkastusyhteisön koon lisäksi merkitystä voi olla myös sillä, kuinka suuri yhteisön yksittäinen paikallistoimisto on ja kuinka suuressa kaupungissa se toimii. Globaalilla tasolla pieni toimija voi olla alueellisesti merkittävä ja toisaalta globaalisti iso toimija voi olla jollain yksittäisellä alueella pieni. Tällä on havaittu myös merkitystä palkkion suuruuteen. Tämän voi nähdä olevan loogista yhtiön koon viestiessä tarkastuksen laadusta.⁹⁵

Yksittäisten kaupunkien on katsottu myös vaikuttavan palkkion suuruuteen. Suurten ja elinkustannuksiltaan kalliiden kaupunkien voidaan olettaa olevan kalliimpia myös tilintarkastuksen osalta. Näissä tutkimuksissa on havaittu varsin säännöllisesti tämän oletuksen toteutuvan. Tutkimuksia on tehty erityisesti Isossa-Britanniassa Lontoon osalta.⁹⁶

Big 4 -yhtiöiden on myös esitetty mahdollisesti hyötyvän skaalaeduista, joita ne saavat kokonsa avulla. Tämä voisi osaltaan vaikuttaa siihen, miksi niiden ei kaikissa tutkimuksissa havaita saavan suurempia palkkioita. Tunnetuilla tilintarkastusyhteisöillä voi olla myös tunnettuudesta johtuva lisä palkkion suuruudessa. Vaikka tunnettu nimi ei tuokaan automaattisesti parempaa tarkastuksen laatua, yhtiöt saattavat olla halukkaita maksamaan tunnetusta tarkastajan nimestä signaalina.⁹⁷

Low ballingilla tarkoitetaan tarkastajayhtiön alihinnoittelua ensimmäistä tilintarkastusta varten asiakassuhteen saavuttamiseksi. Ilmiöstä ovat olleet huolissaan Yhdysvaltain arvopaperimarkkina- ja tilintarkastusviranomaiset, sillä sen on esitetty heikentävän tilintarkastajan riippumattomuutta, koska tällä menettelyllä syntyy ikään kuin saamisia tuleville vuosille, joilla palkkiotasoa voitaisiin nostaa. DeAngelo on todennut, että menettelyn uskotaan olevan melko yleinen käytäntö Yhdysvaltain tilintarkastusmarkkinoilla, eikä sen voida nähdä rajoittuvan pelkästään tilintarkastukseen, vaan sitä voi ilmetä monilla muillakin aloilla.⁹⁸

Low balling -ilmiötä on testattu palkkiotutkimuksessa oletuksena, että yleinen syy yhtiön tilintarkastajan vaihdolle olisi uuden tilintarkastajan matalammalla palkkiotasolla saatava hyöty. Tilintarkastussuhteen pituutta on mitattu tutkimuksissa käyttäen muuttujana joko viimeaikaisen tarkastajan vaihdon dummy-muuttujaa tai tilintarkastussuhteen pituutta. Tutkimuksissa dummy-

⁹³ Hay – Knechel – Wong, 2006, s. 176.

⁹⁴ Hay, 2013, s. 172.

⁹⁵ Choi ym., 2010, s. 94–95.

⁹⁶ Hay, 2013, s. 173.

⁹⁷ Simunic, 1980, s. 188.

⁹⁸ DeAngelo, 1981, s. 113–115.

muuttujalla on saatu sekä positiivisia että negatiivisia vaikutuksia palkkiotasoon. Meta-analyysissä päädyttiin siihen, että palkkiotaso on yleensä matalampi, kun tilintarkastaja on yhtiölle verrattain uusi. Tilintarkastussuhteen keston osalta on myös saatu niin positiivisia, negatiivisia kuin ei tilastollisesti merkitseviä tuloksia.⁹⁹

3.3 Palkkiotutkimusten soveltuminen erityistarkastuksiin

3.3.1 Erityistarkastusmarkkina

Erityistarkastusmarkkinoilla toimii tarkastajia, pesänhoitajia, velkojia, konkurssiasiamies ja teoriassa myös velallinen. Näistä velallisen intressi erityistarkastuksen teettämiseen yhtiön aiemmasta toiminnasta on lähtökohtaisesti vähäinen, mutta velallisen edustaja saattaa jossain tilanteessa haluta teettää kilpailevan erityistarkastuksen saadakseen näyttöä tukseen.

Kuten aiemmin on esitetty, on konkurssiasiaain neuvottelukunta suositellut, että erityistarkastuksen tekijänä käytettäisiin tilintarkastuslain mukaisia tilintarkastajia ja tilintarkastusyhteisöjä. Käytännössä merkittävä osa tilintarkastusrekisterissä olevista tilintarkastajista ei suorita konkurssivelallisen erityistarkastuksia, vaan tarkastajatoimijoiden määrä erityistarkastusmarkkinalla on varsin pieni. Valtakunnallisella tasolla toimivia tilintarkastusyhteisöjä onkin vain muutama. Esimerkiksi Big 4 -yhteisöistä yhdelläkään ei ole tällä hetkellä erityistarkastuksiin keskittynyttä praktiikkaa, vaikka aineistossa oli kaksi Big 4 -yhtiöiden tekemää tarkastusta. Tämän lisäksi on jonkin verran pieniä tilintarkastustoimistoja, jotka tekevät myös erityistarkastuksia. Tarkastajien vähäinen määrä on luonnollista ottaen huomioon erityistarkastusten vaatima erityisosaaminen ja toisaalta Suomessa tehtävien erityistarkastusten pieni lukumäärä. Vuosittain konkurssseja alkaa noin 2 000 kappaletta, joista suurimmassa osassa erityistarkastusta ei tehdä.

Suomessa tehtävän erityistarkastustyön määrä muodostuu tehtävien tarkastusten lukumäärästä ja niiden laajuudesta. Erityistarkastusten määrä ei voi kasvaa yli alkavien konkurssien määrän. Vuosittain aloitetuista noin 2 000 konkurssista noin kaksi kolmasosaa raukeaa varojen puutteessa.¹⁰⁰ Valtion varoilla tehtävät erityistarkastukset kohdistuvat pääasiassa tällaisiin pesiin, joissa ei ole omia varoja tarkastuksen tekemiseen. Arvioisin kokemusteni perusteella, että jatkuvista pesistä erityistarkastus teetetään noin joka neljännessä. Kun lasketaan mukaan

⁹⁹ Hay – Knechel – Wong, 2006, s. 176–177.

¹⁰⁰ Tilastokeskus: http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_oik_konk/, viitattu 20.11.2019.

konkurssiasiamiehen vuosittain teettämät noin 60 erityistarkastusta, konkurssimenettelyyn liittyviä erityistarkastuksia tehtäisiin Suomessa vuosittain noin 250 kappaletta.

Tuomioistuimen määräämät pesähoitajat ovat aina KonkL 8:5:n mukaisesti luonnollisia henkilöitä, useimmiten asianajajia. Konkurssimenettelyjä on ollut Kostin tietojen mukaan 26.6.2018 vireillä 3053 kappaletta. Näissä menettelyissä on ollut määrättyjä pesähoitajia yhteensä 390 kappaletta, joista miehiä on 337 ja naisia 53.¹⁰¹ Näistä pesähoitajista useilla on vain yksi tai muutama pesä ja konkurssipesähoito on melko keskittynyttä toimintaa. Käytännössä pesähoitajalla on suuri merkitys erityistarkastajan tekijän valinnassa ja pesähoitajien voidaan havaita käyttävän usein samoja, hyväksi toteamiaan, tarkastajia. Osaltaan tämä varmasti vaikeuttaa uusien tulijoiden pääsemistä erityistarkastusmarkkinoille. Toisaalta olen pesähoitajien kanssa keskustellessani havainnut useiden toiveen olevan, että markkinoille tulisi enemmän vaihtoehtoja tarkastuksen tekijöiksi.

Konkurssiasiamies teettää vuosittain noin 60 erityistarkastusta valtion varoilla.¹⁰² Konkurssiasiamies sopii pesähoitajan kanssa siitä, miltä toimistoilta pyydetään tarjous tarkastuksen tekemisestä. Käytännössä isommissa tarkastuksissa ja konkurssiryppäissä vain muutamalla isoimmalla toimistolla on käytössään riittävät resurssit erityistarkastusten tekemiseen.

3.3.2 Erityistarkastustoimeksiannon erot tilintarkastustoimeksiannosta

Tilintarkastustoimeksianto tehdään joko toistaiseksi tai tietyksi toimikaudeksi. Lainsäädännön mukainen pääsääntö on, että tarkastaja valitaan yhdeksi tilikaudeksi kerrallaan. Kuten low balling -problematiikan kohdalla ilmenee, sama tilintarkastaja toimii usein samassa yhtiössä useiden tilikausien ajan. Kyseessä on siten lähtökohtaisesti jatkuva sopimus ja toimeksianto.¹⁰³

Erityistarkastustoimeksianto annetaan yleensä vain kerran konkurssipesässä. Joissain tilanteissa toimeksiantoa saatetaan täsmentää ja pyytää lisäselvitystä. Koska yhtiön liiketoiminta on konkurssin myötä useimmiten lakannut ja tarkastus kohdistuu joka tapauksessa konkurssia edeltävään aikaan, mikäli kyseessä ei ole konkurssipesän tarkastus, kyseessä on jatkuvan sopimuksen sijaan kertaluontoinen sopimus. Tämä ero on merkityksellinen muun muassa sen vuoksi, että tarkastaja ei voi tehdä edullista ensimmäistä tarjousta hankkiakseen saman pesän jatkuvaksi asiakkaakseen. Sama pesä ei juuri koskaan tule pyytämään uutta erityistarkastustarjousta.

¹⁰¹ Kontkanen, 2019.

¹⁰² Konkurssiasiamies, 2017, s. 4.

¹⁰³ Horsmanheimo – Steiner, 2017, s. 202.

Toisaalta on otettava huomioon se, että erityistarkastusmarkkinoilla kokonaisuudessaan toimijat ovat varsin vähäisiä. Olen havainnut, että pesähoitajat käyttävät usein samoja tarkastajia hallinnoimissaan konkurssipesissä. Tämän vuoksi voitaisiinkin nähdä, että kyseessä on jossain määrin jatkuva sopimussuhde tai ainakin liiketoimintasuhde pesähoitajan ja tarkastajan välillä, vaikka jokainen tarkastus kohdistuu eri pesään. Tarkastajan intressissä voisikin olla pyrkiiä murtautumaan markkinoille tarjoamalla matalampia hintoja. Tällöin tarkastajalle avautuisi mahdollisuus päästä näyttämään kykynsä ja hän voisi saada tulevaisuudessa uusia toimeksiantoja samalta pesähoitajalta. Sama tilanne pätee jossain määrin myös tarkastajien ja konkurssiasiamiehen välillä.

Toinen olennainen ero on se, että erityistarkastustoimeksiannossa tutkitaan mennyttä tilannetta, eikä tarkastaja ohjaa tulevaa toimintaa tai hänen kanssaan ei ole neuvoteltu tehtävistä oikeustoimista. Koska toiminta on päättynyt, ei tarkastuksen yhteydessä noudateta myöskään jatkuvuusperiaatetta. Tilintarkastusyhteisöt puolestaan tarjoavat monenlaisia lisäpalveluja tilintarkastuksen lisäksi ja ovatkin usein olleet yhtiön mukana suunnittelemassa tehtäviä oikeustoimia. Voisi siis nähdäkseni todeta, että tilintarkastajat ovat neuvontansa kautta usein jo etukäteen vaikuttaneet oikeustoimen valittuun muotoon ja ikään kuin hyväksyneet toimen tarkastuksessa jo ennen suoritettua tarkastusta.¹⁰⁴

TTL 3:1:n mukaan tilintarkastuksen kohteena on yhteisön tai säätiön tilikauden kirjanpito, tilinpäätös sekä hallinto. Tilintarkastuksen sisältö on siten määritetty ja ikään kuin standardoitu lainsäädännössä. Tilintarkastuksen tavoitteena voidaan käytännössä nähdä olevan erilaisten lausuntojen antaminen TTL 3:5:ssä määrätyistä seikoista. Tilintarkastuksessa on mahdollista käydä läpi kaikki tositteet ainoastaan pienimpien yhtiöiden osalta. Tällöin tarkastuksessa tulee yleensä valita tietyt kohteet olennaisuuden ja riskien perusteella. Tilintarkastus eroaa erityistarkastuksesta myös raportoinnin osalta. Tilintarkastaja voi raportoida havaitsemistaan puutteista yhtiön toiminnan järjestämisessä yhtiön hallitukselle. Lisäksi hän voi ohjeistaa yhtiön toimivaa johtoa joko suullisesti tai kirjallisesti. Lopullinen raportointiväline, tilintarkastuskertomus, on laissa säännelty, määrämuotoinen ja julkinen asiakirja.¹⁰⁵

Erityistarkastuksen laajuus määrittyy aina toimeksiannon kautta. Se on siten sopimusperusteinen tehtävä, eikä sen sisältö määrity suoraan lain kautta. Tämä vaikuttaa siihen, että tarkastuksia voidaan tehdä samankokoisiin konkurssipesiin huomattavan erilaajuisina pesähoitajan

¹⁰⁴ Horsmanheimo – Steiner, 2017, s. 41–49.

¹⁰⁵ Ruohonen, 2020, s. 35–38, 91–92.

harkinnasta riippuen. Erityistarkastuksen lopullinen tarkastusraportti ei myöskään ole julkinen, eikä se tule samalla tavalla käyttöön kolmansia varten kuin tilintarkastuskertomus.

Merkittävä ero erityistarkastuksen ja tilintarkastuksen välillä kohdistuu tarkastajan mahdolliseen vahingonkorvausvastuuseen. Tilintarkastustoiminnassa tilintarkastajan vahingonkorvausvastuu määrittyy TTL 10:9:n mukaan. Kyseistä pykälää ei sovelleta tilintarkastajan niin sanottuun muuhun toimintaan. Pykälän mukainen korvausvastuu on tuottamusperusteinen, mutta vahinko sivulliselle tulee korvattavaksi ainoastaan, kun rikkomus on tapahtunut kyseisessä pykälässä mainitulla tavalla. Korvausperuste syntyy, kun voidaan osoittaa toimitun säännöksen vastaisesti. Tällöin ei tarvita vahingonvaaran arviointia, sillä se on olemassa oletusarvoisesti pykälän perusteella. Tilintarkastajan tuottamus ilmeneekin aina hyvän tilintarkastustavan rikkomisena.¹⁰⁶

Erityistarkastuksen tekijän korvausvastuu voi perustua joko sopimukseen tai vahingonkorvauslakiin. Jollei lainsäädännöstä erityistapauksessa muuta johdu, sopimusperusteinen vastuu on lähtökohtaisesti ainoastaan sopimusosapuolten välistä. Sopimusperusteinen vahingonkorvaus vaatii sopimusrikkomusta ja syy-yhteyttä vahingon ja rikkomuksen välillä. Tilintarkastajana toimivalta voidaan näissäkkin tilanteissa odottaa hyvän tilintarkastustavan noudattamista ja sen noudattamatta jättämisen voidaan katsoa muodostavan sopimusrikkomuksen, jollei sopimuksessa ole toisin sovittu.¹⁰⁷

Vahingonkorvauslain 5:1:n perusteella niin sanotut puhtaat varallisuusvahingot tulevat korvattaviksi ainoastaan, kun vahinko on aiheutettu rangaistavaksi säädetyllä teolla tai julkista valtaa käytettäessä taikka milloin muissa tapauksissa on erittäin painavia syitä. Rangaistavaksi määrättävissä teoissa ei tule yleensä kyseeseen huolimattomuus, eikä tilintarkastajan toiminta ole julkisen vallan käyttöä. Johtuen tilintarkastajan asiantuntija-asemasta ja tarkastajien nauttimasta yleisestä luottamuksesta voitaisiin tilintarkastajan korvausvastuulle katsoa olevan lähtökohtaisesti erittäin painavia syitä, kun hän on rikkonut hyvää tilintarkastustapaa. Tässä tilanteessa tilintarkastajalle jää kuitenkin edelleen mahdollisuus esittää vastasyitä.¹⁰⁸

Edellä esitetyn perusteella voidaan nähdä, että tilintarkastajan korvausvastuu on helpommin osoitettavissa tilintarkastustoimeksiannossa. Tilintarkastustoimeksiannolla voi myös helpommin aiheuttaa vahinkoa, sillä tilintarkastuksen yleisen luotettavuuden vuoksi kolmannet voivat jatkaa toimintaansa yhtiön kanssa tilintarkastajan virheen vuoksi ja heille voi aiheutua tästä taloudellista

¹⁰⁶ Hahto, 2007, s. 60.

¹⁰⁷ Hahto, 2007, s. 62–65.

¹⁰⁸ Hahto, 2007, s. 65–69.

vahinkoa. Erityistarkastuksen yhteydessä taloudellista vahinkoa ei pitäisi voida aiheutua kolmannelle. Vahinkoa voisi nähdäkseni muodostua ainoastaan tahoille, joihin vaatimuksia kohdistetaan virheellisen tarkastuskertomuksen vuoksi tai konkurssipesälle, joka jättää vaatimuksia tekemättä puutteellisen tarkastuksen takia.

3.3.3 Tilintarkastuspalkkiotutkimusten soveltuminen erityistarkastuksiin

Kysyntää koskevat teoriat

Simunicin tilintarkastuksen kysynnän tasapainomallin soveltuminen erityistarkastuksiin on mielenkiintoinen kysymys. Pesänhoitajan voisi ajatella vastaavan mallissa yhtiön johtoa, joka hoitaa asioita velkojen puolesta, kuten johto hoitaa yhtiötä sen omistajien puolesta. Pesänhoitajalla on KonkL 14:1:n perusteella velvollisuus selvittää pesä tehokkaasti, taloudellisesti ja joutuisasti. Pesänhoitajan on mahdollista joutua toimistaan korvausvastuuseen. Selvitysjärjestelmän kustannukset pesässä muodostuisivat erityistarkastustyön hinnan kautta, pesänhoitajan oman selvitystyön hinnan kautta ja todennäköisten vahinkojen nykyarvon kautta.

Kysynnän tasapainomallin oletuksista voidaan olettaa olevan voimassa myös konkurssipesässä riskineutraalius. Taloudellisen selvittämisen vaatimuksen vuoksi pesänhoitaja ei voi tehdä liikaa toimia pesän selvittämiseksi. Velkojen intressissä on saada pesästä mahdollisimman suuri jako-osuus, ja sen suuruuteen vaikuttavat luonnollisesti kaikki pesänhoidon kustannukset. Markkinat voidaan olettaa käsittääkseni kilpailullisiksi, vaikka toimijoita onkin vain rajattu määrä. Korvausvastuun minimointi ei liene tarkoituksenmukaista konkurssipesässäkään, vaan tarkoitus on käyttää resurssit tehokkaasti, jolloin korvausvastuun ja selvityskustannusten odotusarvo pyritäisiin minimoimaan, kuten Simunicin mallissa.

KonkL 20:1:n mukaan pesänhoitaja on velvollinen korvaamaan vahingon, jonka hän tai hänen avustajansa on tehtävänsä hoitaessaan tahallaan tai huolimattomuudesta aiheuttanut. Pesänhoitajan korvausvastuu liittyy usein pesänhoitajan lainkäyttötehtävien hoitamiseen, koska vastuuta niiden tekemisestä ei voi siirtää muille. Pesänhoitajaan voi kohdistua vahingonkorvausvaatimus laiminlyönnin tai menettelyvirheen johdosta. Tunnusmerkistön täytyessä voi kyseeseen tulla myös rikosoikeudellinen vastuu. Näitä vastuita koskevat kanteet käsitellään yleisessä tuomioistuimessa. Sen sijaan pesänhoitajana toimivan asianajajan ammatilliseen vastuuseen perustuvat väitteet käsitellään Asianajajaliiton valvontalautakunnassa.¹⁰⁹

¹⁰⁹ Smalén, 2014, s. 345–346.

Pesäinhoitajan konkurssilain mukainen vastuu on tuottamusvastuuta. Vastuuperusteena on puolestaan konkurssilain mukaisen huolellisuusvelvollisuuden tai jonkin muun lain rikkominen. Pesäinhoitajan vastuu voi ulottua myös hänen käyttämiensä avustajien ja asiantuntijoiden, kuten erityistarkastuksen tekijöiden virheisiin. Avustajien virheiden kohdalla vastuu on pesäinhoitajan omasta tuottamuksesta riippumatonta. Vastuu voi syntyä esimerkiksi, jos pesäinhoitaja jättää valvotun saatavan pois jakoluettelosta tai riitauttaa saatavan perusteetta. Vahinko voi syntyä myös riitautuksen tekemättä jättämällä.¹¹⁰

Pesäinhoitajan avustajana ei pidetä käytettyä ulkoista asiantuntijaa, kuten erityistarkastuksen tekijää. Pesäinhoitaja ei ole KonkL 20:1:n perusteella vastuussa asiantuntijan aiheuttamasta vahingosta, jollei hän itse ole toiminut huolimattomasti esimerkiksi käytettävää asiantuntijaa valitessaan tai tämän toimintaa valvoessaan.¹¹¹

Koska pesäinhoitajan tehtäviin kuuluu konkurssipesän huolellinen selvittäminen, katsoisin, että myös selvittämisvelvollisuuden laiminlyönti voisi aiheuttaa korvausvastuun. Tällöin korvausvastuu voisi aiheutua myös puutteellisesta tai muuten virheellisestä erityistarkastuskertomuksesta, jota hyödynnettäisiin pesänhoidossa. Tällöin päädyttäisiin tilanteeseen, jossa sekä pesäinhoitaja että tilintarkastaja olisivat vastuussa mahdollisesta vahingosta, joka aiheutuu virheellisestä erityistarkastuskertomuksesta. Vahingonkärsijä voi kohdistaa vaatimuksensa joko sekä tilintarkastajaan että pesäinhoitajaan tai ainoastaan toiseen näistä. Useimmiten vaatimus kohdistettaneen myös konkurssipesään.

Agenttina toimivan pesäinhoitajan ja päämiehenä toimivien velkojien välille syntyy selkeitä eturistiriitoja. Velalliseen kohdistuva erityistarkastus ei kuitenkaan puutu näihin ristiriitoihin. Pesäinhoitajan toimintaa valvottaessa on mahdollista toteuttaa konkurssipesän tilintarkastus tai hallinnon tarkastus, jotka ovat tehokkaita keinoja valvoa mahdollisia informaatioepäsymmetriasta johtuvia agentin virheellisiä toimia. Agenttiteoria ei kuitenkaan nähdäkseni voi selittää erityistarkastustyön kysyntää sellaisenaan. Erityistarkastuksen avulla voidaan toki saada ulkopuolisen näkemys esimerkiksi mahdollisista kanneperusteista, jolloin pesäinhoitajan ja velkojien välinen informaation epäsymmetria sinänsä vähenee.

Nähdäkseni signalointiteorian ei pitäisi tulla kyseeseen erityistarkastusten osalta pesänhoidon yhteydessä. Konkurssipesä ei tarkastuksen avulla pyri luomaan pesälle lisää luotettavuutta, jota voisi hyödyntää omassa toiminnassaan, vaan selvittämään mennyttä. Erityistarkastuksen

¹¹⁰ Smalén, 2014, s. 346.

¹¹¹ Könkkölä – Linna, 2013, s. 273–724.

teettäminen tehdään konkurssipesän, eli viime kädessä velkojien, varoilla. Ei liene erityisen hyvää signalointia pesänhoitokyvyn osalta osoittaa, että on valmis käyttämään toisten varoja ylenmääräiseen selvitystyöhön. Voisi jopa olla mahdollista, että pesänhoitaja pyrkisi signaloimaan omaa kompetenssiaan tekemällä esityksen, ettei pesänhoitajan tekemien tarkastusten lisäksi tarvittaisi tilintarkastajan tekemää erityistarkastusta.

Muuttujat

Tarkastettavan yhtiön ominaisuudet

Aiemmin on todettu erityistarkastuksen hinnoitteluun vaikuttavan arvioitu tarvittava työmäärä. Työmäärä puolestaan riippuu olennaisesti tositteiden, hallintoaineiston ja tilisiirtojen määrästä. Tämän vuoksi yhtiön koon voidaan olettaa olevan vastaavalla tavalla kuin tilintarkastuspalkkioiden kohdalla suurin yksittäinen vaikuttava tekijä erityistarkastuspalkkion määrään. Yhtiön kokoon liittyvä suure on myös konkurssipesän yhteydessä mahdollista selvittää.

Tilintarkastuspalkkiotutkimuksessa usein käytetty yhtiön kompleksisuus on nähdäkseni haastavampi tekijä. Konkurssipesät tarkastetaan lähtökohtaisesti yksittäisinä ja on mahdollista, että konsernista vain jokin yhtiö menee konkurssiin. Iso osa konkurssiyhtiöistä ei ole konserniyhtiöitä, vaan ne ovat pääosin pk-yrityksiä, jotka toimivat kansallisesti ja ainoastaan yhdellä toimialalla. Tämän vuoksi en koe mielekkääksi pyrkiä löytämään muuttujaa, joka kuvaisi konkurssiin menneen yhtiön kompleksisuutta.

Riskisyys on konkurssipesän tilanteessa mielenkiintoinen suure. Tilintarkastusriskiä on sinänsä mahdollista laskea tekemällä enemmän tarkastustyötä. Riittäinen konkurssipesä voi myös johtaa suurempaan tilintarkastajan liikeriskiin, koska on tiedossa, että osapuolet todennäköisesti tulevat nostamaan korvauskanteita toisiaan ja mahdollisesti pesänhoitajaa ja tarkastajaa kohtaan. Mahdolliset väärinkäytökset ja takaisinsaantiperusteet kohdistuvat usein saataviin ja lyhytaikaisiin velkoihin, joten tilintarkastuspalkkiotutkimuksessa riskisinä pidettyjen erien määrällä voisi olettaa olevan yhteys myös erityistarkastuspalkkion määrään.

Asiakasriski palkkioon vaikuttavana tekijänä ei tule kyseeseen tutkimuksen aineistossa. Asiakasyrityksen kannattavuus ei ole mielekäs mittari, kun käsitellään jo konkurssiin menneitä yrityksiä. Aineistossa olevat erityistarkastukset on tehty valtion varoilla, jolloin tarkastajan riski jäädä ilman maksua on käytännössä olematon.

Yhtiömuodolla ja omistuksella voisi mahdollisesti olla vaikutusta palkkion suuruuteen. Suomessa listautuneiden yhtiöiden konkurssit ovat olleet melko harvinaisia ja niitä on ollut vuoteen 2019

mennessä 13 kappaletta.¹¹² Tämän vuoksi tutkimuksessa muuttujana voisi olla lähinnä käytetty yhtiömuoto. Tällä voisi olla vaikutusta palkkion suuruuteen, sillä eri yhtiömuodoissa muun muassa hallinto- ja varojenjakosäännökset eroavat toisistaan. Esimerkiksi yksityisenä elinkeinonharjoittajana toimiva henkilö on vastuussa kaikella omaisuudellaan toiminnassa syntyvistä veloista ja toisaalta hän vastaa elinkeinotoiminnan omaisuudellaan myös henkilökohtaisista veloistaan. Kirjanpitovelvollisuudesta huolimatta erillisiä päätöksiä varojenjaosta ei tarvitse tehdä. Sen sijaan osakeyhtiössä osakkeenomistajan vastuu on rajattu hänen sijoittamansa pääoman määrään ja varojenjakotavat on lueteltu tyhjentävästi OYL 13 §:ssä. Työssäni olen havainnut väärinkäytösten liittyvän osakeyhtiöissä usein nimenomaan laittomaan varojenjakoon, kuten OYL:n vastaiseen osakaslainaan.¹¹³ Yhtiömuotoa ei ole kuitenkaan valittu selittäväksi muuttujaksi aineistosta johtuvasta syystä. Aineistossa oli ainoastaan kolme yhtiötä, joiden muoto ei ollut osakeyhtiö

Corporate governancella voidaan katsoa tarkoitettavan sääntöjä, joiden mukaan varallisuus, tehtävät ja vastuut jaetaan yhtiön sidosryhmien välillä. Suomessa nämä säännöt löytyvät pääasiassa yhteisölainsäädännöstä. Lainsäädännön lisäksi näitä sääntöjä löytyy esimerkiksi pörssin hallinnointikoodista. Kokemukseni mukaan pk-yrityksissä sisäisen tarkastuksen järjestäminen on harvinaista, sillä usein omistaja ja johto ovat samat. Sisäisen tarkastuksen osalta ohjeistetaankin Suomessa hallinnointikoodissa.¹¹⁴ Tämän lisäksi sisäisestä valvonnasta säädetään OYL 6:16 a:ssa, joka koskee ainoastaan pörssiyhtiöitä ja muita yleisen edun kannalta merkittäviä yhtiöitä. Corporate governance koskee toki lähtökohtaisesti kaikkia yhtiöitä, mutta sen noudattamisen arviointi on haastavaa pienten yhtiöiden kohdalla huolimatta siitä, että säännöissä olennaista on myös velkojainsuoja, joka on konkurssitilanteessa varsin merkityksellinen.¹¹⁵

Corporate governancen osalta tutkimuksissa käytetyt suureet ovat liittyneet esimerkiksi tilintarkastuskomiteoihin ja hallituksen kokousten määriin. Sisäisen tarkastuksen mittarina on käytetty siihen käytettyjä varoja. Nämä muuttujat liittyvät pääasiassa suurempiin yhtiöihin, eikä niitä siten ole juurikaan käytössä tai tietoa saatavilla konkurssiyhtiöissä. Tämän vuoksi niiden käyttäminen muuttujina erityistarkastuspalkkiomallissa ei ole mielestäni mielekäästä.

¹¹² <https://www.viisasraha.fi/Markkinat/Helsingin-p%C3%B6rssi-yhti%C3%B6iden-konkurssit-ovat-harvassa-%E2%80%93-muistatko-n%C3%A4m%C3%A4n%C3%A4-nurinmenneet>, viitattu 15.4.2020.

¹¹³ Rissanen ym., 2006, s. 135–136, 227, 341.

¹¹⁴ Arvopaperimarkkinayhdistys, 2020, s. 42.

¹¹⁵ Mähönen – Villa, 2019, s. 1, 8.

Toimiala on havaittu palkkiotutkimuksessa tilastollisesti merkitseväksi muuttujaksi. Toimialalla voitaisiin olettaa olevan merkitystä myös erityistarkastustyön määrään ja sitä kautta kustannukseen, sillä taseen muodostus voi olla kovin erilainen toimialasta riippuen.

Tarkastajan ominaisuudet

Erityistarkastusmarkkinasta kertovassa jaksossa on todettu, että tarkastajien määrä on Suomessa melko vähäinen ja esimerkiksi Big 4 -yhtiöistä ei tällä hetkellä yksikään tee erityistarkastuksia, vaikka aineistossa olikin kaksi kyseisten yhtiöiden tekemää tarkastusta. Kaksi valtakunnallisesti selvästi eniten erityistarkastuksia tekevää yhtiötä ovat RSM Finland Oy ja Maura Audit Oy. Näiden yhtiöiden asemaa erityistarkastusmarkkinoilla voisi mahdollisesti rinnastaa Big 4 -yhtiöiden asemaan tilintarkastusmarkkinoilla. Koska Big 4 -preemiosta on saatu tilastollisesti merkitseviä tuloksia palkkiotutkimuksessa, voisi tarkastajaa koskeva muuttuja sopia myös erityistarkastuspalkkiomalliin.

Paikallistoimistojen osalta minulla ei ole käytettävissä vertailukelpoista dataa toimistojen koosta. Toisaalta erityistarkastusten parissa toimivien henkilöiden määrä on kaikilla tilintarkastusyhteisöillä melko vähäinen. Tarkastusentekokaupunki voisi vaikuttaa hinnoitteluun. Helsingin kalliimpien kiinteistöjen ja yleisen hintatason voisi olettaa johtavan korkeampiin palkkiovaatimuksiin. Aineistostani ei ole saatavilla tietoa tarkastusentekopaikasta, joten tätä muuttujaa en pysty ottamaan mukaan tutkimukseen.

Low balling -ilmiö ei lähtökohtaisesti ole mahdollinen erityistarkastuksissa, sillä ne ovat kertaluonteisia sopimuksia. Pesähoitajan tai konkurssiasiamiehen kanssa jatkuvaan liikesuhteeseen pyrkimistä alemman ensihinnoittelun avulla on haastavaa tutkia, sillä tietoa siitä, montako tarkastusta sama tarkastaja on tehnyt aiemmin kyseiselle toimeksiantajalle ei ole saatavissa. Tämän vuoksi tarkastussuhteen pituuteen liittyvää muuttujaa ei ole valittu mukaan tutkimukseen.

4 Tutkimuksen kuvailu

4.1 Tutkimusmenetelmä

Tutkimuksen tutkimusmenetelmä on määrällinen eli kvantitatiivinen. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa pyritään selvittämään numeeristen muuttujien välisiä suhteita ja eroja. Se vastaa siten kysymyksiin, miten usein ja kuinka paljon. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa data on valmiiksi numeerisessa muodossa tai aineisto muokataan numeeriseksi. Myös tulokset esitetään numeroina. Tuloksissa ja johtopäätöksissä tutkija esittää tulkintansa tuloksista sanallisesti. Kaikille tutkittaville muuttujille annetaan arvo, joka ilmaistaan numeroina tai kirjaimina. Kvantitatiivisessa tutkimuksessa aineiston otoskoko on yleensä suuri. Suositeltavana havaintojen vähimmäismääränä pidetään yleensä sataa havaintoa. Tämä johtuu siitä, että tutkija tarvitsee suuren aineiston, jotta voidaan varmistua siitä, että otos kuvaa mahdollisimman hyvin perusjoukkoa, jonka toimintaa tai ominaisuuksia pyritään tutkimaan.¹¹⁶

Tutkimuksessa sovelletaan positivistista tieteenfilosofiaa. Positivismi nojaa luonnontieteiden tutkimukseen, jossa käytetään pääasiassa puhtaasti numeerista dataa, joka on selkeästi havaittavissa. Positivismissa hyväksyttävä data on aina oltava havainnoitavissa ja mitattavissa. Usein aiempaan tutkimukseen perustuvia hypoteeseja testataan tämän datan avulla. Tutkimuksen tarkoituksena on usein erilaisten syy-seuraus-suhteiden havaitseminen. Tämän vuoksi positivistisen tieteenfilosofian tutkimukset ovat pääasiassa kvantitatiivisia tutkimuksia. Tutkimuksessa on tavoitteena poistaa omien arvojen vaikutus tutkimuksesta ja tehdä se niin objektiivisesti kuin mahdollista. Toisaalta voidaan esittää, että tutkijan omat arvot tulevat esille jo tutkimuskohteen ja -kysymyksen valinnassa, jolloin täysin tutkijan omista arvoista vapaata tutkimusta ei voitaisi tehdä.¹¹⁷

Tässä tutkimuksessa pyritään selvittämään erityistarkastuspalkkioon vaikuttavia tekijöitä regressioanalyysin avulla. Regressioanalyysin tavoitteena on rakentaa sellaisia matemaattisia malleja, joiden avulla voidaan selittää tai kuvata eri muuttujien välillä olevia suhteita. Yksinkertaisimmillaan kahden muuttujan analyysissä tällaisia muuttujia voivat olla esimerkiksi pituus ja paino. Regressioanalyysissä havainnot pyritään asettamaan käyrälle siten, että havainnot

¹¹⁶ Vilkkä, 2007, s. 13–17.

¹¹⁷ Saunders – Lewis – Thornhill, 2015, s. 138.

olisivat mahdollisimman lähellä kyseistä käyrää. Useimmiten regressioanalyysissä valitaan yksi selitettävä muuttuja, jonka arvoja pyritään haarukoimaan selittävien muuttujien avulla. Toimivan mallin avulla voidaan pyrkiä ennustamaan selitettävän muuttujan saamia arvoja. Mallien avulla voidaan myös pyrkiä testaamaan erilaisia tutkimuksellisia hypoteeseja.¹¹⁸

Regressioanalyysin käyttöön sisältyy tiettyjä oletuksia. Näihin oletuksiin kuuluu homoskedastisuusoletus, korreloimattomuusoletus ja normaalisuusoletus. Lisäksi selitettävän ja selittävien muuttujien välillä tulisi olla lineaarinen riippuvuus. Homoskedastisuusoletuksen mukaan virhetermeillä tulee olla sama varianssi. Korreloimattomuusoletuksen mukaisesti virhetermit eivät korreloi keskenään. Normaalisuusoletuksen mukaan virhetermit ovat normaalisti jakautuneita. Näitä oletuksia on mahdollista testata erilaisilla tilastollisilla testeillä.¹¹⁹

Aineiston sisäisen korrelaation tutkimiseksi malleista tehdään korrelaatiomatriisi Pearsonin korrelaatiokertoimella. Pearsonin korrelaatiokertoimella mitataan lineaarisen tilastollisen riippuvuuden voimakkuutta.¹²⁰ Tämän lisäksi multikollineaarisuutta testataan käyttäen variance inflation factor (VIF) -menetelmää. Usein VIF-arvon osalta katsotaan multikollineaarisuuden voivan aiheuttaa ongelmia analyysin tulosten tulkinnassa, jos VIF on suuruudeltaan yli 10.¹²¹

Homoskedastisuusoletusta testataan sekä Breusch-Paganin testillä¹²² että Whiten testillä.¹²³ Molemmissa testeissä nollahypoteesi on homoskedastisuus. Normaalisuusoletusta testataan puolestaan Shapiro-Wilkin testillä.¹²⁴ Testin nollahypoteesina on, että virhetermit ovat normaalisti jakautuneet. Kaikkien näiden testien tilastollisen merkitsevyyden tasona käytetään tässä tutkimuksessa $p < 0,05$. Jos aineistossa havaittiin heteroskedastisuutta, käytettiin sen korjaamiseen Whiten heteroskedastisuuskorjattuja keskivirheitä.¹²⁵

Regressiomallin tulkinnassa vakio vastaa selitettävän muuttujan ennustettua arvoa tilanteessa, jossa kaikkien selittävien muuttujien arvo on nolla. Regressiokerroin puolestaan on kerroin, jonka suhteessa selitettävä muuttuja muuttuu, kun selittävä tekijä muuttuu yhden yksikön verran. Mikäli regressiokerroin on negatiivinen, voidaan selitettävän muuttujan tulkita laskevan, kun selittävä muuttuja kasvaa. T-testi testaa regressiokertoimen tilastollista merkitsevyyttä. Nollahypoteesin mukaan selittävä muuttuja ei ole tilastollisesti merkitsevä. T-arvon merkitsevyyden perusteella

¹¹⁸ Seber – Lee, 2003, s. 2–3.

¹¹⁹ Mellin, 2006, s. 337–339.

¹²⁰ Mellin, 2006, s. 249.

¹²¹ Woolridge, 2013, s. 98.

¹²² Breusch – Pagan, 1979.

¹²³ White, 1980.

¹²⁴ Shapiro-Wilk, 1965.

¹²⁵ White, 1980.

voidaan katsoa regressiokertoimen olevan tilastollisesti merkitsevä valitulla merkitsevyystasolla, kuten tässä tutkimuksessa käytettävillä *5 % (melkein merkitsevä), **1 % (merkitsevä) tai ***0,1 % (erittäin merkitsevä).¹²⁶

R^2 -luku kuvaa sitä osuutta selitettävän tekijän muutoksesta, jonka malli selittää. R^2 -luku on siten aina nollan ja yhden välillä. R^2 -luvusta on myös huomioitava se, että se ei koskaan pienene, kun malliin lisätään uusi selittävä tekijä. Korjattuun R^2 -lukuun (adjusted R^2) puolestaan lisätty selittävä muuttuja voi vaikuttaa myös heikentävästi. Korjattu R^2 -luku on arvoltaan aina pienempi tai yhtä suuri kuin R^2 -luku. Korjattua R^2 -lukua voi käyttää sen päättelyyn, tulisiko jokin muuttuja sisällyttää malliin vai ei. Lisäksi sitä voi käyttää mallien vertailuun. Korjattua R^2 -lukua ei kuitenkaan voi käyttää ratkaisemaan sitä, tulisiko selitettävälle muuttujalle tehdä jokin muunnos, kuten tässä tutkimuksessa logaritointi.¹²⁷

F-testissä on kyse tilastollisesta testistä, jolla testataan sitä, onko selittävillä muuttujilla vaikutusta selitettävään muuttujaan. Testissä nollahypoteesina on, ettei tilastollisesti merkitsevää vaikutusta ole. Korkeampi F-arvo viittaa nollahypoteesin hylkäämisen mahdollisuuteen. Mallin tilastolliseen merkitsevyyteen voidaan käyttää esimerkiksi merkitsevyystasoja 5 %, 1 % tai 0,1 %. Merkitsevyystasoa kuvaa taulukossa kohta $Pr > F$. Jos nollahypoteesi hylätään, voidaan todeta, että selittävät muuttujat ovat yhdessä tilastollisesti merkitsevä selittäjä selitettävälle muuttujalle. F-testi on toimiva esimerkiksi tilanteessa, jossa selittävät tekijät korreloivat vahvasti keskenään. Tällöin saadaan vastaus siihen, selittävätkö muuttujat yhdessä selitettävää muuttujaa, vaikka mallin tulosten perusteella vaikuttaisi multikollineaarisuudesta johtuen siltä, ettei yksittäinen tekijä ole tilastollisesti merkitsevä selittäjä.¹²⁸

4.2 Muuttujat

Tässä jaksossa esittelen muuttujia, joiden mukaisia tietoja olen kerännyt palkkiomallin muodostamista varten.

4.2.1 Koko

Kuten aiemmin on esitetty, lähes kaikissa palkkiomalleissa on käytetty jonkinlaista kokomuuttujaa. Kokomuuttujan on myös havaittu selittävän merkittävän osan palkkion määräytymisestä. Yleisin ja jossain määrin vakiintunut kokomuuttuja on ollut taseen loppusumma.

¹²⁶ Woolridge, 2013, s. 74–76, 121–122.

¹²⁷ Woolridge, 2013, s. 80, 202–204.

¹²⁸ Woolridge, 2013, s. 143–149.

Tämän vuoksi olen käyttänyt myös erityistarkastuspalkkiota koskevan mallin selittävänä muuttujana taseen loppusummaa.

Muuttujan arvot on kerätty yhtiöiden viimeisen saatavilla olleen tilinpäätöstiedon perusteella. Koska konkurssiin menneissä yhtiöissä kirjanpidon hoitaminen on usein puutteellista, joidenkin yhtiöiden osalta ei löytynyt tilinpäätöstietoja lainkaan ja joidenkin yhtiöiden osalta tilinpäätöstiedot eivät olleet kovin tuoreita. Tämän lisäksi kirjanpidon luotettavuutta on joissain tapauksissa syytä epäillä, jolloin taseiden loppusummat saattavat sisältää sellaisia varoja, joita ei ole todellisuudessa ollut olemassakaan.

Toisena vaihtoehtoisena kokomuuttujana käytän pesäluettelon varoja. Pesäluettelon varat kuvaavat yhtiön varallisuutta konkurssin alkamishetkellä. Erä eroaa taseen loppusummassa ajallisesti, sillä taseen loppusumma on aina vanhempaa tietoa. Tämän lisäksi merkittävä ero on siinä, että aiemmin esitetyn mukaisesti pesäluettelon varat merkitään käypään arvoon pesähoitajan arvion mukaan. Kirjanpidolliset arvostukset eivät vaikuta pesäluettelon varoihin ja varoina otetaan huomioon ainoastaan sellaiset varat, jotka pesähoitaja on onnistunut paikallistamaan. Käypien arvojen käyttämisen vuoksi esimerkiksi saamisia merkitään usein arvottomiksi pesäluetteloon.

Kolmantena kokomuuttujana käytän pesäluettelon velkoja. Pesäluetteloon merkitään veloiksi ne velat, jotka kohdistuvat konkurssin alkamista edeltävään aikaan. Konkurssimenettelyn aikaiset niin sanotut massavelat jätetään merkitsemättä pesäluetteloon.¹²⁹

Konkurssiin menneellä yhtiöllä on oma pääoma usein menetetty. Yhtiön velkojen määrä kertoo käsitykseni mukaan melko hyvin yhtiön kokoluokasta, sillä se kertoo siitä mihin määrään asti sen rahoittajat ja julkisvelkojat ovat olleet valmiit uskomaan yhtiön toimintaan ennen konkurssihakemusta. Pesäluettelon velkamäärä on myös ajallisesti täsmällinen kuvaus konkurssiin asettamishetkestä. Velkojen määrä ei myöskään ole riippuvainen siitä, onnistuuko pesähoitaja paikantamaan velkoja, sillä kirjanpidon tietojen lisäksi hän pystyy tiedustelemaan merkittävimmiltä velkojilta heidän saataviensa suuruutta.¹³⁰

Pesäluettelotietojen etuna on taseen loppusummaan verrattuna se, että pesäluettelon tekeminen on pesähoitajan lakisääteinen tehtävä. Pesäluettelotiedot löytyvät siten kaikista yhtiöistä ja ne ovat ajantasaisia.

¹²⁹ Konkurssiasiaain neuvottelukunta, suositus 2, s. 10.

¹³⁰ Konkurssiasiaain neuvottelukunta, suositus 2, s. 10–11.

Tilintarkastuspalkkiotutkimuksissa on havaittu positiivinen yhteys yhtiön koon ja palkkion suuruuden välillä. Myös erityistarkastuspalkkion osalta tarkastettavan yhtiön koon oletetaan korreloivan positiivisesti palkkion suuruuden kanssa.

4.2.2 Riski

Palkkiotutkimuksissa on käytetty erilaisia riskin muuttujia kuvaamaan tilintarkastajan riskiä. Asiakkaan kannattavuuteen liittyvät mittarit eivät nähdäkseni ole tarkoituksenmukaisia erityistarkastuspalkkioiden osalta. Haastaviin tarkastuseriin liittyy puolestaan suurempi riski väärinkäytöksistä. Lisäksi niihin kohdistuu enemmän myös arvostuskysymyksiä. Tämän vuoksi niiden sisältö voi olla olennainen määriteltäessä sitä, milloin yhtiö on tullut maksukyvyttömäksi.

Tilintarkastuspalkkiotutkimuksissa on havaittu vahva yhteys palkkion suuruudella ja saatavien ja varaston suhteella yhtiön kaikkiin varoihin. Kokemukseni perusteella konkurssiin menneillä yhtiöillä on usein epäkurantteja saatavia taseellaan. Kyseisten erien suuri määrä suhteessa taseeseen voisi siten lisätä erityistarkastuspalkkion määrää, sillä niihin sisältyy suurempi riski tilintarkastajan virheestä ja mahdollisesta korvausvastuusta. Olen valinnut tämän vuoksi yhdeksi selittäväksi muuttujaksi yhtiön viimeisen tilinpäätöksen mukaisten saatavien ja varaston suhteen taseen loppusummaan. Kuten tilintarkastuspalkkioissa, myös erityistarkastuspalkkioissa yhteyden riskin kanssa oletetaan olevan positiivisesti korreloiva eli riskin kasvaessa myös tarkastuspalkkio kasvaisi.

4.2.3 Kilpailutus

Kilpailuttaminen voidaan määritellä lyhyimmillään kilpailua sisältäväksi sopimustoiminnaksi. Tässä kilpailutuksella tarkoitetaan sitä prosessia, jonka julkisoikeudellinen toimija käy läpi hankkiakseen jonkin tavarain tai palvelun. Siinä hankkiva organisaatio tekee hankintailmoituksen ja tarjouspyynnön, jossa ostaja pyytää myyjää antamaan tarjouksen ehdoista, joilla se olisi valmis suorittamaan kyseisen suorituksen. Saatuaan tarjoukset ostaja tekee tarjousten välillä vertailun ennalta määritettyjen kriteerien pohjalta.¹³¹

Oikeusohjeet

Julkisten toimijoiden tekemiä ulkopuolisten palvelujen tai tavaroiden ostoja säätelee laki julkisista hankinnoista ja käyttöoikeussopimuksista (1397/2016, hankintalaki). Laki perustuu EU:n hankintadirektiiveihin. Hankintalain 1 §:n mukaan valtion viranomaisten tulee kilpailuttaa hankintansa laissa säädetyllä tavalla. Hankintalain soveltamisalaa rajaa kuitenkin sen 25 §:ssä

¹³¹ Valkama ym., 2008, s. 21–22.

säädetyt kansalliset kynnysarvot, joiden alle jääviä hankintoja ei ole pakko kilpailuttaa. Palveluhankinnoissa tämä arvonlisäveroton kynnysarvo on 60 000 euroa. Hankintalain 31 §:n mukainen pilkkomiskielto estää hankintojen jakamisen osiin siten, että ne alittaisivat säädetyt kynnysarvon.¹³²

Pienhankinnat, jotka alittavat kansallisen kynnysarvon on jätetty hankintalain soveltamisalan ulkopuolelle. Tällöin nämä hankinnat voidaan toteuttaa noudattamatta hankintalain mukaisia menettelytapavelvoitteita, kuten kilpailutusvaatimusta. Näistä päätöksistä ei lähtökohtaisesti voi valittaa markkinaoikeuteen, sillä se on toimivaltainen ainoastaan hankintalain soveltamisalaan kuuluvien hankintojen osalta. Hankintalain 135 §:n perusteella hankintaoikaisu soveltuu myös pienhankintoihin, joista on järjestetty tarjouskilpailu.¹³³

Erityistarkastusten kustannukset jäävät säännöllisesti alle 60 000 euron kansallisen kynnysarvon. Joissain yksittäisissä harvinaisissa kokonaisuuksissa tarkastuskustannukset voivat nousta kynnysarvon yli. Oikeusministeriö on antanut hallinnonalalleen ohjeistuksen kilpailutuksen käytöstä pienhankinnoissa. Ohjeen mukaan pienhankinta, jonka arvonlisäveroton arvo on vähintään 7 000 euroa, tulee kilpailuttaa. Kilpailutus järjestetään lähettämällä tarjouspyyntö edustavalle joukolle mahdollisia tarjoajia. Hankinta voidaan ohjeistuksen mukaan tehdä suorahankintana myös muun muassa silloin, kun hankinnalla on hankintayksiköstä riippumaton kiire.¹³⁴

Konkurssiasiamiehen toimistossa on jo ennen vuotta 2017 kilpailutettu erityistarkastushankintoja konkurssiylitarkastajan harkinnan mukaan. Vuoden 2017 aikana on vahvemmin siirrytty kilpailutusmalliin oikeusministeriön ohjeistuksen mukaisesti ja tällä hetkellä kilpailutusta vaativista hankinnoista tehdään tarjouspyynnöt tilanteesta riippuen 2–4 toimijalle. Erityistarkastuksen teettämisestä tehdään erillinen hallintopäätös, joka annetaan tiedoksi kaikille tarjouskilpailuun osallistuneille.

Hankintalain ja hankintamenettelyn tavoitteena on tehostaa julkisten varojen käyttöä. Tämän lisäksi lain tavoitteena on edistää yritysten ja muiden yhteisöjen tasapuolisia mahdollisuuksia osallistua julkisten hankintojen toteuttamiseen. Erityisesti pienten ja keskisuurten yritysten edellytykset osallistua julkisiin hankintoihin voivat mahdollistaa talouskasvua ja parantaa siten yhteiskunnan taloudellista tilannetta.¹³⁵

¹³² Eskola ym., 2017, s. 178–179.

¹³³ Eskola ym., 2017, s. 181.

¹³⁴ Oikeusministeriö, 2011, s. 13–14.

¹³⁵ HE 108/2016, s. 70.

Kilpailun lisääminen julkisissa hankinnoissa on ollut syynä sille, että niissä on alettu soveltaa kilpailutusmenettelyä. Perimmäisenä tavoitteena on ollut kustannusten säästäminen niin valtion kuin kuntienkin toiminnassa. Hallituksen esityksessä on todettu, että silloisessa Euroopan yhteisössä on arvioitu julkisten hankintojen tehokkaan kilpailuttamisen tuovan 5–10 %:n säästön hankintakustannuksiin. Tuohon aikaan säästön laskennallinen arvio on ollut Suomessa noin kolme miljardia markkaa.¹³⁶

Taloustieteellinen tutkimus

Kilpailuttamisen ajatuksena on lähtökohtaisesti sen johtaminen matalampaan kustannustasoon. Kustannusvaikutus tulisi syntyä siitä, että kilpailun myötä suoritteet tuotetaan matalammilla yksikkökustannuksilla ja hintavampaa ihmistyötä voidaan korvata koneilla ja laitteilla. Kilpailuttamisen ajatellaan pakottavan huolelliseen kustannuslaskentaan, jolloin oikea kustannustaso saadaan esiin. Säästöjä voidaan ajatella tulevan myös siitä, ettei budjettia pyritään enää väkisin maksimoimaan. Yksityistä sektoria pidetään joustavampana ja ketterämpänä henkilöstöresurssien osalta ja siten ulkoistaminen myös vähentää henkilöstökuluja.¹³⁷

Tarjouskilpailu on selvästi merkittävin ja yleisin hankintamuoto julkisissa hankinnoissa niin Euroopassa kuin Yhdysvalloissa. Toisaalta yksityisellä sektorilla se ei ole saavuttanut vastaavaa suosiota huolimatta siitä, että molempien sektoreiden tavoitteena on hankintoja tehdessään saada mahdollisimman laadukas tuote tai palvelu mahdollisimman edullisesti. Yksityisellä puolella yleisin hankintatapa on neuvottelu yksittäisen tarjoajan kanssa.¹³⁸

Tutkimuksissa on myös havaittu, että tarjouskilpailun jälkeen julkisia hankintoja neuvotellaan usein uudelleen. Tämä puolestaan aiheuttaa lisäkustannuksia hankkivalle organisaatiolle. Tutkimuksissa on havaittu, että jopa neljäosassa hankinnoista jälkikäteiset muutuskustannukset nostavat alkuperäisiä kustannuksia jopa 10 prosenttia. On myös havaittu, että pelkkä muodollinen tarjouskilpailu ei estä korruptiota ja tiettyjen osapuolien suosintaa.¹³⁹

Tarjouskilpailua tilintarkastuksen hankinnassa on tutkittu yksityisten yhtiöiden osalta. Tutkimuksissa on usein pyritty selvittämään low balling -ilmiön olemassaoloa. Silloin, kun tarjouskilpailu on ollut aidosti kilpailullinen, ilmenee low ballingia ja tarjoushinta on siten

¹³⁶ HE 154/1992, s. 1, 9.

¹³⁷ Valkama ym., 2008, s. 33–34.

¹³⁸ Chong – Staropoli – Yvrande-Billon, 2010, s. 2.

¹³⁹ Chong – Staropoli – Yvrande-Billon, 2010, s. 2.

alhainen ensimmäiselle vuodelle. Toisaalta tarjouskilpailulla on nähty olevan mahdollisesti myös heikentävää vaikutusta tilintarkastuksen laatuun.¹⁴⁰

Tarjouskilpailun on nähty tuottavan hyötyä kilpailun järjestäjälle silloin, kun suorite pysyy todennäköisesti sellaisena kuin se esitettiin tarjouspyynnössä. Todennäköiset myöhemmät lisäneuvottelut heikentävät tarjouskilpailumenettelyn tuomaa hyötyä. Bulow ja Klemperer havaitsivat, että yksikin lisätarjoaja tekee tarjouskilpailusta paremman menettelyn yhtiön myynissä kuin erillisistä neuvotteluista.¹⁴¹ Kilpailutuksen voidaan siten olettaa laskevan myös erityistarkastuksen hintaa, mikäli tarjouspyynnön jälkeen ei käydyä mittavia lisäneuvotteluita.¹⁴² Edellä esitetyn perusteella tässä tutkimuksessa kilpailutusmuuttujan oletetaan pienentävän erityistarkastuspalkkion määrää.

4.2.4 Saattohoito ja bulvaani

Konkurssiasiamiehen tehtäviin kuuluu harmaan talouden torjunta. Talousrikollisuuden harjoittamisessa käytetään usein hyväksi yhtiöitä. Yhtenä konkurssiyhtiöihin liittyvänä talousrikollisuuden ilmiönä voidaan pitää saattohoitoa. Saattohoidossa yhtiön omistus ja oikeudelliset vastuuasemat siirretään yhtiön taloudellisten vaikeuksien tai maksukyvyttömyyden ilmetessä niin sanotuille saattohoitajille, jotka tekevät tätä toimintaa ammatikseen. Vaikka pelkkä omistajaksi ja vastuuasemaan tuleminen ei ole rikollista toimintaa, käytetään yhtiöitä usein apuna muussa talousrikollisuudessa, kuten verorikoksissa tai rahanpesussa. Saattohoitajana toimimista onkin pidetty rikosoikeudellista rangaistusta ankaroittavana seikkana esimerkiksi tapauksessa KKO:2009:77. Toisaalta myös tapauksessa KKO:2019:109 on ollut kyse saattohoitotilanteesta, mutta tapauksessa saattohoitajan ei ole katsottu syylistyneen syytteessä esitettyihin kirjanpitorikokseen tai rekisterimerkintärikokseen.¹⁴³

Saattohoitotilanteessa yrityskaupan hinta on yleensä negatiivinen. Myyjä maksaa siis saattohoitajalle siitä, että tämä ottaa yhtiön hoitoonsa. Toisaalta saattohoitaja saattaa myös maksaa yhtiöstä, mikäli yhtiössä on vielä rahanarvoista omaisuutta. Saattohoitajan tehtävänä on usein mahdollisten oheisrikosten lisäksi hävittää tai muuttaa yhtiön kirjanpitoa ja hallintoaineistoa. Nämä toimet vaikeuttavat olennaisesti konkurssipesän selvittämistä samoin kuin erityistarkastuksen suorittamista.¹⁴⁴ Kirjanpidon puuttuessa tilintarkastusluonteinen tarkastaminen ei ole mahdollista. Saattohoidolle on vaikea esittää yksiselitteistä määritelmää ja sen tunnistaminen

¹⁴⁰ Elitzur – Falk, 1996, s. 41.

¹⁴¹ Bulow – Klemperer, 1996, s. 17–18.

¹⁴² Bajari – McMillan – Tadelis, 2003, s. 391–394.

¹⁴³ Hirvonen – Lith – Walden, 2010, s. 24–25.

¹⁴⁴ Konkurssiasiaain neuvottelukunta, suositus 18, s. 2, 6.

voi olla joissain tilanteissa haastavaa. Olen tässä tutkimuksessa katsonut saattohoitojärjestelyjä käytetyn, mikäli pesähoitaja on velallisselvityksessä ilmoittanut yhtiön omistuksen ja hallituksen muuttuneen viimeisen vuoden aikana ennen konkurssia ja mikäli tämän lisäksi on todettu, ettei uudella omistuksella selvästi ole ollut tarkoitusta liiketoiminnan jatkamiseen.

Bulvaani on yhtiössä henkilö, joka on asetettu nimelliseen vastuuasemaan yhtiössä, mutta ei ole todellisuudessa yhtiön liiketoiminnassa mukana. Bulvaania käytetään usein esimerkiksi sen takia, ettei liiketoiminnan todellisilla vastuuhenkilöillä ole oikeutta liiketoiminnan harjoittamiseen liiketoimintakiellon takia tai heillä ei oman maksuhistoriansa vuoksi ole mahdollisuutta saada yhtiötä ennakoperintärekisteriin tai saada yhtiölle luottoa.¹⁴⁵

Bulvaania on määritelty muun muassa siten, että hänet valitaan asemaansa päämiehen ratkaisulla, hän toimii omissa nimissään, mutta päämiehen hyväksi, järjestelyn tarkoituksena on häivyttää päämiehen toimiminen asiassa ja velvollisuudet bulvaanin ja päämiehen välillä on järjestelty siten, että juridiset vastuut ovat bulvaanilla, mutta todelliset toimet päättää päämies. Voidaan siis todeta, että bulvaani on ulospäin se henkilö, joka tekee oikeustoimet, mutta hän ei todellisuudessa tee itse lainkaan ratkaisuja.¹⁴⁶

Bulvaaniksi ryhtyviä on useita eri tyyppisiä. Joku saattaa ruveta bulvaaniksi pienestä palkkiosta vailla minkäänlaista käsitystä siitä, mitä tällainen vastuuasema tarkoittaa. Toisaalta on myös ammattimaisesti toimivia bulvaaneja, jotka ovat useiden eri yhtiöiden hallituksissa. Nämä bulvaanit liittyvät usein enemmän saattohoitotilanteisiin, sillä toimivan yhtiön bulvaanina olemisen vaatii yleensä puhtaita luottotietoja. Kolmantena bulvaanityyppinä on todellisen toimijan läheinen henkilö, joka asettuu vastuuasemaan esimerkiksi puolisoaan tai vanhempansa auttaakseen.¹⁴⁷

KonkL 9:2:n mukaan velallisselvityksestä tulee käydä ilmi, onko velallisen toiminnan johtamisessa käytetty välikäsiä. Olen tässä tutkimuksessa katsonut, että yhtiössä on käytetty sen toiminnan aikana bulvaania, mikäli pesähoitaja on velallisselvityksessä todennut yhtiön toiminnan johtamisessa käytetyn välikäsiä.

Oletuksena on, että bulvaanin tai saattohoitajan käyttö vähentää merkittävästi tarkastettavissa olevan hallinto- ja kirjanpitomateriaalin määrää ja siten tarkastustyön määrää. Tämän vuoksi

¹⁴⁵ Ansamäki, 2017, s. 205.

¹⁴⁶ SOU 1998:47, s. 57.

¹⁴⁷ Eteläpää, 2004, s. 190.

näiden muuttujien yhteyden erityistarkastuspalkkion suuruuteen oletetaan tässä tutkimuksessa olevan negatiivinen.

4.2.5 Verotarkastus

Verotarkastus on Verohallinnon harjoittaman verovalvonnan muodoista raskain ja perusteellisin. Sen tarkoituksena on selvittää tarkastettavan toiminnan laatu ja laajuus, kirjanpidon taso ja luotettavuus sekä se, onko kirjanpidon perusteella annetut veroilmoitukset annettu oikein. Verotarkastuksesta säädetään verotusmenettelyjä koskevissa laeissa. Suoritetusta tarkastuksesta laaditaan tarkastuskertomus aivan kuten erityistarkastuksestakin.¹⁴⁸

KonkL 9:2:n mukaan velallisselvityksestä tulee käydä ilmi velallisen toimintaan tehdyt tarkastukset ja niiden mahdollinen tarve. Näitä tarkastuksia ovat yleensä verotarkastukset tai yrityssaneerausmenettelyn yhteydessä tehdyt erityistarkastukset. Aiemmillä tarkastuksilla voi olla vaikutusta siihen, teetetäänkö konkurssipesässä tarkastus ja missä laajuudessa se teetetään.¹⁴⁹

Velallisselvityksistä on kerätty tätä tutkimusta varten tieto siitä, onko yhtiössä suoritettu viimeisten vuosien aikana verotarkastus. Aiemmin teetetty tarkastus on otettu yhdeksi muuttujaksi palkkiomallin muodostamista varten. Oletuksena on, että aiempaa tarkastustyötä pystytään hyödyntämään erityistarkastuksen tekemisessä ja tuoreen tarkastuksen jäljiltä myös aineisto voi olla paremmassa järjestyksessä. Oletuksena tässä tutkimuksessa onkin, että verotarkastus pienentäisi erityistarkastuspalkkion määrää.

4.2.6 Tarkastuksen tekijä

Tilintarkastuspalkkiotutkimuksissa tarkastuksen laatua kuvaavana muuttujana on käytetty usein Big 4 -yhtiöiden tekemää tarkastusta. Aiemmin esitetyn mukaisesti Big 4 -yhtiöt eivät tällä hetkellä tee Suomessa erityistarkastuksia. Kokemukseni mukaan kaksi eniten erityistarkastuksia tekevää yhtiötä Suomessa tällä hetkellä ovat RSM Finland Oy ja Maura Audit Oy. Ne ovat myös usein tekijöinä laajemmissa erityistarkastuksissa, sillä monissa muissa tilintarkastusyhteisöissä ei ole riittäviä resursseja laajempien tarkastusten tekemiseen. Aineiston tarkastuksista kyseiset yhtiöt olivat tehneet 40 tarkastusta. Erityistarkastuspalkkiomallin muodostamista varten olen käyttänyt yhtenä muuttujana näiden kahden yhtiön tekemää tarkastusta. Tilintarkastuspalkkiotutkimuksissa on havaittu, että Big 4-yhtiöiden palkkiot ovat suurempia kuin muiden yhtiöiden. Tämän tiedon

¹⁴⁸ Ansamäki, 2017, s. 16–18.

¹⁴⁹ Konkurssiasiaain neuvottelukunta, suositus 3, s. 11.

pohjalta tässä tutkimuksessa on oletuksena, että tarkastajamuuttuja korreloi positiivisesti erityistarkastuspalkkion suuruuden kanssa.

4.3 Vaihtoehtoiset mallit

Tilintarkastuspalkkiotutkimuksessa on kokomuuttujan osalta vakiintuneesti käytetty kokomuuttujan logaritmoitua luonnollisen logaritmin avulla. Samoin tilintarkastuksen hinta selitettävänä muuttujana on aiemmin esitetyn mukaisesti tavanomaisesti esitetty logaritmoituna. Logaritmointi on perustunut siihen, että tilintarkastusta tehtäessä pienien yhtiöiden osalta on mahdollista tarkastaa koko kirjanpitoaineisto. Sen sijaan yhtiön koon kasvaessa aineiston tarkastaminen perustuu satunnaisotokseen. Otoksokoa tulee kasvattaa kirjausten määrän kasvaessa, muttei kuitenkaan vakioisessa suhteessa. Tämän vuoksi otoksen ja tarkastusaineiston suhde ei ole lineaarinen.¹⁵⁰

Erityistarkastuksissa vastaava satunnaisotokseen perustuva menettely ei välttämättä tule kyseeseen, sillä tarkastuksen tarkoituksena on havaita takaisinsaantiperusteita ja väärinkäytöksiä. Useissa tapauksissa läpikäytäväksi tulee silloin koko aineisto. Tämän vuoksi ei käsitykseni mukaan voida esittää suoraan tilintarkastuspalkkiotutkimusten perusteella, että myös erityistarkastuspalkkiomuuttuja ja kokomuuttujat tulisi logaritmoida parhaan mallin aikaansaamiseksi. Tässä tutkimuksessa testataan palkkiomallia sekä lineaarisena että logaritmoituna versiona.

Määrällisessä tutkimuksessa aineisto on syytä tarkastaa poikkeavien havaintojen osalta (outlier). Poikkeavat havainnot saattavat aiheuttaa sen, että aineistoa tulee muokata sopivammaksi esimerkiksi jättämällä havainnot pois aineistosta tai sen, että aineistoa tarvitaan lisää. Poikkeavassa havainnossa ei ole kyse virheestä, vaan nimensä mukaisesti poikkeuksellisesta tapauksesta, joka saa erityisen suuren tai pienen arvon. Poikkeavat havainnot voivat siten olla merkityksellisiä tutkimuksen toteutuksen kannalta.¹⁵¹

Tutkimuksen aineistossa oli yksi kokoluokaltaan muista havainnoista merkittävästi poikkeava havainto. Maksettujen erityistarkastuspalkkioiden vaihteluväli oli poikkeavaa havaintoa lukuun ottamatta 1 000–26 000 euroa. Taseen loppusumman vaihteluväli ilman poikkeavaa havaintoa oli puolestaan 17 000–9,5 miljoonaa euroa. Poikkeavan havainnon tarkastuspalkkio oli yli 100 000 euroa ja taseen loppusumma yli 50 miljoonaa euroa. Huomattavan eron takia päädyin testaamaan

¹⁵⁰ Niemi, 2000, s. 26.

¹⁵¹ Cooper – Schindler, 2014, s. 106, 416.

palkkiomalleja erikseen sekä poikkeavan havainnon kanssa että ilman sitä. Tällaista menettelytapaa on esittänyt muun muassa Woolridge.¹⁵²

Muuntamattomilla muuttujilla muodostettu pienimmän neliösumman menetelmällä (OLS) estimoitava malli on seuraava:

$$\text{Hinta} = b_0 + b_1 \text{Tase} + b_2 \text{Varat} + b_3 \text{Velat} + b_4 \text{Kilpailu} + b_5 \text{Saatto} + b_6 \text{Vero} + b_7 \text{Bulv} + b_8 \text{RSMMAUR} + e \quad (2)(3)$$

jossa:

Hinta	= erityistarkastuspalkkion euromääräinen suuruus
Tase	= viimeisimmän tilinpäätöksen taseen loppusumma (tuhansina euroina)
Varat	= pesäluettelon mukainen varojen määrä (tuhansina euroina)
Velat	= pesäluettelon mukainen velkojen määrä (tuhansina euroina)
Kilpailu	= dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, jos erityistarkastuksen hankintamenettelyssä on käytetty tarjouskilpailua
Saatto	= dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, jos ennen konkurssia on käytetty saattohoitojärjestelyä
Vero	= dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, jos yhtiössä on velallisselvityksen mukaan tehty verotarkastus
Bulv	= dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, jos yhtiön toiminnassa on käytetty bulvaania
RSMMAUR	= dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, jos erityistarkastuksen on tehnyt RSM Finland Oy tai Maura Audit Oy
e	= virhetermi

¹⁵² Woolridge, 2013, s. 327.

Malli (2) sisältää kaikki aineiston havainnot ja mallista (3) on poistettu outlier-havainto.

Vastaavasti muunnetuilla muuttujilla OLS estimoitava malli on seuraava:

$$\text{LnHinta} = b_0 + b_1 \text{LnTase} + b_2 \text{LnVarat} + b_3 \text{LnVelat} + b_4 \text{Kilpailu} + b_5 \text{Saatto} + b_6 \text{Vero} + b_7 \text{Bulv} + b_8 \text{RSMMAUR} + e$$

(4)(5)

LnHinta	= erityistarkastuspalkkion luonnollinen logaritmi
LnTase	= viimeisimmän tilinpäätöksen taseen loppusumman luonnollinen logaritmi
LnVarat	= pesäluettelon mukaisten varojen luonnollinen logaritmi
LnVelat	= pesäluettelon mukaisten velkojen luonnollinen logaritmi
Kilpailu	= dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, jos erityistarkastuksen hankintamenettelyssä on käytetty tarjouskilpailua
Saatto	= dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, jos ennen konkurssia on käytetty saattohoitojärjestelyä
Vero	= dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, jos yhtiössä on velallisselvityksen mukaan tehty verotarkastus
Bulv	= dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, jos yhtiön toiminnassa on käytetty bulvaania
RSMMAUR	= dummy-muuttuja, joka saa arvon 1, jos erityistarkastuksen on tehnyt RSM Finland Oy tai Maura Audit Oy
e	= virhetermi

Malli (4) sisältää kaikki aineiston havainnot ja mallista (5) on poistettu outlier-havainto.

Kaikki havainnot sisältävien mallien lisäksi pyrin muodostamaan ennustavan regressiomallin alaspäin askeltavalla regressiomallinmuodostusmenetelmällä. Kyseisessä menetelmässä mallia lähdetään muodostamaan mallista, joka sisältää kaikki mahdolliset muuttujat. Tämän jälkeen valitaan merkitsevyystaso, jonka perusteella mallista poistetaan muuttujia. Malli estimoidaan, jonka jälkeen mallista poistetaan se ei-merkitsevä selittäjä, jonka tilastollista merkitsevyyttä kuvaava p-arvo on suurin. Tämän jälkeen toistetaan estimointi ja muuttujan poisto, kunnes kaikki mallissa mukana olevat selittäjät ovat valitulla tasolla tilastollisesti merkitseviä.¹⁵³ Jotta regressiomalleista tulisi monimuuttujamalleja, eikä yksittäisen selittävän tekijän korrelaatioita, on kaikkiin malleihin haluttu sisällyttää vähintään kolme selittävää muuttujaa, vaikeivat ne kaikki olisi tilastollisesti merkitseviä.

4.4 Aineisto

4.4.1 Aineistolähteet

Tutkimuksessa käytetty aineisto on sekundääristä eli toisen käden aineistoa. Tällä tarkoitetaan materiaalia, jonka joku toinen on kerännyt jo aiemmin muuhun käyttöön kuin kyseistä tutkimusta varten. Sekundääristä aineistoa voivat olla esimerkiksi viralliset tilastot tai tietokannat. Tässä tutkimuksessa aineistona käytetään virallisista rekistereistä löytyviä tietoja.¹⁵⁴

Tutkimuksessa on käytetty aineistona taulukkoa konkurssiasiamiehen toimiston vuosina 2017 ja 2018 maksamista erityistarkastuspalkkioista. Alkuperäiseen aineistoon on sisältynyt kaikki tarkastajille valvontalain 5 §:n perusteella maksetut palkkiot. Aineistossa maksuja oli yhteensä noin 300 kappaletta. Käytetystä aineistosta on poistettu kirjanpidon loppuunsaattamisesta ja konkurssipesien hallinnon ja tilien tarkastuksesta maksetut palkkiot. Velallisen erityistarkastusta koskevia palkkioita oli maksettu vuosina 2017 ja 2018 yhteensä 115 kappaletta. Käytetystä aineistosta on poistettu regressioanalyysia varten neljä tarkastusta, koska näissä yhtiöissä ei ollut tehty niiden toiminnan aikana lainkaan tilinpäätöksiä. Tämän vuoksi niistä ei ollut käytettävissä luotettavaa tasetietoa.

Regressiomallin muuttujatiedot on kerätty konkurssi- ja yrityssaneerausasioiden asianhallintajärjestelmä Kostista. Konkurssipesien pesänohijat antavat konkurssiasiamiehelle tiedoksi pesäluettelon ja velallisselvityksen tallentamalla ne Kostiin. Pesäluettelon ja

¹⁵³ Mellin, 2006, s. 375–376.

¹⁵⁴ Vilkkä, 2007, s. 33–34.

velallisselvityksen lisäksi muuttujatietoja on haettu kaupparekisteriin tallennetuista julkisista tilinpäätöstiedoista ja konkurssiasiamiehen toimistossa tehdyistä erityistarkastuspäätöksistä.

4.4.2 Aineiston kuvaus

Taulukoissa 1, 2, 3 ja 4 esitellään tutkimuksen muuttujien jakaumia. Taulukosta 1 voidaan havaita, että aineiston tarkastusten hinnat ovat olleet välillä 1 294,54–113 974,21 euroa. Keskimääräinen toimeksianto on maksanut noin 8 600 euroa. Tarkastettavien yhtiöiden koossa on ollut merkittäviä eroja, sillä suurimman yhtiön taseen loppusumma on ollut yli 50 miljoonaa euroa, kun taas pienimmän vain 16 765,62 euroa. Suurinta yhtiötä on käsitelty tutkimuksessa outlier-havaintona. Taulukosta 2 voidaan havaita, että aineiston toiseksi kallein tarkastus on maksanut 25 997,50 euroa ja toiseksi suurimman yhtiön taseen loppusumma on ollut 9,3 miljoonaa euroa.

Taulukoita 1 ja 2 vertailemalla voidaan havaita, kuinka suuri merkitys yksittäisellä outlier-havainnolla on koko aineiston kuvaukseen. Hinnan keskiarvo laskee lähes 1 000 euroa ja prosentuaalinen vaikutus on yli 11 prosenttia. Selitettävän muuttujan keskihajonta on koko aineistolla 10 851,566, kun taas ilman outlier-havaintoa se on 4 006,74. Nämä suuret vaikutukset huomioiden pidän perusteltuna testata malleja sekä outlier-havainnon kanssa että ilman sitä. Toisaalta taulukoista 3 ja 4 havaitaan, että outlier-havainnon vaikutus on paljon pienempi, kun muuttujat on logaritmoitu.

Taulukko 1 Muuttujien jakaumien kuvaus, koko aineisto

muuttuja	n	min	max	keskiarvo	keskihajonta
Hinta	111	1294,54	113974,21	8606,2945	10851,566
Tase	111	16,765	52241,747	1191,100	5074,193
Riski	111	0,007682	0,9999526	0,640423	0,3120858
Varat	111	0	14659,969	439,661	1654,250
Velat	111	32,066	44554,755	1749,241	5760,414
Kilpailu	111	0	1	0,1261261	0,3334971
Saatto	111	0	1	0,1621622	0,3702712
Vero	111	0	1	0,1621622	0,3702712
Bulv	111	0	1	0,1171171	0,3230181
RSMMAUR	111	0	1	0,3603604	0,4822823

Taulukko 2 Muuttujien jakaumien kuvaus, outlier pois

muuttuja	n	min	max	keskiarvo	keskihajonta
Hinta	110	1294,54	25997,5	7648,404	4006,744
Tase	110	16,765	9323,250	727,003	1362,530
Riski	110	0,007682	0,999953	0,637729	0,3122145
Varat	110	0	8283,271	310,385	943,176
Velat	110	32,066	38199,190	1360,101	4064,944
Kilpailu	110	0	1	0,127273	0,3348035
Saatto	110	0	1	0,163636	0,3716384
Vero	110	0	1	0,154545	0,3631252
Bulv	110	0	1	0,118182	0,3243007
RSMMAUR	110	0	1	0,354545	0,4805647

Taulukko 3 Muunnettujen muuttujien jakaumien kuvaus, koko aineisto

muuttuja	n	min	max	keskiarvo	keskihajonta
LnHinta	111	7,165911	11,64373	8,853697	0,54527
LnTase	111	9,727086	17,77139	12,78275	1,26544
LnVarat	106	0,985817	16,50063	10,5646	2,68309
LnVelat	111	10,37556	17,61223	13,21594	1,291728
Riski	111	0,007682	0,999953	0,640423	0,312086
Kilpailu	111	0	1	0,126126	0,333497
Vero	111	0	1	0,162162	0,370271
RSMMAUR	111	0	1	0,36036	0,482282
Saatto	111	0	1	0,162162	0,370271
Bulv	111	0	1	0,117117	0,323018

Taulukko 4 Muunnettujen muuttujien jakaumien kuvaus, outlier pois

muuttuja	n	min	max	keskiarvo	keskihajonta
LnHinta	110	7,165911	10,16576	8,828333	0,477475
LnTase	110	9,727086	16,04802	12,7374	1,177131
LnVarat	105	0,985817	15,92975	10,50806	2,632252
LnVelat	110	10,37556	17,45832	13,17597	1,22676
Riski	110	0,007682	0,999953	0,637729	0,312215
Kilpailu	110	0	1	0,127273	0,334804
Vero	110	0	1	0,154545	0,363125
RSMMAUR	110	0	1	0,354545	0,480565
Saatto	110	0	1	0,163636	0,371638
Bulv	110	0	1	0,118182	0,324301

Taulukosta 1 voidaan myös havaita, että joissain pesäluetteloissa varojen määrä on ollut nolla euroa. Tämä aiheuttaa ongelman logaritmoinnin osalta, sillä nollaa ei ole mahdollista logaritmoida. Tämän vuoksi kyseessä on tältä osin puuttuva havainto. Taulukoita 1 ja 3 vertaamalla havaitaan, että nollan euron pesäluettelovaroja on ollut viidessä tapauksessa. Nämä puuttuvat havainnot aiheuttaisivat koko havaintorivin pois jättämisen. Jotta voidaan käyttää koko aineistoa, on jokaiseen pesäluettelon varoihin lisätty yksi euro. Tällä ei ole vaikutusta regressiokertoimien estimaatteihin, vaan pelkästään regressiovakion estimaattiin. Huomioitava on, että lisätty vakio vaikuttaa logaritminuunnoksessa muuttujaan enemmän, kun alkuperäinen muuttuja on pienempi.¹⁵⁵

Dummy-muuttujien keskiarvosta voidaan laskea positiivisten havaintojen määrä kertomalla keskiarvo havaintojen kokonaislukumäärällä. Bulvaanimuuttujan määritelmä täyttyi otoksessa 13 tapauksessa, kilpailu 14 tapauksessa ja saattohoito sekä verotarkastus 18 tapauksessa. Otoksen 111 tarkastuksesta 40 oli tehnyt joko RSM Finland Oy tai Maura Audit Oy. Havaintojen määrä on suhteellisen pieni, mikä saattaa vaikuttaa tulosten tulkintaan.

¹⁵⁵ Niemi, 2000, s. 106–107.

5 Tulokset

5.1 Malli (2)

Malliin tehtiin testejä regressioanalyysin käytön edellytysten tarkistamiseksi. Homoskedastisuusvaatimusta testattiin Breusch-Paganin testillä ja Whiten testillä. Breusch-Paganin testissä homoskedastisuuden olettaa ei voitu viiden prosentin merkitsevyystasolla hylätä, sillä testin p-arvo oli 0,271. Sen sijaan Whiten testin perusteella virhetermit ovat heteroskedastisia, sillä testin p-arvo oli $<0,001$. Heteroskedastisuuden vuoksi mallissa on käytetty Whiten keskivirhekorjausta.

Taulukosta 5 voidaan havaita, että Tase, Varat ja Velat korreloivat vahvasti keskenään. Tämä oli odotettavissa, sillä kaikki muuttujat kuvaavat yhtiön kokoa. Vastaavasti Tase, Varat ja Velat korreloivat vahvasti myös selitettävän muuttujan kanssa. Korkeimman VIF-arvon 7,077 sai muuttuja Tase. Tämän lisäksi muuttujan Varat VIF-arvo on 5,245. Tutkimuksessa on päädytty käyttämään usein käytettyä VIF-arvoa 10 multikollinearisuuden ongelmallisena tasona. Arvot jäävät ongelmallisen tason alapuolelle. Kokomuuttujien vahva korrelaatio tulee kuitenkin ottaa huomioon tulosten tulkinnassa.

Taulukko 5 Pearsonin korrelaatiomatriisi

	Tase	Riski	Varat	Velat	Kilpailu	Saatto	Vero	Bulv	RSM MAUR	Hinta
Tase	1	0,037	0,898	0,759	-0,060	-0,073	0,182	-0,055	0,200	0,934
Riski	0,037	1	-0,003	-0,054	0,103	0,000	0,066	-0,192	-0,014	0,099
Varat	0,898	-0,003	1	0,666	-0,053	-0,058	0,134	-0,053	0,167	0,806
Velat	0,759	-0,054	0,666	1	-0,045	-0,096	0,127	-0,064	0,227	0,722
Kilpailu	-0,060	0,103	-0,053	-0,045	1	-0,020	0,054	0,115	-0,003	-0,071
Saatto	-0,073	0,000	-0,058	-0,096	-0,020	1	0,005	-0,008	-0,127	-0,102
Vero	0,182	0,066	0,134	0,127	0,054	0,005	1	0,372	0,026	0,264
Bulv	-0,055	-0,192	-0,053	-0,064	0,115	-0,008	0,372	1	-0,157	-0,067
RSMMAUR	0,200	-0,014	0,167	0,227	-0,003	-0,127	0,026	-0,157	1	0,232
Hinta	0,934	0,099	0,806	0,722	-0,071	-0,102	0,264	-0,067	0,232	1

Taulukko 6 OLS-regressiotulokset mallista (2)

muuttuja	regressiokerroin	keskivirhe	t	t-arvon merkitsevyys
vakio	4817,379	647,470	7,440	<0,0001
Tase	2,140	0,208	10,288	<0,0001
Riski	1771,522	898,073	1,973	0,051
Varat	-0,898	0,512	-1,753	0,083
Velat	0,052	0,153	0,338	0,736
Kilpailu	-792,439	1025,074	-0,773	0,441
Saatto	-900,033	494,003	-1,822	0,071
Vero	3211,181	1338,151	2,400	0,018
Bulv	-1358,305	1003,266	-1,354	0,179
RSMMAUR	814,681	694,762	1,173	0,244
R ²	0,894		F	94,431
Adjusted R ²	0,884		Pr > F	<0,0001
Shapiro-Wilk				
W	0,891			
p-arvo	< 0,0001			

Mallissa virhetermien jakauma ei ole Shapiro-Wilkin testin perusteella normaalisti jakautunut. Epänormaalisuus voi aiheuttaa sen, että t-testiin ja F-testiin perustuva tilastollinen analyysi ei ole pätevää, koska regressiokertoimien OLS-estimaattoreiden otosjakaumat eivät ole normaalisia. Epänormaalisuus saattaa viitata myös koko regressiomallin väärään spesifikaatioon.¹⁵⁶ Toisaalta OLS-regression käyttäminen ei sinänsä välttämättä vaadi normaalisti jakautuneita virhetermejä. Virhetermin jakauma tulee kuitenkin ottaa huomioon tuloksia tulkitessa.¹⁵⁷ Mallin selitysaste ja korjattu selitysaste ovat todella korkeita korjatun selitysasteen ollessa 88,4 %. Myös F-testin mukaan malli on kokonaisuutena tilastollisesti erittäin merkitsevä.

Mallin muuttujista t-testin perusteella tilastollisesti merkitseviä ovat *-tasolla Vero ja ***-tasolla Tase. T-arvon perusteella voidaan huomata, että Tase-muuttuja on todella vahvasti merkitsevä. Tämä ei ole lainkaan yllättävää, kun otetaan huomioon, että Taseen ja Hinnan välinen Pearsonin korrelaatio on 0,934. Lisäksi Taseen ja Hinnan yhteys oli odotettavissa myös tilintarkastuspalkkiotutkimusten perusteella, sillä niissä kokomuuttujan selityskyky on usein ollut

¹⁵⁶ Mellin, 2006, s. 410–411.

¹⁵⁷ Niemi, 2000, s. 111.

korkea. Mallin perusteella taseen loppusumman kasvaessa tuhannella eurolla tarkastuspalkkio kasvaisi kahdella eurolla.

Verotarkastuksen regressiokerroin on hieman yllättäen positiivinen ja kerroin on myös verrattain suuri. Aiempi verotarkastus lisää tarkastuksen hintaa noin 3 200 euroa, mikä on todella paljon, kun ottaa huomioon, että tarkastuskustannuksen keskiarvo on noin 8 600 euroa. Aiemman viranomaisen tekemän tarkastuksen olisi voinut olettaa vähentävän tarkastustyön tarvetta ja siten laskevan hintaa. Toisaalta verotarkastuksen kohdevalinnassa otetaan huomioon myös yhtiön riskit, mikä voi vaikuttaa siihen, että myös erityistarkastustyötä on tarvittu enemmän näihin kohteisiin. Muut selittävät muuttujat eivät olleet mallissa tilastollisesti merkitseviä. Muiden kokomuuttujien osalta tämä voi johtua osittain kokomuuttujien vahvasta keskinäisestä korrelaatiosta.

Taulukko 7 OLS-regressiotulokset alaspäin askeltavalla mallin muodostuksella, malli (2)

muuttuja	regressiokerroin	keskivirhe	t	t-arvon merkitsevyys
vakio	5919,542	322,152	18,375	<0,0001
Tase	2,256	0,172	13,127	<0,0001
Varat	-1,009	0,531	-1,900	0,060
Vero	2735,075	1308,458	2,090	0,039
R ²	0,885		F	275,734
Adjusted R ²	0,882		Pr > F	<0,0001
Shapiro-Wilk				
W	0,892			
p-arvo	< 0,0001			

Mallia muodostettaessa alaspäin askeltavalla regressiomallin muodostuksella ei löytynyt kolmen tilastollisesti merkitsevän tekijän mallia. Tämän vuoksi malliin on sisällytetty myös ei-merkitsevä muuttuja, jotta malliin saatiin kolme selittävää muuttujaa. Mallissa virhetermien jakauma ei Shapiro-Wilkin testin perusteella ole normaalisti jakautunut. Mallin korjattu selitysaste on 88,2 %, joka on varsin korkea. F-testin tulos on myös todella korkea ja mallin tulos on testin perusteella kokonaisuutena tilastollisesti erittäin merkitsevä.

Mallia muodostettaessa selitettävät muuttujat poistuivat mallista järjestyksessä Velat, Kilpailu, Saatto, Bulv, RSMMAUR, Riski. Samoin kuin kaikki muuttujat sisältävässä mallissa, myös askeltavasti muodostetussa mallissa t-testin perusteella tilastollisesti merkitseviä ovat *-tasolla Vero ja ***-tasolla Tase. Malliin kolmantena muuttujana sisältynyt Varat ei ole tilastollisesti merkitsevä valitulla merkitsevyystasolla. Merkitsevyyteen voi vaikuttaa Taseen suuri merkitsevyys ja kokomuuttujien välinen korrelaatio.

5.2 Malli (3)

Malliin tehtiin testejä regressioanalyysin käytön edellytysten tarkistamiseksi. Homoskedastisuusvaatimusta testattiin Breusch-Paganin testillä ja Whiten testillä. Sekä Breusch-Paganin että Whiten testin perusteella virhetermit ovat heteroskedastisia, sillä Breusch-Paganin testin p-arvo oli $<0,001$ ja Whiten $0,005$. Heteroskedastisuuden vuoksi mallissa on käytetty Whiten keskivirhekorjausta. Mallissa korkeimman VIF-arvon 2,397 saa muuttuja Tase. Myös tässä mallissa kokomuuttujat korreloivat selkeästi keskenään. Niiden keskinäinen korrelaatio on kuitenkin merkittävästi matalampaa kuin mallissa (2).

Taulukko 8 Pearsonin korrelaatiomatriisi

	Tase	Riski	Varat	Velat	Kilpailu	Saatto	Vero	Bulv	RSM MAUR	Hinta
Tase	1	-0,191	0,689	0,389	-0,094	-0,122	-0,105	-0,079	0,292	0,381
Riski	-0,191	1	-0,138	-0,170	0,107	0,004	0,048	-0,190	-0,026	0,039
Varat	0,689	-0,138	1	0,200	-0,041	-0,041	-0,079	-0,043	0,111	0,192
Velat	0,389	-0,170	0,200	1	-0,027	-0,094	-0,040	-0,056	0,196	0,232
Kilpailu	-0,094	0,107	-0,041	-0,027	1	-0,021	0,063	0,114	0,002	-0,103
Saatto	-0,122	0,004	-0,041	-0,094	-0,021	1	0,015	-0,010	-0,122	-0,171
Vero	-0,105	0,048	-0,079	-0,040	0,063	0,015	1	0,389	-0,001	0,174
Bulv	-0,079	-0,190	-0,043	-0,056	0,114	-0,010	0,389	1	-0,154	-0,094
RSMMAUR	0,292	-0,026	0,111	0,196	0,002	-0,122	-0,001	-0,154	1	0,313
Hinta	0,381	0,039	0,192	0,232	-0,103	-0,171	0,174	-0,094	0,313	1

Taulukko 9 OLS-regressiotulokset mallista (3)

muuttuja	regressiokerroin	keskivirhe	t	t-arvon merkitsevyys
vakio	5642,659	843,245	6,692	<0,0001
Tase	1,078	0,938	1,149	0,253
Riski	1184,783	971,777	1,219	0,226
Varat	-0,316	0,788	-0,401	0,689
Velat	0,077	0,100	0,767	0,445
Kilpailu	-1019,036	1084,707	-0,939	0,350
Saatto	-1162,378	503,118	-2,310	0,023
Vero	2823,611	1273,833	2,217	0,029
Bulv	-1371,306	974,212	-1,408	0,162
RSMMAUR	1426,336	695,512	2,051	0,043
R ²	0,283		F	4,379
Adjusted R ²	0,218		Pr > F	<0,0001
Shapiro-Wilk				
W	0,907			
p-arvo	< 0,0001			

Mallissa virhetermien jakauma ei Shapiro-Wilkin testin perusteella ole normaalisti jakautunut. Mallin selitysaste on 28,3 % ja korjattu selitysaste 21,8 %. Malli on muodoltaan sama kuin malli (2), ainoastaan aineisto on eri. Mallien selitysasteiden ero on todella huomattava. F-testin tulos on tässäkin mallissa tilastollisesti erittäin merkitsevä.

Tällä aineistolla mallin selittävistä muuttujista tilastollisesti melkein merkitseviä ovat Saatto, Vero ja RSMMAUR. Aivan kuten koko aineistolla, verotarkastus näyttää nostavan erityistarkastuksen hintaa. Saattohoito puolestaan näyttää laskevan erityistarkastuksen hintaa. Tämä voisi johtua siitä, että saattohoitaja pyrkii usein hävittämään hallinto- ja kirjanpitoaineistoa, jolloin tarkastettavaa on yksinkertaisesti vähemmän. Tarkastajamuuttujan saama tilastollisesti merkitsevä arvo viittaisi siihen, että tutkittavilla kahdella yhtiöllä voisi olla jonkinlainen premio hinnassaan.

Taulukko 10 OLS-regressiotulokset alaspäin askeltavalla mallin muodostuksella, malli (3)

muuttuja	regressiokerroin	keskivirhe	t	t-arvon merkitsevyys
vakio	5930,896	440,347	13,469	< 0,0001
Tase	1,003	0,563	1,780	0,078
Vero	2320,737	1204,065	1,927	0,057
RSMMAUR	1776,965	715,226	2,484	0,015
R ²	0,233		F	10,747
Adjusted R ²	0,212		Pr > F	< 0,0001
Shapiro-Wilk				
W	0,896			
p-arvo	< 0,0001			

Mallissa virhetermien jakauma ei Shapiro-Wilkin testin perusteella ole normaalisti jakautunut. Mallin yleinen selitysaste on 23,3 % ja korjattu selitysaste 21,2 %. Selittävien muuttujien poistaminen ei juurikaan vaikuta tässä tapauksessa korjattuun selitysasteeseen, vaan se pysyy hyvin samana kuin kaikilla muuttujilla. Sen sijaan yleinen selitysaste on viisi prosenttiyksikköä matalampi kuin kaikkien muuttujien mallissa. F-testi saa askeltavasti muodostetussa regressiomallissa korkeamman arvon kuin kaikkien muuttujien mallissa ja on tilastollisesti erittäin merkitsevä.

Mallia muodostettaessa ei alaspäin askeltavalla regressiomallin muodostuksella löytynyt kolmen tilastollisesti merkitsevän tekijän mallia. Tämän vuoksi malliin jätettiin kolme muuttujaa, joista kaksi oli tilastollisesti ei-merkitseviä. Mallia muodostettaessa selitettävät muuttujat poistuivat mallista järjestyksessä Varat, Velat, Riski, Kilpailu, Saatto, Bulv. T-testin perusteella mallin kolmesta muuttujasta ainoastaan RSMMAUR on tilastollisesti melkein merkitsevä ja näyttää nostavan tarkastuksen hintaa. Muut muuttujat eivät ole tilastollisesti merkitseviä. Yllättävää on, ettei mikään kokomuuttuja tullut tässä mallissa tilastollisesti merkitseväksi.

5.3 Malli (4)

Malliin tehtiin testejä regressioanalyysin käytön edellytysten tarkistamiseksi. Homoskedastisuusvaatimusta testattiin Breusch-Paganin testillä ja Whiten testillä. Breusch-Paganin testissä homoskedastisuuden olettaa ei voitu viiden prosentin merkitsevyystasolla hylätä, sillä testin p-arvo oli 0,123. Sen sijaan Whiten testin perusteella virhetermit ovat heteroskedastisia, sillä testin p-arvo oli 0,031. Heteroskedastisuuden vuoksi mallissa on käytetty Whiten keskivirhekorjausta. Mallissa korkeimman VIF-arvon 2,569 saa muuttuja Tase. Myös tässä mallissa kokomuuttujat korreloivat selkeästi keskenään.

Taulukko 11 Pearsonin korrelaatiomatriisi

	Ln Tase	Ln Varat	Ln Velat	Riski	Kilpai- lu	Vero	RSM MAUR	Saatto	Bulv	Ln Hinta
LnTase	1	0,411	0,667	-0,136	-0,108	0,002	0,354	-0,159	-0,045	0,590
LnVarat	0,411	1	0,296	0,131	0,090	0,015	-0,029	-0,106	0,006	0,234
LnVelat	0,667	0,296	1	-0,026	0,095	0,127	0,211	-0,190	-0,050	0,610
Riski	-0,136	0,131	-0,026	1	0,103	0,066	-0,014	0,000	-0,192	0,083
Kilpailu	-0,108	0,090	0,095	0,103	1	0,054	-0,003	-0,020	0,115	-0,130
Vero	0,002	0,015	0,127	0,066	0,054	1	0,026	0,005	0,372	0,202
RSMMAUR	0,354	-0,029	0,211	-0,014	-0,003	0,026	1	-0,127	-0,157	0,341
Saatto	-0,159	-0,106	-0,190	0,000	-0,020	0,005	-0,127	1	-0,008	-0,143
Bulv	-0,045	0,006	-0,050	-0,192	0,115	0,372	-0,157	-0,008	1	-0,114
LnHinta	0,590	0,234	0,610	0,083	-0,130	0,202	0,341	-0,143	-0,114	1

Taulukko 12 OLS-regressiotulokset mallista (4)

muuttuja	regressiokerroin	keskivirhe	t	t-arvon merkitsevyys
vakio	5,018	0,708	7,093	<0,0001
LnTase	0,118	0,047	2,503	0,014
LnVarat	0,001	0,011	0,099	0,921
LnVelat	0,161	0,040	4,006	<0,001
Riski	0,205	0,129	1,584	0,116
Kilpailu	-0,243	0,117	-2,076	0,040
Vero	0,268	0,129	2,070	0,041
RSMMAUR	0,163	0,080	2,027	0,045
Saatto	-0,019	0,083	-0,234	0,816
Bulv	-0,149	0,103	-1,438	0,153
R ²	0,523		F	12,321
Adjusted R ²	0,481		Pr > F	<0,0001
Shapiro-Wilk				
W	0,989			
p-arvo	0,516			

Muunnettujen muuttujien regressiokerroin-arvoja voi tulkita seuraavalla tavalla. Kun selitettävä muuttuja on muunnettu luonnollisella logaritmillä, muuntamattoman muuttujan regressiokerroin antaa likiarvon sille suhteelliselle erolle, joka tulee lisäämällä muuntamatonta selittävää muuttujaa yhden yksikön verran. Tämän likiarvotulkinnan mahdollisuuden vuoksi on muunnoksessa yleensä tarkoituksenmukaista käyttää luonnollista logaritmia, kuten tässä tutkimuksessa. Kun myös selitettävä muuttuja on muunnettu luonnollisella logaritmillä, regressiokerroin kuvaa likimääräistä prosentuaalista eroa selitettävän muuttujan arvossa, kun selittävän muuttujan arvo kasvaa yhden prosentin.¹⁵⁸

Mallissa virhetermien jakauma on Shapiro-Wilkin testin perusteella normaalisti jakautunut. Mallin korjattu selitysaste 48,1 % on eksploratiiviseen tutkimukseen melko korkea. F-testin tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Mallin muuttujista on t-testin perusteella melkein merkitseviä LnTase, Kilpailu, Vero ja RSMMAUR. LnVelat on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Huomionarvoista on, että tässä mallissa tilastollisesti merkitsevät tulokset saatiin kahdesta eri kokomuuttujasta, huolimatta niiden keskinäisestä korrelaatiosta. Tämä osoittaa osaltaan koon keskeistä merkitystä erityistarkastuspalkkion määräytymisen kannalta. Kun taseen loppusumma kasvaa prosentin, kasvaa palkkio noin 0,12 %. Velkojen määrän kasvaessa prosentin kasvaa

¹⁵⁸ Nyblom, 2015, s. 20–23.

palkkio puolestaan noin 0,16 %. Mallin tulosten perusteella kilpailutus laskee tarkastuksen hintaa noin 24 %. Verotarkastus puolestaan nostaa hintaa noin 27 % ja tarkastajamuuttuja noin 16 %.

Taulukko 13 OLS-regressiotulokset alaspäin askeltavalla mallin muodostuksella, malli (4)

muuttuja	regressiokerroin	keskivirhe	t	t-arvon merkitsevyys
vakio	4,896	0,741	6,607	<0,0001
LnTase	0,107	0,046	2,340	0,021
LnVelat	0,181	0,039	4,695	<0,0001
Kilpailu	-0,259	0,106	-2,432	0,017
RSMMAUR	0,185	0,078	2,376	0,019
Riski	0,255	0,124	2,058	0,042
R ²	0,497		F	20,721
Adjusted R ²	0,473		Pr > F	<0,0001
Shapiro-Wilk				
W	0,990			
p-arvo	0,616			

Mallissa virhetermien jakauma on Shapiro-Wilkin testin perusteella normaalisti jakautunut. Korjattu selitysaste on 47,3 % ja F-testin tulos on tilastollisesti erittäin merkitsevä. Myös mallin kaikki muuttujat ovat tilastollisesti vähintään melkein merkitseviä. Kokonaisuutena mallin selitystasetta ja tilastollista merkitsevyyttä kuvaavat luvut vaikuttavat hyviltä.

Mallia muodostettaessa muuttujat poistettiin järjestyksessä LnVarat, Saatto, Bulv, Vero. Mallissa LnVelat on erittäin merkitsevä ja mallin muut muuttujat ovat melkein merkitseviä. Kokomuuttujien regressiokertoimet ovat hyvin lähellä kaikkien muuttujien mallia. Kun taseen loppusumma kasvaa prosentti, palkkio kasvaa noin 0,1 prosenttia. Velkojen määrän kasvaessa prosentti kasvaa palkkio puolestaan noin 0,18 prosenttia. Kilpailutus laskee tulosten mukaan hintaa noin 26 %. Hintaa nostavia tekijöitä ovat kokomuuttujien lisäksi tarkastajamuuttuja, jonka vaikutus on 18,5 % ja riskimuuttuja, jonka vaikutus on noin 25,5 %.

5.4 Malli (5)

Malliin tehtiin testejä regressioanalyysin käytön edellytysten tarkistamiseksi. Homoskedastisuusvaatimusta testattiin Breusch-Paganin testillä ja Whiten testillä. Breusch-Paganin testissä homoskedastisuuden olettaa ei voitu viiden prosentin merkitsevyystasolla hylätä, sillä testin p-arvo oli 0,532. Myöskään Whiten testissä olettaa ei voitu hylätä p-arvon

ollessa 0,076, joten keskivirhekorjausta ei tarvitse tehdä, sillä virhetermit ovat homoskedastisia. Mallissa korkeimman VIF-arvon 2,338 saa muuttuja Tase.

Taulukko 14 Pearsonin korrelaatiomatriisi

	Ln Tase	Ln Varat	Ln Velat	Riski	Kilpai- lu	Vero	RSM MAUR	Saatto	Bulv	Ln Hinta
LnTase	1	0,377	0,621	-0,184	-0,102	-0,088	0,333	-0,154	-0,034	0,501
LnVarat	0,377	1	0,255	0,117	0,098	-0,025	-0,053	-0,1	0,012	0,171
LnVelat	0,621	0,255	1	-0,059	0,113	0,061	0,181	-0,186	-0,041	0,547
Riski	-0,184	0,117	-0,059	1	0,107	0,048	-0,026	0,004	-0,19	0,044
Kilpailu	-0,102	0,098	0,113	0,107	1	0,063	0,002	-0,021	0,114	-0,128
Vero	-0,088	-0,025	0,061	0,048	0,063	1	-0,001	0,015	0,389	0,112
RSMMAUR	0,333	-0,053	0,181	-0,026	0,002	-0,001	1	-0,122	-0,154	0,322
Saatto	-0,154	-0,1	-0,186	0,004	-0,021	0,015	-0,122	1	-0,01	-0,141
Bulv	-0,034	0,012	-0,041	-0,19	0,114	0,389	-0,154	-0,01	1	-0,111
LnHinta	0,501	0,171	0,547	0,044	-0,128	0,112	0,322	-0,141	-0,111	1

Taulukko 15 OLS-regressiotulokset mallista (5)

muuttuja	regressiokerroin	keskivirhe	t	t-arvon merkitsevyys
vakio	5,589	0,489	11,425	<0,0001
LnTase	0,083	0,047	1,769	0,080
LnVarat	0,001	0,012	0,095	0,925
LnVelat	0,154	0,040	3,888	<0,001
Riski	0,160	0,124	1,283	0,202
Kilpailu	-0,236	0,114	-2,066	0,041
Vero	0,188	0,111	1,692	0,094
RSMMAUR	0,170	0,084	2,035	0,045
Saatto	-0,027	0,100	-0,269	0,788
Bulv	-0,116	0,128	-0,908	0,366
R ²	0,429		F	8,349
Adjusted R ²	0,378		Pr > F	<0,0001
Shapiro-Wilk				
W	0,987			
p-arvo	0,363			

Mallissa virhetermien jakauma on Shapiro-Wilkin testin perusteella normaalisti jakautunut. Mallin selitysaste on 42,9 % ja korjattu selitysaste 37,8 %. F-testin perusteella malli on tilastollisesti erittäin merkitsevä.

Mallin muuttujista Kilpailu ja RSMMAUR ovat melkein merkitseviä. LnVelat puolestaan on erittäin merkitsevä. Prosentin lisäys velkoihin nostaa tarkastuspalkkiota noin 0,15 %. Tulosten perusteella kilpailutus laskee hintaa noin 24 % ja RSMMAUR nostaa hintaa noin 17 %. Muut muuttujat eivät olleet tilastollisesti merkitseviä.

Taulukko 16 OLS-regressiotulokset alaspäin askeltavalla mallin muodostuksella, malli (5)

muuttuja	regressiokerroin	keskivirhe	t	t-arvon merkitsevyys
vakio	6,080	0,396	15,357	<0,0001
LnVelat	0,205	0,030	6,762	<0,0001
Kilpailu	-0,269	0,109	-2,461	0,015
RSMMAUR	0,226	0,077	2,932	0,004
R ²	0,385		F	22,166
Adjusted R ²	0,368		Pr > F	<0,0001
Shapiro-Wilk				
W	0,991			
p-arvo	0,724			

Mallissa virhetermien jakauma on Shapiro-Wilkin testin perusteella normaalisti jakautunut. Mallin selitysaste on 38,5 % ja korjattu selitysaste 36,8 %. F-testin perusteella malli on tilastollisesti erittäin merkitsevä.

Mallia muodostettaessa muuttujat poistettiin järjestyksessä LnVarat, Saatto, Bulv, Vero, Riski, LnTase. Mallin muuttujista LnVelat on kokomuuttujana erittäin merkitsevä. RSMMAUR saa tarkastajamuuttujana merkitsevän arvon ja Kilpailu puolestaan melkein merkitsevän. Velkojen kasvu prosentilla nostaa tarkastuksen hintaa mallin mukaan noin 0,2 %. Jousto on suurempi kuin aiemmissa malleissa, joissa on ollut mukana myös muita kokomuuttujia. Keskinäinen korrelaatio onkin todennäköisesti vaikuttanut muiden mallien kokomuuttujien regressiokertoimiin. Kilpailutus laskee hintaa noin 27 % ja RSM tai Maura tarkastajana nostaa hintaa noin 23 %.

5.5 Yhteenveto

Tutkimuksessa pyrittiin muodostamaan ennustemalli erityistarkastuspalkkion suuruudesta. Vaihtoehtoisista kaikki muuttujat sisältävistä malleista korkein korjattu selitysaste 88,4 % oli mallilla (2). Muiden mallien korjatut selitysasteet vaihtelivat välillä 48,1–21,8 %. Korkein ja matalin selitysaste saatiin samalla muuntamattomiin muuttujiin perustuvalla mallikaavalla, kun aineisto erosi yhden havaintorivin verran.

Kaikki esitetyt mallit olivat F-testin perusteella tilastollisesti erittäin merkitseviä. Kaikissa muissa malleissa paitsi mallissa (5) aineistossa ilmeni heteroskedastisuutta, joten niissä aineistoon tehtiin Whiten keskivirhekorjaukset.

Kun otetaan huomioon myös alaspäin askeltavalla regressiomallimenetelmällä muodostetut mallit, useimmin tilastollisesti merkitsevästä esiintyi RSMMMAUR, yhteensä kuusi kertaa. Kokomuuttujista Tase esiintyi neljä kertaa, joista kaksi erittäin merkitsevästä ja kaksi melkein merkitsevästä. Velat esiintyi myös neljä kertaa muunnettuna ja joka kerta erittäin merkitsevästä. Kokomuuttujista mikään ei ollut tilastollisesti merkitsevä mallissa (3). Kokomuuttujista Varat ei ollut missään mallissa tilastollisesti merkitsevä. Tämä osoittaa sen olleen kokomuuttujista huonoin, mutta merkitsevyyteen on voinut vaikuttaa myös multikollineaarisuus.

Muista muuttujista malleissa melkein merkitsevästä olivat neljä kertaa sekä Kilpailu että Vero. Yhdessä mallissa melkein merkitsevästä olivat Saatto ja Riski. Varat-muuttujan lisäksi myöskään Bulv ei saanut missään mallissa tilastollisesti merkitsevää arvoa.

6 Johtopäätökset

6.1 Johtopäätökset ja pohdinta

Työn tavoitteena oli pyrkiä muodostamaan ennustemalli erityistarkastuspalkkion suuruudesta yhtiötä ja tarkastajaa koskevien tietojen perusteella. Lisäksi tavoitteena oli selvittää, mitkä muuttujat ovat merkitseviä palkkion muodostumisen kannalta. Tavoitteeseen pyrittiin keräämällä julkisista tilinpäätösasiakirjoista ja konkurssiasiakirjoista sekä konkurssiasiamiehen tiedoista aineisto koskien vuosina 2017 ja 2018 maksettuja valtion varoilla tehtyjä erityistarkastuksia. Regressioanalyysin avulla aineistosta pyrittiin tutkimaan palkkion suuruuteen vaikuttavia tekijöitä. Tutkimukseen valittujen muuttujien osalta esitettiin tilintarkastuspalkkiotutkimukseen tai käytännön näkökohtiin viitaten oletukset siitä, minkä suuntainen vaikutus erityistarkastuspalkkioon muuttujilla tulisi olemaan.

Palkkiomallit muodostettiin sekä tilintarkastuspalkkiotutkimusten mukaisesti logaritmoiduilla muuttujilla että muuntamattomilla muuttujilla. Lineaaristen muuntamattomien muuttujien mallit saivat sekä korkeimman että matalimman selitysasteen. Niiden välinen ero oli todella suuri ja tuloksista voitiinkin havaita outlier-havainnon merkittävä vaikutus malleihin. Vaikka malli (2) oli selitysasteen perusteella paras ja F-testin perusteella tilastollisesti erittäin merkitsevä, tulkitsisin suuren eron mallien 2 ja 3 välillä tarkoittavan sitä, etteivät mallit kuvanneet kovin onnistuneesti erityistarkastuspalkkion muodostumista. Aineiston muuttuessa myös muuttujien tilastollinen merkitsevyys vaihteli paljon. Mallien virhetermien epänormaali jakautuminen voisikin näiden mallien osalta viitata regressiomallien väärään spesifikaatioon.

Logaritmoiduilla muuttujilla muodostetuissa malleissa tulokset olivat konsistentimmät aineiston muutoksesta huolimatta. Selitysasteet olivat suhteellisen lähellä toisiaan ja malleissa samat muuttujat saivat tilastollisesti merkitseviä arvoja. Lisäksi merkitsevien muuttujien regressiokertoimet olivat samansuuntaisia. Kun mallien virhetermit olivat myös normaalisti jakautuneita, voidaan nähdäkseni todeta, että myös erityistarkastuspalkkion osalta on tarkoituksenmukaista logaritmoida palkkiomuuttuja ja kokomuuttujat tilintarkastuspalkkiotutkimusten vakiintuneen käytännön tavoin.

Ensimmäisenä muuttujaryhmänä käytettiin tilintarkastuspalkkiotutkimusten pohjalta yhtiön kokoa, jonka muuttujina olivat taseen loppusumma, pesäluettelon varat ja pesäluettelon velat.

Taseen loppusumman ja pesäluettelon velkojen havaittiin korreloivan positiivisesti erityistarkastuspalkkion kanssa useissa malleissa. Ainoastaan mallissa (3) mikään kokomuuttuja ei saanut tilastollisesti merkitsevää arvoa. Kokomuuttuja korreloi siten useimmissa malleissa aiempien tilintarkastuspalkkiotutkimusten mukaisesti positiivisesti erityistarkastuspalkkion kanssa. Pesäluettelon varat eivät olleet merkitsevä muuttuja yhdessäkään mallissa. Sen voidaan siten tulkita olleen kokomuuttujista huonoin selittäjä palkkiolle. Tämä johtunee siitä, että pesäluettelon varat ovat riippuvaisia siitä, mitä varoja pesänhoitaja konkurssimenettelyn yhteydessä lopulta saa pesän haltuun. Se ei siten ole välttämättä yhtä tarkka kuvaaja yhtiön toiminnan laadusta ja laajuudesta kuin muut tutkimuksessa käytetyt kokomuuttujat.

Tutkimuksessa riskimuuttuja sai tilastollisesti melkein merkitsevän arvon yhdessä askeltavan regression mallissa. Tilintarkastuspalkkiotutkimuksissa riskimuuttujan on havaittu korreloivan positiivisesti palkkion kanssa. Tutkimustulosten perusteella riskin ei voida havaita olevan useimmissa malleissa merkitsevä. Toisaalta sen merkitystä ei voida nähdäkseni kokonaan hylätä, sillä se sai yhden merkitsevän arvon ja korrelaation suunta oli ennustetun suuntainen.

Kilpailutuksen on taloustieteellisessä tutkimuksessa todettu laskevan hankinnan hintaa. Tulosten perusteella voidaan todeta kilpailutuksen olevan tilastollisesti merkitsevä ja laskevan erityistarkastuksen hintaa, sillä se oli tilastollisesti merkitsevä kaikissa logaritmoituilla muuttujilla muodostetuissa malleissa.

Tosiasiallisen toimijan piilottamiseen liittyviä muuttujia ei ollut käsitelty tilintarkastuspalkkiotutkimuksessa, vaan ne perustuivat omaan ammatilliseen kokemukseeni. Bulvaanimuuttuja ei saanut lainkaan merkitseviä arvoja ja voitaneenkin todeta, ettei bulvaanin käytöllä tulosten perusteella ole merkitystä palkkion muodostamisen kannalta. Saattohoitomuuttuja sai yhden merkitsevän arvon, joka oli ennustetun suuntainen, mutta se oli heikommaksi todetussa muuntamattomien muuttujien mallissa. Saattohoidon vaikutusta tarkastuksen hintaan ei kuitenkaan tulosten perusteella voida täysin hylätä.

Ennen konkurssia tehtyyn verotarkastukseen liittyvä muuttuja oli myös tilintarkastuspalkkiotutkimukseen perustumaton muuttuja. Se sai merkitsevän arvon neljässä mallissa, joista yksi oli logaritmoitu malli. Tulosten perusteella voidaan todeta hieman yllättäen, että aiempi verotarkastus näyttää nostavan erityistarkastuksen hintaa, toisin kuin tutkimuksessa oli oletuksena. Tämä liittyy jollain tapaa verotarkastuksen kohteeksi valikoituviin yhtiöihin, mutta tämän tutkimuksen perusteella asia ei selviä.

Tarkastuksen tekijään liittyvä muuttuja sai merkitsevän arvon peräti kuudessa mallissa. Tulosten perusteella voidaan todeta, että RSM Finland Oy:n ja Maura Audit Oy:n erityistarkastuspalkkiot ovat suurempia kuin muiden alan toimijoiden. Ilmiö vastaa tilintarkastuspalkkioiden Big 4-yhtiöiden suurempia palkkioita ja voisi tilintarkastuspalkkiotutkimusten perusteella liittyä näiden yhtiöiden oletettuun muita korkeampaan laatuun. Syytä korkeammalle hinnalle ei tämän tutkimuksen perusteella voida kuitenkaan määrittää.

Tulosten perusteella toteaisiin erityistarkastuspalkkion ennustamiseen soveltuvan mallin, jossa hinta- ja kokomuuttuja on logaritmoitu. Kokomuuttujan lisäksi malliin tulisi sisällyttää ainakin tutkimuksessa useita merkitseviä arvoja saaneet muuttujat. Koska tutkimuksen tulokset olivat tilastollisesti merkitseviä, katsoisin tutkimuksen täyttäneen osaltaan olemassa ollutta tutkimusaukkoa.

6.2 Tutkimuksen pätevyys ja luotettavuus

Tutkimuksen laatua voidaan arvioida tutkimuksen pätevyyden ja luotettavuuden kautta. Tutkimuksen pätevyydellä tarkoitetaan sitä, miten hyvin tutkimuksen malli tai menetelmä kuvaa tutkittavaa ilmiötä. Ulkoinen pätevyys tarkoittaa tulosten yleistettävyyttä aineiston perusteella. Se vastaa kysymykseen, mihin tilanteisiin ja joukkoihin tutkimuksen tulokset on mahdollista yleistää. Sisäinen pätevyys puolestaan tarkoittaa tutkimusmenetelmän kykyä selittää sitä ilmiötä, jota sen on tarkoitus selittää.¹⁵⁹

Tutkimuksen luotettavuudella tarkoitetaan sitä, kuinka säännönmukaisia ja toistettavia sen tulokset ovat. Luotettavuus on tutkimuksen pätevyyden edellytys, muttei itsessään riitä tutkimuksen pätevyteen. Luotettavuudessa on kyse siitä, että tutkimukseen ei sisälly satunnaisuuden aiheuttamaa virhettä. Luotettavat mallit toimivat riippumatta ajasta tai olosuhteista.¹⁶⁰

Tutkimuksen kohdeaineisto on liittynyt valtion varoilla konkurssiasiamiehen päätöksellä tehtyihin erityistarkastuksiin. Konkurssiasiamiehen tehtävien vuoksi nämä tarkastukset voivat erota jossain määrin konkurssipesien itse teettämistä tarkastuksista. Tämän vuoksi tuloksia ei voida yleistää koskemaan myös konkurssipesien velkojien päätöksellä tekemiä erityistarkastuksia. Tuloksia ei luonnollisesti myöskään voida yleistää koskemaan muita tarkastuksia kuin konkurssipesiin kohdistuvia erityistarkastuksia. Jotta tulokset olisivat päteviä, aineistona on käytetty kaikkia

¹⁵⁹ Cooper - Schindler, 2014, s. 257-260.

¹⁶⁰ Cooper - Schindler, 2014, s. 260.

konkurssiasiamiehen teettämiä tarkastuksia kahden vuoden ajalta. Otos on tällöin edustava ja tulokset tältä osin yleistettävissä. Tutkimuksen aineisto on saatu suoraan viranomaisrekistereistä. Muuttujatiedot on kerätty näistä asiakirjoista itse, jolloin lähtökohtaisesti aineistoa on tulkittu yhdenmukaisesti. Aineisto on ajallisesti pysyvää asiakirja-aineistoa, mikä lisää tulosten luotettavuutta.

Tutkimuksessa tehtiin useita regressioanalyysyjä, mikä lisää tulosten luotettavuutta. Toisaalta eri aineisto antaisi todennäköisesti erilaiset tulokset, mutta tulokset olivat melko hyvin linjassa aiemman tilintarkastuspalkkiotutkimuksen kanssa, joten voidaan olettaa, että muullakin aineistolla tehtävän tutkimuksen tulokset olisivat samansuuntaisia.

6.3 Jatkotutkimuskohteita

Vaikka tilintarkastuspalkkioon vaikuttavia tekijöitä on tutkittu paljon, erityistarkastusmarkkinoita ja tarkastusten hintoja koskevia tutkimuksia ei ole ennen tätä tutkimusta käsitykseni mukaan tehty Suomessa lainkaan. Tämän vuoksi jatkotutkimusten mahdollisia kohteita on paljon. Tässä jaksossa esitetään näistä muutamia.

Tutkimuksen kohteena olivat konkurssiasiamiehen teettämät erityistarkastukset. Nämä tarkastukset kohdistuvat pääasiassa varattomiin pesiin ja niissä pyritään hoitamaan konkurssiasiamiehen lakisääteistä tehtävää talousrikollisuuden torjunnassa. Tämän tutkimuksen tulokset eivät siten ole yleistettävissä velkojien päätöksellä tehtäviin erityistarkastuksiin, joissa tavoitteet ovat usein erilaiset. Palkkion muodostamista voisi tutkia lisää näiden tarkastusten osalta.

Tähän tutkimukseen haettiin palkkiota selittäviä muuttujia aiemmista tilintarkastuspalkkiotutkimuksista. Tämän lisäksi pyrittiin löytämään muuttujia taloustieteellisin perustein sekä oman ammatillisen kokemuksen kautta. Jatkotutkimuksessa voisi tehdä kyselyn erityistarkastusten tekijöille tai haastatella heitä tuotteen hinnoitteluun liittyen. Näiden lisätietojen avulla voitaisiin löytää lisää muuttujia, jotka voisivat selittää palkkion muodostumista. Lisämuuttujien avulla tässä tutkimuksessa kehitettyä palkkiomallia voisi jatkojalostaa.

Insolvenssimenettelyihin liittyviä erityistarkastuksia tehdään myös yrityssaneerauksissa. Ne eroavat olennaisesti konkurssissa tehtävistä tarkastuksista, sillä tarkastuksen kohde on edelleen toiminnassa oleva yhtiö, tarkastus maksetaan velallisyhtiön varoista ja tarkasteltavaksi tulee usein edelleen toimivan johdon aiemmat toimenpiteet. Yksi mahdollinen jatkotutkimuksen aihe olisi tutkia näiden tarkastusten hinnoittelua.

Erityistarkastusmarkkina on itsessään melko pieni ja toimijoita on suhteellisen vähän. Yhtenä jatkotutkimuksen kohteena voisi olla haastattelututkimus sen selvittämiseksi, mistä toimijoiden vähäinen määrä johtuu. Mielenkiintoista olisi selvittää esimerkiksi se, miksi Big 4 -yhtiöt eivät tällä hetkellä tee lainkaan erityistarkastuksia, vaikka aineiston perusteella voidaan todeta, että ne ovat vielä joitain vuosia sitten niitä tehneet. Toisaalta erityistarkastusmarkkinan osalta voisi myös tutkia, millaisia ovat markkinalle pääsyn mahdolliset esteet.

Lähteet

Anderson, Eugene W. – Fornell, Claes – Rust, Roland T.: Customer Satisfaction, Productivity, and Profitability: Differences Between Goods and Services. *Marketing Science* 1997, Vol.16(2), s. 129–145.

Ansamäki, Pia: Sujuva verotarkastus – Opas asiakkaalle. Helsinki, Alma Talent Oy, 2017.

Arvopaperimarkkinayhdistys ry: Hallinnointikoodi – Corporate Governance, 2020.

Bajari, Patrick L. – McMillan, Robert S. – Tadelis, Steve: Auctions Versus Negotiations in Procurement: An Empirical Analysis. *Journal of Law Economics & Organization* Vol. 25, Iss. 2, (Oct 2009), s. 372–399.

Breusch, T. S. – Pagan, A. R.: A Simple Test for Heteroscedasticity and Random Coefficient Variation. *Econometrica*, Vol. 47 No. 5 (September, 1979).

Bulow, Jeremy – Klemperer, Paul: Auctions vs. Negotiations. IDEAS Working Paper Series from RePEc, 1994.

Causholli, Monika – Knechel, Robert W. – Lin, Haijin – Sappington, David E. M.: Competitive Procurement of a Credence Good: The Case of Auditing, September 2010. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.621.2066&rep=rep1&type=pdf>, viitattu 15.2.2020.

Causholli, Monika – Knechel, Robert W.: An Examination of the Credence Attributes of an Audit. *Accounting Horizons* Dec 2012, Vol.26(4), s. 631-656.

Chan, Philip – Ezzamel, Mahmoud – Gwilliam, David: Determinants of Audit Fees for Quoted UK Companies. *Journal of Business Finance & Accounting*, 20(6), November 1993, s. 765–786.

Choi, Jong-Hag – Kim, Chansog – Kim, Jeong-Bon – Zang, Yoonseok: Audit Office Size, Audit Quality, and Audit Pricing. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* Vol. 29, No. 1 May 2010 s. 73–97.

Chong, Eshien – Staropoli, Carine – Yvrande-Billon, Anne: Auction versus Negotiation in Public Procurement: Looking for Empirical Evidence. *E. Brousseau et J-M. Glachant. The*

Manufacturing Markets, Legal, Political and Economic Dynamics, Cambridge University Press, 2010, s. 120–142.

Cooper, Donald R. – Schindler, Pamela S.: *Business Research Methods*, Twelfth Edition. McGraw-Hill/Irwin, 2014.

Darby, Michael R. – Karni, Edi: Free Competition and the Optimal Amount of Fraud. *Journal of Law and Economics*, Vol. 16, No. 1 (Apr., 1973), s. 67–88.

DeAngelo, Linda Elizabeth: Auditor Independence, ‘Low Balling’, and Disclosure Regulation. *Journal of Accounting and Economics* 3 (1981) s. 113–127.

Eisenhardt, Kathleen M.: Agency Theory: An Assessment and Review. *The Academy of Management Review*, Vol 14, No. 1 (Jan., 1989), s. 57–74.

Elitzur, R. Ramy – Falk, Haim: Auctions for Audit Services and Low-Balling. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* Vol. 15, Supplement 1996.

Eskola, Saila – Kiviniemi, Eeva – Krakau, Tarja – Ruohoniemi, Erkko: *Julkiset hankinnat*. Helsinki: Alma Talent Oy, 2017.

Eteläpää, Mikko: Tarkoituksellisen tietämättömyyden tarkastelua. Teoksessa *Rikosoikeuden yleiset opit*, Helsingin hovioikeuden julkaisuja, 2004, s. 185–198.

Hahto, Vilja: Tilintarkastajan korvausvastuu muista kuin lakimääräisistä tehtävistä. Teoksessa *Sopimus, vastuu, velvoite*, Juhlajulkaisu Ari Saarnilehto. (toim. Ari Saarnilehto) Turun yliopisto, 2007.

Hay, David C. – Knechel, W. Robert – Wong, Norman: Audit Fees: A Meta-analysis of the Effect of Supply and Demand Attributes. *Contemporary Accounting Research*, Vol. 23 No. 1 (Spring 2006) s. 141–191.

Hay, David: Further Evidence from Meta-analysis of Audit Fee Research. *International Journal of Auditing*, 17, 2013, s. 162–176.

HE 108/2016 vp Hallituksen esitys eduskunnalle hankintamenettelyä koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 154/1992 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi julkisista hankinnoista ja laiksi kilpailuneuvostosta annetun lain muuttamisesta.

HE 26/2003 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle konkurssilainsäädännön uudistamiseksi.

HE 249/1994 vp Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi konkurssipesien hallinnon valvonnasta sekä konkurssisäännön muuttamisesta.

Hirvonen, Markku – Lith, Pekka – Walden, Risto: Suomen kansainvälistyvä harmaa talous. Eduskunnan tarkastusvaliokunnan julkaisu 1/2010.

Horngren, Charles T – Datar, Srikant M.– Rajan, Madhav: Cost Accounting, A Managerial Emphasis, 14th Edition. Upper Saddle River, New Jersey: Pearson Education Inc., 2012.

Horsmanheimo, Pasi – Kaisanlahti, Timo – Steiner, Maj-Lis: Tilintarkastuslaki ja EU:n uudistunut tilintarkastussäätely – kommentaari. Helsinki: Alma Talent Oy, 2017.

Horsmanheimo, Pasi – Steiner, Maj-Lis: Tilintarkastus – asiakkaan opas. Helsinki: Alma Talent Oy, 2017.

Ikäheimo, Seppo – Laitinen, Erkki K. – Laitinen, Teija – Puttonen, Vesa: Laskentatoimi ja rahoitus. Vaasa: Vaasan Yritysinformaatio, 2011.

Jensen, Michael C. – Meckling, William H.: Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure. *Journal of Financial Economics* 3, 1976, s. 305–360.

KHT-yhdistys: Tilintarkastajan rooli asiakasyrityksen taloudellisissa vaikeuksissa. Helsinki: Edita Prima, 2010.

Konkurssiasiamiehen toimisto: Toimintakertomus 2017.

Konkurssiasiaain neuvottelukunta: Pesäluettelo, suositus 2, 1.7.2019.

Konkurssiasiaain neuvottelukunta: Velallisselvitys, suositus 3, 1.7.2019.

Konkurssiasiaain neuvottelukunta: Konkurssivelallisen toiminnan erityistarkastus, suositus 8, 5.6.2018.

Konkurssiasiaain neuvottelukunta: Pesänhoitajan velvollisuus tehdä rikosilmoitus, suositus 18, 1.7.2019.

Kontkanen, Helena: Konkurssiasiamiehen puheenvuoro, Asianajoliiton Valvontalautakunnan koulutuspäivät. 13.9.2019.

Kotler, Philip – Keller, Kevin Lane – Brady, Mairead – Goodman, Malcolm – Hansen, Torben: Marketing Management. Rotolito Lombarda: Pearson Education Limited, 2009.

Koulu, Risto: Konkurssioikeus. Helsinki: Alma Talent Oy, 2009.

Koulu, Risto – Havansi, Erkki – Korkea-Aho, Emilia – Lindfors, Heidi – Niemi, Johanna: *Insolvenssioikeus*. Juva: WsoyPro Oy, 2009.

Kuusikko, Kirsi: *Esteellisyys hallinnossa*. Helsinki: Alma Talent Oy, 2018.

Könkkölä, Mikko – Linna, Tuula: *Konkurssioikeus*. Helsinki: Alma Talent Oy, 2013.

Laine, Erkki K. – Tuokko, Yrjö: *Erityistarkastukset*. Helsinki: Kauppakaari Oy, 2000.

Mellin, Ilkka: *Tilastolliset menetelmät*. Teknillinen korkeakoulu, Matematiikan laboratorio, 2006. Saatavissa osoitteessa <https://math.aalto.fi/opetus/sovtoda/oppikirja/>.

Mäenpää, Olli: *Julkisuusperiaate*. Helsinki: Alma Talent Oy, 2016.

Mäenpää, Olli: *Yleinen hallinto-oikeus*. Helsinki: Alma Talent Oy, 2017.

Mähönen, Jukka – Villa, Seppo: *Osakeyhtiö III – Corporate governance*. Helsinki: Alma Talent Oy, 2019.

Neilimo, Kari – Uusi-Rauva, Erkki: *Johdon laskentatoimi*. Helsinki: Edita Prima Oy, 2005.

Niemi, Lasse: *Tilintarkastuksen hinnoittelu Suomessa*. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulu, 2000.

Niemi, Lasse: Do Firms pay for audit risk? Evidence on risk premiums in audit fees after direct control for audit effort. *International Journal of Auditing*, 6, 2002, s. 37–51.

Nikkinen, Jussi – Sahlström, Petri: Does Agency Theory Provide a General Framework for Audit Pricing? *International Journal of Auditing* 8, 2004, s. 253–262.

Nyblom, Jukka: *Yleistetyt lineaariset mallit*. Matematiikan ja tilastotieteen laitos, Jyväskylän yliopisto, 2015.

Oikeusministeriö: Oikeusministeriön hallinnonalan hankintaohje. 25/2011.

Palmrose, Zoe-Vonna: Audit Fees and Auditor Size: Further Evidence. *Journal of Accounting Research*, Vol. 24, No. 1 (Spring, 1986), s. 97–110.

Pohjola, Matti: *Taloustieteen oppikirja*. Helsinki: Sanoma Pro Oy, 2012.

Rissanen, Kirsti – Airaksinen, Manne – Bärlund, Johan – Castrén, Martti – Harju, Ilkka – Jauhiainen, Jyrki – Kaisanlahti, Timo – Kivivuori, Antti – Kuoppamäki, Petri – Mähönen, Jukka – Villa, Seppo – Wilhelmsson, Thomas: *Yritysoikeus*. Helsinki: WSOYpro, 2006.

Ruohonen, Janne: Tilintarkastaja osakeyhtiön hallinnon tarkastajana. Helsinki: Alma Talent Oy, 2020.

Saunders, Mark – Lewis, Philip – Thornhill, Adrian: Research Methods for Business Students, 7th Edition, Pearson Education Limited, 2015.

Seber, George A.F. – Lee, Alan J.: Linear Regression Analysis. Second Edition. Hoboken, New Jersey: John Wiley & Sons, Inc., 2003.

Shapiro, S. S. – Wilk, M. B.: An Analysis of Variance Test for Normality (Complete Samples). *Biometrika*, Vol. 52, No. 3/4 (Dec., 1965), s. 591–611.

Simunic Dan A.: The Pricing of Audit Services: Theory and Evidence. *Journal of Accounting Research*, 18:1. 1980, s. 161–190.

Sipilä, Jorma: Palvelujen hinnoittelu. Porvoo: WS Bookwell Oy, 2003.

Smalén, Annika: Konkurssipesän pesähoitajan lainkäytön takeet. *Defensor Legis* N:o 3/2014, s. 325–349.

Smith, Adam: An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations. Toimittanut S. M. Soares. MetaLibri Digital Library, 29.5.2007.

Sveriges Offentliga Utredningar 1998:47 (SOU 1998:47): Bulvaner och annat. Betänkande av Bulvanutredningen, Stockholm.

Spence, Michael: Job Market Signaling. *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 87, No. 3 (Aug., 1973), s. 355–374.

Thornton, Daniel B. – Moore, Giora: Auditor Choice and Audit Fee Determinants. *Journal of Business Finance & Accounting*, 20(3), April 1993.

Tilastokeskus: http://www.stat.fi/tup/suoluk/suoluk_kansantalous.html

Tilastokeskus: PxWeb-tietokannat osoitteessa:

http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin_oik_konk/

Tilintarkastuslautakunnan tutkinta-asian ratkaisu TILA 10/2013.

Tilintarkastuslautakunnan tutkinta-asian ratkaisu TILA 2/2014.

Valkama, Pekka – Kallio, Olavi – Haatainen, Jaana – Laurila, Hannu – Siitonen, Pentti: Kuntapalvelujen kilpailuttamisen taloudelliset vaikutukset, I osa. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 2008.

Vannela, Yrjö: Tilintarkastuksesta ja erityisestä tarkastuksesta talousrikosten selvittämisessä. Helsingin hovioikeuden julkaisuja, Hakapaino Oy, Helsinki. 2011, s. 149–170.

Varian H. R.: Intermediate Microeconomics: A Modern Approach: Ninth International Student Edition. WW Norton & Company. 2014.

<https://www.vero.fi/harmaa-talous-rikollisuus/tietoa-sivustosta/viranomaiset/>, viitattu 1.3.2020.

<https://www.viisasraha.fi/Markkinat/Helsingin-p%C3%B6rssi%C3%B6iden-konkurssit-ovat-harvassa-%E2%80%93-muistatko-n%C3%A4m%C3%A4-nurinmenneet>, viitattu 15.4.2020.

Vilkka, Hanna: Tutki ja mittaa, Määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi, 2007.

White, Halbert: A Heteroskedasticity-consistent Covariance Matrix Estimator and a Direct Test for Heteroskedasticity. *Econometrica* May 1980, Vol. 48(4), s. 817–838.

Woolridge, Jeffrey M.: Introductory Econometrics: A Modern Approach, Fifth Edition. South-Western, 2013.